

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
ĢEOGRĀFIJAS UN ZEMES ZINĀTŅU FAKULTĀTE
VIDES ZINĀTNES NODAĻA

„VIETRADES PIEEJA PILSĒTAS VIDES PLĀNOŠANĀ”

BAKALAURA DARBS

Autors: Jānis Ķīnasts

Stud. apl. nr. jk08345

Darba vadītājs: Pēteris Šķiņķis, Asoc.prof., Dr. Geogr.

RĪGA 2017

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA.....	4
ANNOTATION.....	5
IEVADS	6
1 PĒTĪJUMA TEORĒTISKĀ NOSTĀDNE AR LITERATŪRAS APSKATU	9
1.1 Vietrades projekta konteksts	9
1.2 Vietrades jēdzieni un koncepti.....	12
1.2.1 Vide, zinātne un filozofija	13
1.2.1.1 Vide	13
1.2.1.2 Vides zinātne	15
1.2.1.3 Vides filozofija (ētika)	17
1.2.1.4 Vides apziņa	17
1.2.2 Telpa, izplešanās un kvantitāte (teritorialitāte).....	17
1.2.2.1 Psiholoģiskā un fiziskā telpa	19
1.2.2.2 Absolūtā un relatīvā telpa.....	19
1.2.3 Vieta, iekļaušanās un kvalitāte (lokalitāte).....	21
1.2.4 Pilsētas vides plānošana	24
1.2.4.1 Uztādījums un pretrunas	24
1.2.4.2 Nozīme, jēga un izcelšanās	26
1.2.4.3 Latvijas attīstības plānošanas sistēma	29
1.3 Pilsētas vides plānošanas un dizaina izaicinājumi	30
1.3.1 Pilsētas vide	30
1.3.2 Plānošana mūsdienās	30
1.3.2.1 Kritika <i>status quo</i>	30
1.3.2.2 Apstādījumu funkcijas un citi ekosistēmu pakalpojumi	31
1.3.2.3 Ilgtspējīga mobilitāte – lietišķā velobraukšana	33
1.3.2.4 Publiskā ārtelpa	37
1.3.3 Dizains kā sintēze starp rūpēm un prasmēm	38
1.4 Vietrades pieeja.....	44
1.4.1 Teorija un konceptuālais ietvars	44
2 PĒTĪJUMA MATERIĀLI UN METODES	48
2.1 Literatūras analīze.....	48
2.2 Vietrades pieejas metodoloģija	49
2.3 Gadījuma izpēte „Priekuļu ciema identitātes un publiskās ārtelpas attīstības konceptija un stratēģija”	51
2.3.1 Esošās situācijas un SVID analīze.....	51

2.3.2	Lauka darbi	52
2.3.2.1	Fotofiksācija, ieskaitot aerofoto	52
2.3.2.2	Uzmērīšana dabā un tālizpēte.....	52
2.3.3	Socioloģiskā aptauja	53
2.4	Izmantotā tehnika un programmatūra	55
3	REZULTĀTI.....	56
3.1	Gadījuma izpēte „Priekuļu ciema identitātes un publiskās ārtelpas attīstības koncepcija un stratēģija”	56
3.1.1	Konteksts	56
3.1.2	Esošās situācijas un plānošanas dokumentu analīze.....	60
3.1.3	Lokāli risināmās problēmas un pieejamie resursi.....	60
3.1.4	Socioloģiskās aptaujas rezultāti.....	63
3.1.5	Piedāvātie risinājumi	70
3.1.5.1	Publiskā ārtelpas struktūra un tīklojums	71
3.1.5.2	Brīvās pašvaldības zemes un teritorijas	75
3.1.6	Ieviešanas stratēģija un scenāriji	78
3.1.6.1	Optimālais scenārijs	78
3.1.6.2	Mērenais scenārijs	78
3.1.6.3	Rūkošais scenārijs	79
4	DISKUSIJA.....	80
5	SECINĀJUMI.....	85
6	IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	86
	PIELIKUMI.....	89

ANOTĀCIJA

Kā dzīvas būtnes un topogrāfiskus vides elementus mūs vieno atšķirīgais un daudzveidīgais. Taču mūsdienu vides ģeogrāfijas un pārvaldības prakses, ieskaitot pilsētas vides plānošanu un dizainu visos mērogos un virzienos, lielākoties ir aizņemtas ar pretējo – kā efektīvāk realizēt standartu un normatīvu ieviešanu, praktizējot modernismā balstīto universālo noteiktību par vienīgo veidu, kā viss ir izdarāms, kas ilgtermiņā nevienmēr ir sniedzis gaidīto rezultātu. Šādas prakses, realizētas unikālos kontekstos, tiek institucionalizētas un instrumentalizētas kā normatīvi, un nereti fokusē šodien pieejamos un arī no nākotnes aizņemtos resursus tikai un vienīgi uz **telpu** kā pamata “darba lauku”, kas mūsdienās ir, kā tiek argumentēti iztirzāts šajā bakalaura darbā, nepilnīgi.

Šī bakalaura darba pētījuma mērķis ir dominējoši telpiskajā pilsētas vides un teritorijas plānošanas diskursā iztirzāt vides zinātnes, ģeogrāfijas un filozofijas teorijās balstītu alternatīvu vides plānošanas (un dizaina; no abstrakti iztēlotā līdz racionāli ieviestā) pieeju **vietradi** (no angļu valodas „placemaking”), kas, izsakoties vienkārši, apzīmē procesu, kura laikā telpa tiek transformēta par vietu (telpā tiek radītas vietas).

Vietrade tādējādi mūsu attiecības ar vidi nevis sašaurina, bet ļauj paplašināt un padarīt daudz ekoloģiski apzinātākas – tādas, kas ir ne tikai resursus taupošas, bet arī ģenerējošas. Bakalaura darbā iztirzātā vietrades pieeja un tās konteksts primāri aicina iedziļināties topoloģiskajā saiknē „telpa – ainava – robežas – **vieta** – prasmes – rūpes – laiks”, kas ilgtermiņā paver iespējas cieņpilni pārskatīt to, kā mēs radām un lietojam ne tikai valodu, bet arī telpu, lietas un vietas.

Atslēgas vārdi: vietrade, vides zinātne, vide ģeogrāfija, vides pārvaldība, pilsētas vides plānošana, dizains

ANNOTATION

As both living beings and topographic elements we are bound together through and within because of the environmental diversity. Nevertheless given environmental geography and management practices, including urban planning and design throughout all scales, seems to have become largely focused on the opposite mode of operation – how to ever more effectively realize standardization and implementation of normatives, by practising modern thought of one universal certainty which not always delivers the result. These practices, when realized in unique contexts, become institutionalized and instrumentalized as aforementioned normatives, and therefore not so rarely focus available resources only to the space and the spatial as the main planning object, what not might be, as argued in this bachelor thesis, entirely correct.

Goal of this bachelor thesis is to add into the dominating spatial urban and territorial planning discourse alternative approach – placemaking, which in this context is being argued as from the environmental science, geography, philosophy and planning (including design) point of view. Placemaking, putting it simple, is the process of space turning into the place.

Placemaking therefore expands and enables much more deeper, aware and ecological relations to our environment – it turns this relation from resource consumptive to generative mode of action. Placemaking approach argued in this thesis primarily invites us to explore following topology “space-landscape-borders-**place**-skills-care-time”, which in the long term run discloses opportunities to respectfully review how we create, make and use not only the language but also space, things and places.

Keywords: placemaking, environmental science, environmental geography, environmental management, urban planning, design

IEVADS

Bakalaura darba „Vietrades pieeja pilsētas vides plānošanā” pētījuma objekts ir jēdziens vietrade un tā teorētiskā kontekstualizēšana lietišķas prakses konceptualizēšanai, kurā (šī darba kontekstā) kā vides zinātnes apakšnozares apvienotas vides ģeogrāfija, pārvaldība un plānošana, kā arī dizains (ieskaitot ainavu arhitektūru).

Akadēmiski disciplinārā ziņā šis bakalaura darbs ir piekritīgs vides zinātnes apakšnozarēm vides ģeogrāfijai un vides pārvaldībai kā autora veikts oriģinālpētījums (LU, 2016), tajā gūtās atziņas balstot konkrētā vietas studijā jeb gadījuma izpētē. Būtiski atzīmēt, ka darbu papildina kritisks dizaina filozofijas un ainavu arhitektūras teorijas skatījums.

Kā pētījuma tēmas vietas studija jeb gadījuma izpēte izvēlēts Priekuļu novada administratīvais centrs Priekuļu ciems, kuram šī pētījuma ietvaros tika izstrādāts projekts „Priekuļu ciema identitātes un publiskās ārtelpas attīstības koncepcija un stratēģija”, tādējādi nodrošinot iespēju pētījuma teorētiski-konceptuālās nostādnes pārbaudīt, veicot ne tikai plašu literatūras, bet arī Priekuļu ciema esošās situācijas analīzi un lauka darbus, kā arī izstrādājot konkrētus priekšlikumus un risinājumus ciema publiskās ārtelpas transformācijām, izmantojot vietrades pieeju.

Bakalaura darba aktualitāte sakņojas mūsdienu dabas un sociālo zinātņu izteiktajā fokusā uz telpu un visu telpisko kā pamata „teorijas un prakses lauku”. Šādā kontekstā, kas tiek artikulēti argumentēti šajā darbā, vieta ir kļuvusi tikai par subjektīvu telpas punktu, lokāciju un atrašanās vietu, tādējādi zaudējot savu potenciālu kļūt par konceptu *sui generis*¹, kā arī informēt citādas (kvalitatīvākas, kolektīvākas, iesaistošākas, ekoloģiskākas, mazāk resursus patērojošas) pieejas ilgspējīgā pilsētas vides plānošanā un pārvaldībā.

Telpai un visam telpiskajam kļūstot par teju vienīgo *audeklu* (pilsētas vides plānošanas kontekstā tiek lietots pat jēdziens *pilsētas audums*, kas var tikt uzskatīts, ka ir atvasināts no *režģa* projektēšanas matricas), vieta kļūst par no telpas izrietošu subjektu – atrašanās punktu telpiskajā koordinātu sistēmā un tikai.

Šādā situācijā būtiski aplūkot risku vides zinātnei laika gaitā kļūt par kaut ko tikai un vienīgi utilitāru, instrumentālu un kvantitatīvu, kas noteikti neatbilst vides zinātnes definīcijai, kāda atrodama 2008. gada LU Akadēmiskā apgāda izdotajā grāmatā „Vides zinātne”:

„Mūsdienu praktiskās vajadzības acīmredzot vislabāk atspoguļo pieeja, kurā ar vides zinātņi saprot interdisciplināru zinātnes nozari, kas pētī cilvēku sabiedrības un integrētas vides

¹ Pats par sevi – izrietot no sevis (autora piezīme)

mijiedarbības, īpašu uzmanību veltot šo mijiedarbību dēļ radītajām vides problēmām un to risināšanas ceļiem” (Kļaviņš, et al., 2008).

Motivācija izstrādāt šo bakalaura darbu sakņojas apstākļos, kādos realitātē tiek ienesti pilsētas vides un teritorijas plānošanas risinājumi, pat ja tie formāli tiek nosaukti par ilgtspējīgiem. Praksē tie nereti izpaužas kā no ārpuses, normatīvu veidā un *vertikālas-lejupvērstas pārvaldības* ceļā instruēti (informēti) teritorijas plānojumi, tematiskie un lokālplānojumi, detālplānojumi un pat ilgtspējīgas attīstības stratēģijas un vidēja termiņa programmas, kas konkrēto vides situāciju (unikālo *locus* un *topos*) aplūko tikai no ārpuses, sarunās un diskusijās nepilnvērtīgi iekļaujot vietējo kopienas un ignorējot vietas un cilvēka mēroga nozīmi vides procesos.

Tas nereti tiešā veidā noved tikai un vienīgi pie arvien lielāka resursu pāteriņa caur pāteriņa kultūras kā tādas stiprināšanu, atbildību par apkārtējo vidi atstājot anonīmu profesionāļu un institūciju ziņā.

Tāpēc šajā darbā autors vēlas iztīrīt vides zinātnes, ģeogrāfijas un filozofijas potenciālu informēt telpiskās (teritorijas) attīstības plānošanas un dizaina prakses veidā, kas vietas jēdzienu un konceptuālo saturu ļauj novietot (!) paralēli telpai un integrēti arī laikam. Izsakoties vienkārši, vietā satiekas telpa un laiks, sekojot vienkāršotai topoloģijai: telpa – vieta – laiks. Telpa un laiks kā fenomenāli ir iespējami tikai caur konkrētas vietas pieredzi; tas nav iespējams citādi.

Tāpēc arī jautājums, kāpēc vieta kā neatkarīgs un pašpietiekams pilsētas vides plānošanas koncepts tiek ignorēts, paliek atklāts?!

Tādējādi darba mērķis ir kontekstualizēt un konceptualizēt **vietradi** kā pieeju, kas ļauj paplašināt vides zinātnes, ģeogrāfijas un filozofijas epistemoloģiskās un hermeneitiskās ietekmes uz pilsētas vides un teritorijas plānošanas mērogu, analizējot jēdzienu vide, telpa un vieta savstarpējās saiknes, mijiedarbību *in situ* un vispārpieņemto lietojumu mūsdienu praksēs. Papildus tam iztīrājot vietradi kā inovatīvu un potenciālu praksi papildinoši tās vēsturiski definētajam saturam un mērķim – vietējo iedzīvotāju kolektīvi labiekārtotai publiskajai ārtelpai.

Bakalaura darba izstrādei tika noteikti šādi uzdevumi:

- Veikt vides zinātnē balstītu, bet starp-disciplinārā pieejā adaptētu literatūras analīzi par vietrades jēdzieniem vide, telpa, vieta, plānošana un dizains semantiku un konceptuālo saturu;
- Artikulēti iztīrīt mūsdienu pilsētas vides plānošanas un dizaina problēmas, sniedzot Latvijas plānošanas sistēmas likumdošanas apskatu;
- Pētījuma ietvaros veikt gadījuma izpēti Priekuļu ciemā;

- Uz tā pamata konceptualizēt vietrades pieejas teorētisko ietvaru un lietišķo metodoloģiju;
- Izstrādāt konkrētus priekšlikumus un risinājumus Priekuļu ciema publiskās ārtelpas plānošanai, izmantojot vietrades pieeju.

Bakalaura darba rezultāti un secinājumi papildus veiktajai literatūras analīzei balstīti šādās autora publikācijās un lietišķā projektā:

- Publikācijas:
 - Ķīnasts J. 2017. *Vietrades pieeja pilsētvides plānošanā un dizainā*. Latvijas Arhitektūra. (130), 96-98 (Ķīnasts, 2017);
 - Ķīnasts J. 2017. *Vietrades pieeja pilsētvides plānošana un dizainā*. LU 75. zinātniskā konference. Rīga, Latvija;
 - Rozentāle I., De Jong V., Ķīnasts J. 2015. A placemaking approach to creative clusters: Towards a practical framework for strategizing and conceptualization. *Cultural quarters and clusters: developing a global perspective, University of Angers and Creative Regions Network, International Seminar, Book of Proceedings*. Angers, France (Rozentāle, et al., 2015);
- Projekti:
 - „Priekuļu ciema identitātes un publiskās ārtelpas attīstības koncepcija un stratēģija”. Pasūtītājs: Priekuļu novada pašvaldība (2016.06.-2016.09.) (Ķīnasts, et al., 2016).

Bakalaura darba izstrādei nepieciešamie pētījumi kopumā veikti laika posmā no 01.2015. – 05.2017., autoram kā pašnodarbinātam pilsētas vides plānošanas konsultantam un neatkarīgam pētniekam piedaloties dažādu projektu izstrādē un ieviešanā, kā arī vietēju un starptautisku publikāciju sagatavošanā un prezentēšanā klātienē konferenču tēžu veidā Latvijā un Francijā. Nozīmīgu piensmu šī bakalaura darba izstrādē devusi arī iespēja 2013., 2014. un 2016. gadā apmeklētās dizaina filozofijas profesora Tonija Fraja (*Tony Fry*) (Tasmānijas Universitāte) rīkotās vasaras skolas Tesalonikos (Grieķija), Kairā (Ēģipte) un Launcestonā (Tasmānija).

Bakalaura darbu veido 4 nodaļas, ar 46 apakšnodaļām, kurās tekstu papildina trīs tabulas un 27 attēli, kā arī viens pielikums, kurā pievienoti Priekuļu ciema uzņemtie aerofoto.

1 PĒTĪJUMA TEORĒTISKĀ NOSTĀDNE AR LITERATŪRAS APSKATU

1.1 Vietrades projekta konteksts

Lai kritiski iztirzātu šī bakalaura darba tēmu, ir jāsaprot tā situētība plašākā kontekstā – jānosprauž ne vien tā izpētes lauka praktiskās un teorētiskās robežas un limiti, bet arī orientācija. Ir jāatrod vai, precīzāk, ar starpdisciplinārā pētniecībā balstītu nolūku, jārada pašas tēmas vieta vidē mums apkārt. Interesanti, ka apstākļos, kad jāprecizē apstākļi ārpus fiziskiem parametriem, mēs lietojam tieši vārdu vieta, nevis telpa. Spilgtākie piemēri ir: „Manā galvā tam nav vietas”; „Tā vieta mūžīgi būs manā sirdī”; „Cik daudz vietas būs nepieciešams?”, kas lieliski parāda vietas jēdziena plašumu.

Autoraprāt, jebkurš vides un ar to saistīto disciplīnu, nozaru, apakšnozaru un to prakšu primārais jautājums ir „kur”. Ja ar to domājam mūsu kopīgo, pašreizējo atrašanās vietu – planētu Zeme, situācija ir, neskatoties uz it kā straujo *dabai draudzīgās ekonomikas evolūciju*², balsa. Klimata mainība ir šīs situācijas globālā lokalitāte – tā izkaisītā veidā ir reprezentēta visur Pasaulē, vai tās būtu applūstošās Kiribati salas vai Sīrijas pilsoņu karš, genocīds un pārtikas kari Āfrikā vai paredzētā Aļaskas ciema pārvietošana plūdu riska dēļ, kas varētu būt arī visai tuva Maiami un Džakartas nākotne. Lai arī klimata mainība ir dabisks process, un atsaucoties uz *Intergovernmental Panel on Climate Change* jeb IPCC, mūsu civilizācija ir ne vien šī procesa evolucionāras sekas, bet nu jau arī katalizējošs cēlonis ar savām antropocentriskām ietekmēm (Fry, 2008). Vārds *dabisks* līdz ar to kļūst par diskusijas jautājumu.

Taču ne jau klimata mainības kā fakta atzīšana ir problēma. Tas ir tikai viens no simptomiem plašākai diagnozei, kas raksturo mūsu fobiskās attiecības ar laiku un telpu. Lai tas neizklausītos pēc populisma, šajā klimata mainības kontekstā minams vienkāršs stratēģiskās plānošanas paradokss: retrospektīvu un īstermiņa statistikas datu izmantošana nākotnes situāciju modelēšanai. Šāda pieeja metodoloģiski var šķist korekta, taču līdzīgi kā, lai kaut ko sauktu par klimatu, ir nepieciešama vismaz 30 gadus gara laikapstākļu datu pieraksta rinda, tā arī nepieciešamība iedziļināties laikā kā apstākļos, ne mērvienībā, ir fundamentāli saistīta ar mūsu pieaugošo nespēju orientēties lielākā laika mērogā par to, ko veido dizaina artefaktu dzīves cikls. Un pilsētas vide, kā dabas un cilvēku radīto elementu kvantitatīva un kvalitatīva summa, nav izņēmums.

Mūsu radītā pasaule jeb *pasaule pasaulē* (Dilnot, et al., 2015) ir vieta, caur kuru realitātē ir ienācis projekts ar nosaukumu cilvēks (kā plānošanas objekts un subjekts). Šī antropocentriskā superstruktūra, kas ekstrakcijas procesu veidā apēd Zemeslodes resursus, ir

² Autora piezīme: kā sociāl-ekonomiskas disciplīnas nozaru griezumā te iekļaujas arī t.s. ilgtspējīgais dizains un arhitektūra

uzskatāma par cilvēcisko mūsu dzīvnieciskajā būtībā (Fry, 2013). Līdz ar to klimata mainība kā apstākļi, kuros esam dzīvojuši vienmēr, un antropocēns, kā zinātniski noteikta stratigrāfijas vienība un kultūrvēsturiski izšķirams Zemes evolūcijas posms kļūst par vietu, kurā situēta turpmākā bakalaura darba diskusija.

Atsaucoties uz profesoru Jeff Malpas, vide mums apkārt, pateicoties Apgaismības laikmeta *progresīvā modernisma* un *dabas likuma* projektiem, pēdējo gadsimtu laikā ir tikusi padarīta par utilizējamu resursu ainavu (Malpas, 2016), kuras centrā atrodas no dabas veiksmīgi izņemtais un pašnoteiktais cilvēks. Caur šīs *pasaules-pasaule* radīšanu mēs esam kļuvuši par tās daļu un tā ir kļuvusi par daļu no mums. Pārveidojot pasauli mums apkārt, mēs pārveidojam sevi. Lūk, arī ontoloģiska dizaina definīcija (Willis, 2006).

Šī bakalaura darba kontekstā par pagrieziena punktu var uzskatīt Apgaismības laika notikumus, kad Džordāno Bruno (1548-1600), Galielo Galileo (1564-1642), Renē Dekarts (1596-1650), Gotfrīds Leibnics (1646-1716) un Īzaks Ņūtons (1643-1727) nāca klajā ar idejām, kas likušas pamatus mūsdienu izpratnei par telpu (Merriman, et al., 2012), (Malpas, 2016). Pirmkārt, ar to konceptualizējot bezgalīgi daudz iespēju un bezgalīgi daudz pasaulu bezgalīgā (absolūtā) telpā, un otrkārt piedāvājot koordinātu modeli, lai būtu iespējama jebkuras lokācijas noteikšana, izmantojot matemātisko metodi (Arida, 2002), (Malpas, 2016).

Šādi attīstījies domāšanas virziens vietu mūsu uztverē padara tikai un vienīgi par atrašanās punktu bezgalīgajā telpas audumā, ko mūsdienās pazīstam ar nosaukumu režģis. To kā cēloni var attiecināt uz dabā neeksistējošu robežu novilkšanu un visu pārējo, kas noveda līdz industriālajai revolūcijai (mehānizācija), automaģistrālēm (tehnoloģija kā mūsu apziņas un ķermeņa sasniedzamības paplašinājums), satelītnavigācijai un lietu internetam, kurā viss ir savienots lineāri-plakanā tīklojumā. Viss kļūst izrēķināms, kvantificējams, piemērojams kādam modelim vai disciplīnas diktātam. Šādā kontekstā ir rodami arī *Bauhaus* projekta ideoloģijas principi (Baudrillard, 2006).

Telpiskās vides plānošanas prakses ir kritizējamas, jo vietu saredz tikai kā subjektivizētu atrašanās punktu telpā, proti, tādu telpas punktu, kas atkarīgs tikai no novērotāja un tā piešķirtajiem raksturlielumiem – identitātes, sajūtām un pat liriskā *Genius Loci*. Tomēr ir pamats uzskatīt, ka vieta nav tikai telpa plus kaut kas vēl; tā nav papildus apstākļi telpai. Vieta izriet no telpas tik pat lielā mērā, cik telpa izriet no vietas. Vieta nav kaut kas, kur mēs nonākam, bet gan nereti tas, no kurienes mēs nākam (Malpas, 2016).

Nav iespējama telpiskā pieredze bez būšanas vietā – tur, kur un kas ir tikai te un tikai tagad. Līdz ar to telpa un vieta ir ne tikai abpusēji pakārtoti, bet, iespējams, arī viens no otra izrietoši jēdzieni. Un šāda domāšana ļauj nonākt līdz mērogam, kurā ierastajā **laiks-telpa** dualitātē ir iespējams ienest vietu, to padarot par **telpa-vieta-laiks** triādi.

Senie grieķi vēl pirms sava *spadion* jeb *stadion* un latīņu *spatium* (no kā arī cēlies *space* un *spatial* un kas tika izmantots, lai vienkārši mērītu attālumus) izmantoja jēdzienus *topos* un *chora*, no kuriem cēlies jēdziens *topogrāfija*, kas sākotnēji tika attiecināts tieši uz vietas līmeni un mērogu, uzsverot virsmas, robežu un limitu nozīmi (Hussey, 1983), (Malpas, 2016).

Galū, galā pats jēdziens virsma un reljefs ir robeža un limits pats par sevi. Te vietā būtu arī citēt Aristoteli, kura vietas definīcija vēl arvien uzskatāma par vienu no vispilnīgākajām (Morison, 2002): „*Vieta ir aptverošās [lietas] pirmā nekustīgā robeža*”, ko L.Rotkale no sengrieķu oriģinālteksta interpretē kā: „*Vienas lietas (x) vieta ir pirmā (t.i. visvairāk iekšā esošā) nekustīgā robeža citai lietai (y), kas ietver (x).*”

1.2 Vietrades jēdzieni un koncepti

Šis bakalaura darbs nav iedomājams bez padziļinātas uzmanības pievēršanas izmantotajiem jēdzieniem un to konceptuālajam saturam. Pats tēmas nosaukums „Vietrades pieeja pilsētas vides plānošanā” ir specifisks, jo sevī ietver ne tikai piezemētību, izvēloties lietot jēdzienu pieeja nevis teorija, bet arī latviešu valodā vēl oficiāli neesoša termina **vietrade** izmantošanu kā galveno atslēgas vārdu un pētījuma objektu.

To visu balstot daudzveidīgi interpretētajā vides zinātnē, un mēģinot aplūkot pilsētas vides plānošanas kontekstā, kļūst skaidrs, ka literatūras analīze ir, iespējams, svarīgākā šī darba pētniecības metode. Gluži vienkārši ir nepieciešams korekti aplūkot uzskaitīto jēdzienu izcelšanos valodā, kā arī lietojumu mūsdienu apstākļos.

Lai tas būtu iespējams veidā, kas ir saprotams, bet ne virspusējs, turpmākās apakšnodaļas ir kārtotas teju topogrāfiskās mērogu attiecībās. Tas darīts, sākot ar vides mērogu, to aplūkojot gan caur zinātnes, gan filozofijas prizmu. Turpinot ar telpu un ideju par tās bezgalīgi iespējamo izplešanu un izplešanos, kā arī tās kvantitatīvo dabu. Likumsakarīgi nonākot līdz vietai un tās iekļaujošajam raksturam un kvalitatīvajiem aspektiem.

Papildus vides plānošanas un dizaina interpretācijai sniegts arī apskats par plānošanas *per se* situāciju Latvijas kontekstā, uzmanību fokusējot uz tās likumdošanu. Pēc tam sniegts pārskats par mūsdienu aktuālākajā akadēmiskajā literatūrā apskatītajām pilsētas vides plānošanas un dizaina problēmām mūsdienās, ieskicējot ne tikai šo problēmu simptomus, bet arī konceptualizētos risinājumus. Tikai pašās nodaļās beigās sniegts vietrades pieejas teorētisko un praktisko nostādņu izklāsts.

1.2.1 Vide, zinātne un filozofija

1.2.1.1 Vide

Termins vide ir viens plašāk lietotajiem terminiem, ar kuru operē zinātnē, kultūrā, mākslā, tautsaimniecībā un sadzīvē. Tas nozīmē, ka arī šī termina saturs un nozīme ir daudzpusīga. Vides jēdziens ir cieši saistīts ar dabas zinātnēm (bioloģiju, ekoloģiju, ģeogrāfiju, ķīmiju, fiziku) un arī sociālajām zinātnēm.

Arī dabas zinātnēs terminam vide ir vairākas nozīmes. Vēl 20-30 gadus atpakaļ angļu ģeogrāfisko terminu vārdnīcā minētas sekojošas nozīmes:

- Vide, apkārtējais;
- Apstākļi, kādos dzīvo un attīstās jebkura būtne;
- Vispār apkārtējie apstākļi;
- Visu apkārtējo ietekmju summa, kas izmaina un nosaka dzīvības attīstības un raksturu.

Nebūtu pareizi, ja vide apzīmē tikai visu apkārtējo apstākļu kopumu, jo šodien paralēli eksistē arī no apkārtējās (ārējās) ietekmes norobežota vai mākslīgi noslēgta cilvēku radīta vide (antropogēna vide, ko piepilda dizaina artefakti un procesi (plānošana)). Piemēram, jebkura telpa (dzīvoklis, augstskolas auditorija, pilsēta), kur tiek nodrošināta optimāla no ārējiem apstākļiem neatkarīga vide (temperatūra, apgaismojums, interjers u.c.). Vai arī mikrovide kosmiskajā kuģī, laboratorijā audzējot merestēma kultūras, gēnu inženierijā u.c. Šādu vidi, acīmredzot, būtu pareizi nosaukt par iekšvidi.

Tātad, šodien reāli mēs zinām un operējam ar divām asķirīgām vidēm: ārvidi jeb apkārtējo vidi un iekšvidi. Ārvidi (apkārtējo vidi) mūsdienu civilizācijas un urbanizācijas laikmetā mēs dalām dabas vidē un antropogēnajā jeb sociāli ekonomiskajā vidē, kuru izveidojis cilvēks. Piemēram, lielipilsēta ar blīvu daudzstāvu apbūvi, vairāklīmeņu autostrādēm, metro, pazemes komunikācijām u.c. Arī Vecrīgu pilnā mērā varam pieskaitīt teritorijai ar antropogēno vidi jeb tehnogēno vidi. Dažādu lielākā vai mazākā mērā cilvēka pārveidotajai vai pilnīgi no jauna radītajai apkārtējai ainavai, kas no pārējās atšķiras ar saviem specifiskajiem apstākļiem, tiek lietoti specifiski vides apzīmējumi: pilsētas vide, lauku kultūrvide u.c. Vides jēdziens jo plaši ir iesakņojies sociāli ekonomiskajā vai politiskajā sfērā. Piemēram, mēdz teikt: viņš ir nokļuvis nelabvēlīgā vidē; pilsētā izveidojusies kriminogēno situāciju sekmējoša vide; nelabvēlīga sociālā vide u.c. Sociālā vide ir attiecības starp cilvēkiem un viņu veidotajām materiālajām un garīgajām vērtībām, kā arī cilvēku savstarpējām attiecībām. Kultūrvēsturiskā vide ir sabiedrības vai atsevišķa indivīda radītas materiālās un garīgās vērtības. Iekšējā vide ir cilvēka mentālās, emocionālās, personiskās, garīgās, fiziskās vērtības un materiālais stāvoklis (Eberhards, 1999).

Jēdziens „vide” mūsdienās ir kļuvis gan par visas sabiedrības rūpju objektu, gan arī veido pamatu ļoti daudzām cilvēka darbības jomām. Tajā pašā laikā terminam „vide” dabaszinātņu skatījumā ir vairākas nozīmes, kuras ir mainījušās laika gaitā. Vide ir visi nosacījumi un faktori, kas ietekmē dzīvo organismu vai to kopumu tā dzīves laikā. Jēdzienu „vide” var attiecināt gan uz visu apkārtni kopumā, gan uz specifisku tās aspektu, un tā saturu veido dabas vide, cilvēka pārveidota vide (autora piezīme: antropocēns kā zinātniski izšķirama stratigrāfijas vienība), sociālā vide, cilvēka iekšējā (mentālā) vide (Kļaviņš, et al., 2008).

1.2.1.2 Vides zinātne

Ikvienai zinātnei ir savs pētīšanas objekts, mērķi un uzdevumi, savas pētīšanas metodes, kas attīstības gaitā pilnveidojas. Ar dabas izpēti nodarbojas daudzas zinātnes, kuru mūžs ne reti sniedzas gadsimtos. Vides zinātne ir pavisam jauna, tā sāka veidoties, kad dabas, sociālo, inženierzinātņu pārstāvji pakāpeniski nonāca pie apziņas, ka, tuvojoties 21.gadsimtam, strauji pieaugošā Pasaules iedzīvotāju skaita, vides piesārņojuma un degradācijas ietekmē, strauji sarūkot dabas resursu krājumiem, notiek ievērojamas izmaiņas visās dabas sistēmās, tiek apdraudēta Zemes dabas (vides) un cilvēces nākotne. No tā izriet, ka vides zinātne veidojas kā komplicēta, intersdisciplināra zinātne, kas sevī ietver (apvieno) visu iepriekšminēto zinātņu teorētiskās atziņas un pētīšanas metodes. To nosaka apkārtējā vidē globālā mērogā notiekošo izmaiņu komplicētais raksturs, kas tieši vai netieši ir saistīts ar ražošanu, transportu, tehnoloģijām, likumdošanu, sabiedrības apziņu, ekonomisko nodrošinājumu un valsts (vai valstu grupu) reģionālo vai globālo politiku šodien un nākotnē (Kļaviņš, et al., 2008), (Eberhards, 1999).

Šādā ieskatā vides zinātne ir jauna, komplicēta, interdisciplināra zinātne par apkārtējo vidi, tajā notiekošajiem procesiem dabas un antropogēno faktoru ietekmē un savstarpējā mijiedarbībā, par ekonomikas, politikas un sabiedrības mijiedarbību ar vidi. Tās mērķi ir:

- Atklāt likumsakarības; izstrādāt prognozes un rast optimālus risinājumu variantus vides, bioloģiskās daudzveidības, dabas resursu un to kvalitātes saglabāšanai uz Zemes, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību nākamajām paaudzēm;
- Galvenā vērība tiek veltīta vides piesārņojumam, resursiem, bioloģiskajai daudzveidībai, kvalitatīvas pārtikas nodrošinājumam un cilvēku populācijai (Eberhards, 1999).

Jaunākā literatūrā ir atrodams, ka vides zinātne ir relatīvi nesen izveidojusies zinātnes nozare. Tā ir zinātne par dabas sistēmām un to mijiedarbību ar cilvēkvidi, un tā radās pēc tam, kad bija gūta pietiekami dziļa izpratne citās dabas un sociālo zinātņu nozarēs par dabas procesiem un cilvēku ietekmi uz tiem. Pētījumus vides zinātnē bieži vien raksturo nepieciešamība vides problēmu risināšanā iesaistīt daudzu nozaru speciālistus, katrs no tiem sniedz savu ieguldījumu pētāmās problēmas risināšanā. Piemēram, klimata mainības izpētē nepieciešamas zināšanas paleoģeogrāfijā, atmosfēras ķīmijā, okeanogrāfijā, datorzinātnēs, jūras bioloģijā un citās zinātnēs. Tajā pašā laikā vides zinātnes vietu citu zinātņu sistēmā nosaka ne tikai tās interdisciplināritāte, bet arī morāli ētiskā attieksme pret risināmiem jautājumiem – vides apziņa, jo, ja tradicionāli zinātnē jaunās zināšanas ir augstākais zināšanu mērs, vides zinātnes attīstība un izveide ir pierādījusi zinātnieku augsto atbildību ne tikai sabiedrības, bet

arī dabas (vides) priekšā. Būtisks ir pētījumu, it īpaši jauno tehnoloģisko risinājumu, nekaitīgums un to izstrādātāju morālā atbildība par tām jaunajām zināšanām, kuras ir pētījumu rezultāts (Kļaviņš, et al., 2008).

Var uzskatīt, ka vides zinātnes attīstībai nozīmīgu ieguldījumu ir snieguši filozofi, zinātnieki un politiķi (!?), kas sekmēja sistēmiskas pieejas attīstību. No domātājiem, kuru ieguldījums vides zinātnes izveidē uzskatāms par īpaši būtisku, var minēt grieķu filozofu Milētas Talesu (625 – 547 pr.Kr.), kurš racionāli skaidroja pasauli, kas atrodas ap mums, un ietekmēja klasiskās filozofijas izveidi. Klasiskās filozofijas uzplaukums saistās ar Platonu (428 – 347 pr.Kr.) un Aristoteli (384 – 322 pr.Kr.), kas ne tikai piedāvāja vienotu (sistēmisku) un racionālu izskaidrojumu dabā noritošajām parādībām, bet arī sniedza daudzu dabas parādību (piemēram, meteoroloģisko parādību) aprakstus. Grieķu filozofu tradīcijas turpināja romiešu domātāji, piemēram, Plīnijs Vecākais (23 – 79), kurš apkopoja zināmos priekšstatus, novērojumus par dabas vidē noritošo un dabas parādību aprakstus. Romas un Grieķijas kultūras nozīmīgi tālākattīstītāji bija viduslaiku arābu domātāji (Kļaviņš, et al., 2008).

Tāpēc arī vides zinātne ir interdisciplināra zinātne, kas attīstās sociālo, humanitāro un dabaszinātņu saskares jomā, lai pētītu dabas sistēmu savstarpējo un cilvēka, un dabas vides mijiedarbību, attīstītu izpratni par dabas vidē noritošo procesu un dabas vides, un cilvēka mijiedarbības raksturu un nodrošinātu dabas resursu, bioloģiskās un ģenētiskās daudzveidības aizsardzību, vides un sabiedrības ilgtspējīgas pastāvēšanas iespējamību, kā arī pasargātu cilvēku no tā darbības nelabvēlīgām ietekmēm. Tā pēta kompleksas sistēmas un sarežģītus mijiedarbības procesus un izmanto relatīvi nesen izveidojušās zinātņu nozaru atziņas un metodoloģijas, kuras joprojām bieži ir attīstības stadijā, un līdz ar to ne vienmēr precīzi seko zinātniskās pētniecības metodoloģijai klasiskajās dabaszinātnēs. vides zinātnes atziņas ir nepieciešamas ne tikai izpratnes attīstībai par procesiem vidē, bet arī sabiedrībai, lēmumu pieņemšanas procesam vides politikā un sabiedrības un ražošanas progresiem. vides zinātnē ir izveidojušās daudzas pastāvīgas apakšnozares. Mūsdienās ļoti aktīvi attīstās vides zinātnes apakšnozare, kas pēta, kā cilvēks ietekmē ainavu. Šis novirziens diezin vai būtu pieskaitāms pie dabas aizsardzības, bet, iespējams, varētu tikt izdalīts kā jauna vides zinātnes apakšnozare – **vides ģeogrāfija** (Kļaviņš, et al., 2008).

1.2.1.3 Vides filozofija (ētika)

Mūsdienu dabas aizsardzības filozofiskie strāvājumi aptver visai plašu uzskatu spektru, sākot no antropocentrisma un beidzot ar radikāliem ekocentriskiem uzskatiem, kas raksturīgi zaļo kustībai, un aicina veidot pilnīgi jaunas attiecības starp cilvēku un dabu. Šajā daudzveidīgo uzskatu spektrā var izšķirt trīs galvenos virzienus:

- Romantiski transcendentālo virzienu;
- Dabas resursu saudzīgas izmantošanas un aizsardzības virzienu;
- Evolucionāri ekoloģisko virzienu (Kļaviņš, et al., 2008).

1.2.1.4 Vides apziņa

Vides problēmu risināšana ir tieši atkarīga no sabiedrības zināšanu līmeņa vides aizsardzības jomā. Vides izglītība un saziņa ir galvenie sabiedrības apziņas veidošanas līdzekļi. Saziņa ir pastāvīga divpusēja informācijas apmaiņa starp lēmumu pieņēmējiem un plašu sabiedrību. Tā ir svarīgs politikas līdzeklis, kam ir liela nozīme visā politikas, kā arī vides pārvaldības īstenošanas procesā. Katrā politikas un pārvaldības veidošanās un īstenošanas posmā saziņai ir citāda nozīme, taču šiem posmiem jābūt savstarpēji saistītiem. Saziņas uzdevumi ir:

- Padarīt informāciju pieejamu plašai sabiedrībai;
- Izvirzīt atsevišķas problēmas vai problēmu kopumus sabiedrības uzmanības centrā, padarot tās par politiskām prioritātēm;
- Iesaistīt sabiedrību atsevišķu problēmu apspriešanā un risināšanā;
- Informēt par jaunumiem dažādās jomās, veicināt domu un zināšanu apmaiņu;
- Ietekmēt sabiedrības uzvedības un attieksmes maiņu (Kļaviņš, et al., 2008).

1.2.2 Telpa, izplešanās un kvantitāte (teritorialitāte)

„Britannica Academic” zinātnisko terminu skaidrojošā vārdnīca piedāvā šādu telpas definīciju: „*Bezgalīgs trīsdimensionāls izplatījums, kurā atrodas objekti un norisinās notikumi ar savstarpēji relatīvu novietojumu un virzienu.*”

No tā izriet, ka telpa ir kvantitatīvs, homogēns un ģeometrisks jēdziens (viendabīgs un neatdalāms no vietas), ko raksturo augstums, garums, platums un citas kvantitatīvi izmērāmas dimensijas (teritorija, platība) un procesi (kustība) (Kļīnasts, et al., 2016).

Taču ir teju neiespējami vienas apakšnodaļas ietvaros sniegt pilnīgu vai vēsturiski korektu pārskatu par jēdziena „telpa” rašanos, attīstību un lietojumu mūsdienās. Ņemot vērā, ka ar šo uzdevumu cilvēce ir nodarbojusies kopš tās aizvēsturiskajiem pirmsākumiem, un tam papildus arī mūsdienās jautājumi par telpu ir fundamentālās fizikas pamatā, mēģinājums, to visu ielikt dažos paragrāfos, ir uzskatāms par naivu cerību ar visai mazu potenciālu veikt kādu jēgpilnu pienesmu tieši šī bakalaura darba kontekstā.

Telpas un visa telpiskā nozīme mūsu ikdienā nav apstrīdama. Mēs tajā dzīvojam, kustamies cauri, iepazīstam to un galu, galā – aizsargājam to. Būt telpā, kaut ko nosaukt par telpu, vai iztēloties dažādus tās veidus mums nesagādā itin nekādas grūtības. Telpa paliek starp diviem pirkstiem, kad tos atplešam un mēs uz to varam norādīt ar šiem pirkstiem, kad kaut kur nepieciešams novietot kādu objektu. Īsāk sakot, telpa nav nekas unikāls un nesaprotams. Taču brīdī, kad pēc mūsu tik elementārās spējas identificēt telpu kā apstākļus, ir nepieciešams par to izdarīt kādus konkrētākus secinājumus, tas nav nemaz tik vienkārši (Merriman, et al., 2012).

Vai telpa ir vienkārši konteineris un trauks (vertne), kurā izkārtoti atrodas mūsu maņu pasaules objekti? Vai šie objekti un tiem pakārtotās objekt-lietas eksistētu bez telpas? Vai vēl provokatīvāk – vai telpa ir iespējama bez šiem objektiem, kuri tajā atrodas? Un vai starp diviem objektiem vispār atrodas kaut kas tāds, ko varam nosaukt par telpu jeb, veicot pietiekoši spēcīgu pietuvinājumu, atklātos, ka visu vidi kā totalitāti veido arvien sīkāks matērijas un vielu tīklojums? Šādi jautājumi, ja arī, iespējams, zinātniski neprecīzi, ir svarīgi, jo telpu ļauj apskatīt ne tikai kā fiziskās pasaules aspektu un parādību, bet arī mūsu apziņas radītu konstrukciju. Ja patiesība atbilstu pēdējam, tad būtu jājautā, kā tā tur nonākusi? Vai mūsu apziņa telpas un visa telpiskā pieredzi uzbūvē no abstraktām sensācijām, vai ar telpas maņu mēs piedzimstam? Un kāda gan no tā visa jēga (O`Keefe & Nadel, 1978)?

Sadzīvē telpas jēdziens var tikt saprasts un izskaidrots dažādi. Vispirms tā var būt istaba vai cita līdzīga telpa, kas no visām pusēm norobežota ar sienām, grīdu, griestiem. Kopā ar savu apdari un iekārtojumu šāda telpa veido interjeru. Telpa var būt norobežota no apkārtnes arī tikai daļēji, piemēram, lodžija, pagalms, laukums, iela, aleja, meža pļava. Varam aplūkot telpu abstrakti plastiskā izpratnē, kā pretstatu apjomam. Visus šos jēdzienus sevī ietver plašāks apzīmējums – telpiskā vide. Viss, kas atrodas ap mums – gan pati iekštelpas vai ārtelpas forma un izmēri, gan telpas sienas vai namu fasādes, gan mēbeles, gan uzraksti un reklāmas – veido vienotu, galvenokārt ar redzi uztveramu informācijas avotu sistēmu, veido telpisko vidi (Šusts, 1979).

1.2.2.1 Psiholoģiskā un fiziskā telpa

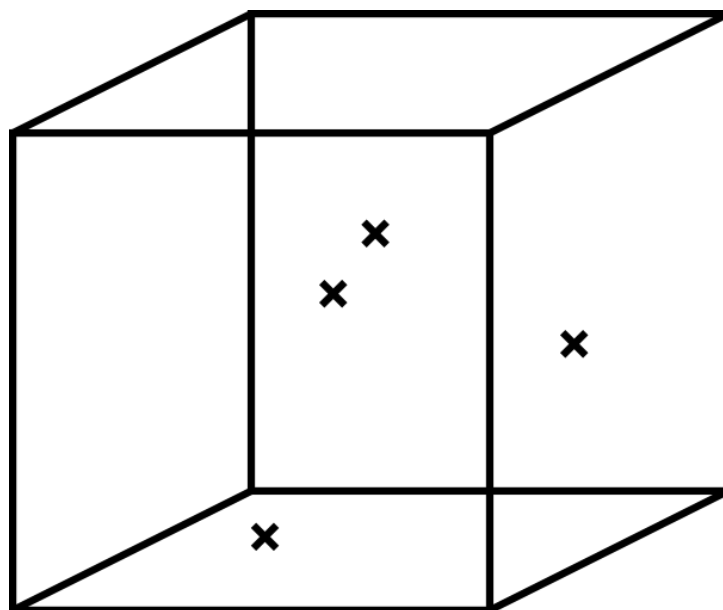
Psiholoģiskā telpa ir jēdziens, kas tiek lietots, lai apzīmētu jebkādu telpu, kas ir tieši pakārtota prāta darbībai un uztvere kā tā aspekts, būtisks darbības atribūts vai arī kā unikāls prāta produkts, kas eksistē tikai sinerģijā ar prātu un nav iespējams bez prāta (uztveres, smadzeņu operacionālās darbības) klātbūtnes. Psiholoģiskās telpas jēdziens ietver vairākus konceptus:

- Psiholoģiskā telpa kā pieredzes atspoguļojuma konstrukcija;
- Psiholoģiskā telpa kā sajūtu kopums;
- Psiholoģiskā telpa kā sensoro maņu organizācijas principu kopums.

Fiziskā telpa kontrastā ir jebkāda telpa, kas pakārtota videi neatkarīgi no prāta darbības. Fiziskā telpa šādā kontekstā apraksta noteiktu vides iezīmi (aspektu), no kā ir atkarīga gan dzīvā, gan nedzīvā daba un tās elementi (O'Keefe & Nadel, 1978).

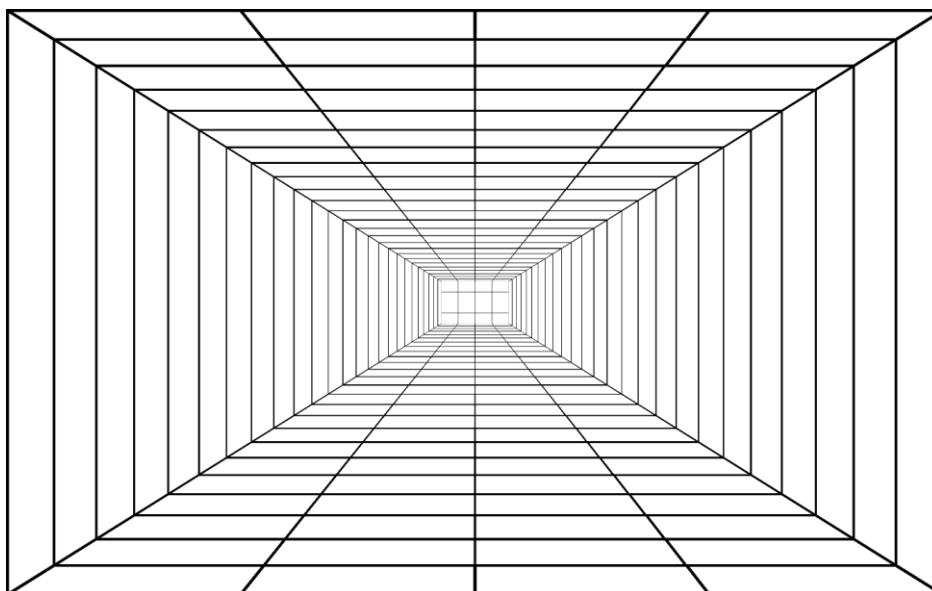
1.2.2.2 Absolūtā un relatīvā telpa

Absolūtās un relatīvās telpas nošķiršana var tikt attiecināta gan uz psiholoģisko, gan fizisko telpu. Absolūtā telpa iemieso ideju konteineru, kurā izkārtoti atrodas objekti, taču šis konteineris vai istaba eksistē neatkarīgi no šiem objektiem – nav no tiem atkarīgs. Objekti šādā telpā ir tai absolūti pakārtoti – to interakcija ar citiem objektiem ir iespējama tikai caur šo telpu. Īsāk – jebkura ķermeņa kustība šādā telpā maina tā atrašanās vietu pret šo telpu, bet neizmaina neko pašā telpā vai citu objektu attiecībās ar to (O'Keefe & Nadel, 1978).

1.1.attēls. Absolūtas telpas ilustrācija – konteineris jeb istaba, kurā izkārtoti objekti
(izstrādājis autors)

Kontrastā tam relatīvā telpa var tikt aplūkota kā savstarpējās interakcijas rezultāts starp objektiem vai sensorām ietekmēm, kas pēc savas dabas un rakstura nav telpiski (*non-spatial character*). Objekti viens pret novietoti ir relatīvi, līdz ar to relatīvā telpa, kas rodas šajā interakcijā ir atkarīga no šiem objektiem un nevar pastāvēt bez vai ārpus tiem (O'Keefe & Nadel, 1978).

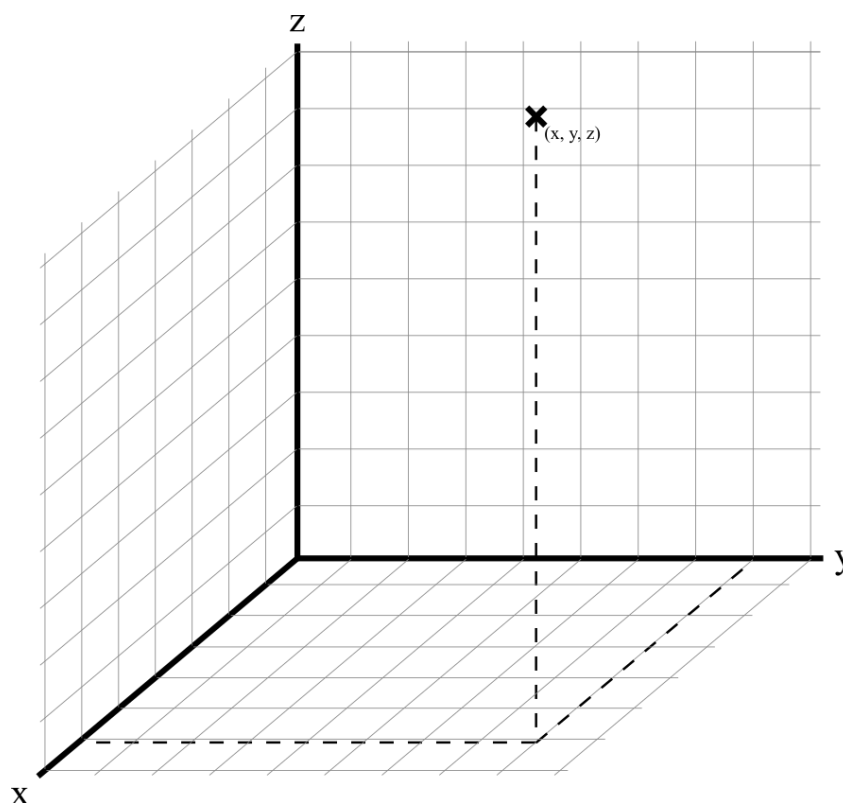
1.2.attēls. **Perspektīva kā relatīvas telpas piemērs – tās pieredze ir atkarīga no novērotāja**
(izstrādājis autors)

1.1.tabula. Salīdzinājums starp absolūtu un relatīvu telpu (Meentemeyer, 1989)

Absolūtā telpa	Relatīvā telpa
Telpa eksistē neatkarīgi no matērijas	Telpa eksistē tikai un vienīgi kā reference lietām un procesiem
Telpa ir konteineris, istaba	Telpu definē lietas un procesi
Asociējama ar kartēšanu	Asociējama ar modeļiem, dažādiem procesiem un funkcijām
Balstās Eiklīda ģeometrijā	Var ietvert ne-Eiklīda ģeometriju

1.2.3 Vieta, iekļaušanās un kvalitāte (lokalitāte)

Vai vieta ir tikai un vienīgi atrašanās (lokācijas) punkts trīsdimensiju telpā? Atbilde uz šo jautājumu var šķist vienkārša – jā, vieta ir lokācija. Tas ir tur, kur tu atrodies noteiktā laika un telpas punktā.

1.3.attēls. Vieta kā kvantitatīvs lokācijas punkts 3 dimensiju telpā (izstrādājis autors)

Tomēr šajā brīdī ir vērts būt pietiekoši uzmanīgiem un uzdot nākamo jautājumu. Vai būtība vietā kā visaptveroša atbilde uz jautājumu „kur?” ir tas pats, kas vienkārši lokācija telpā? Vai jēdziena „vieta” lietojums dažādos kontekstos, kā piemēram, runājot par emocijām, identitāti, procesiem un mentālām (psiholoģiskām, prāta) konstrukcijām nenorāda uz vietas jēdziena mērogu plašumu un mijiedarbības saikņu daudzveidību?

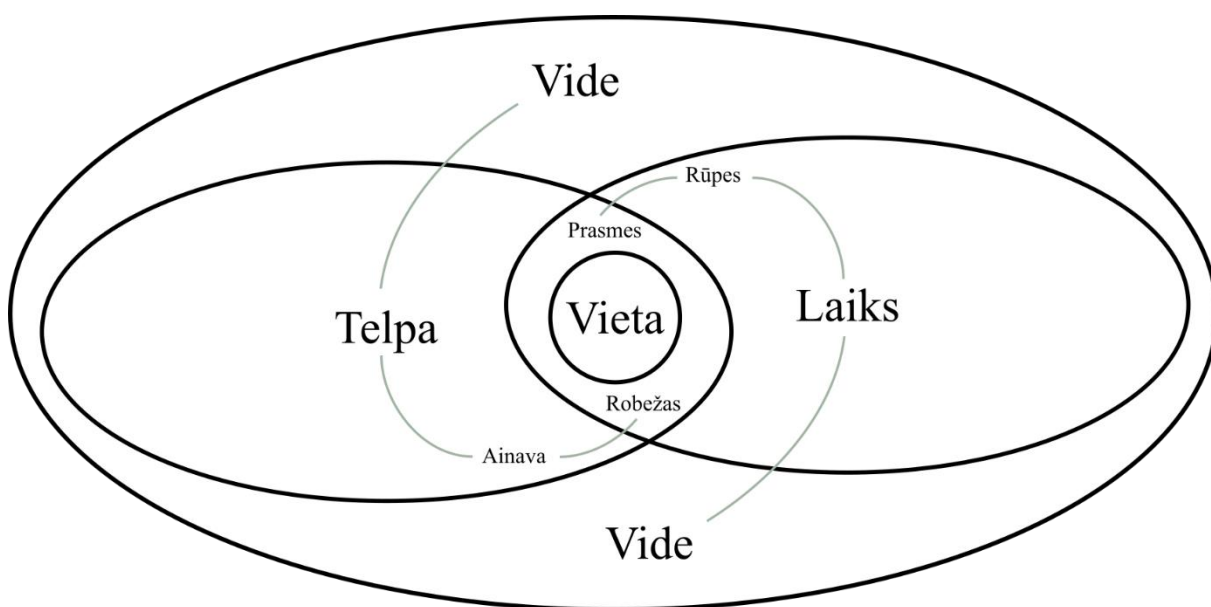
Vai vietas padarīšana par telpas subjektu jeb kaut ko, kas izriet tikai un vienīgi no fiziskās telpas aspektiem atbilst vietas patiesajai nozīmei? Lai atbildētu uz šiem jautājumiem vispirms ir jēgpilni vēlēties atgriezties pie senajiem grieķiem, kuri vēl pirms sava *spadion* jeb *stadion* un latīņu *spatium* (no kā arī cēlies *space* un *spatial* un kas tika izmantots, lai vienkārši mērītu attālumus) izmantoja jēdzienus *topos* un *chora*, no kuriem cēlies jēdziens topogrāfija, kas sākotnēji tika attiecināts tieši uz vietas līmeni un mērogu, uzsverot virsmas, robežu un limitu nozīmi (Hussey, 1983), (Malpas, 2006).

Te vietā būtu arī citēt Aristoteli, kura vietas definīcija vēl arvien uzskatāma par vienu no vispilnīgākajām (Morison, 2002): „Vieta ir aptverošās [lietas] pirmā nekustīgā robeža”, ko L.Rotkale no sengrieķu oriģinālteksta interpretē kā: „Vienas lietas (x) vieta ir pirmā (t.i. visvairāk iekšā esošā) nekustīgā robeža citai lietai (y), kas ietver (x).”

Turpinot šādu domu gājienu, iespējams aplūkūkot, piemēram, Oksfordas ģeogrāfijas terminu vārdnīcu, kurā par jēdzienu „vieta” tiek runāts no ļoti daudzveidīgām perspektīvām, kaut vai izšķirot piecus vietas konceptuālos aspektus:

1. Vieta kā fiziska lokācija;
2. Vieta kā sociāli un kultūras apstākļi;
3. Vieta kā konteksts;
4. Vieta kā laika konstrukcija;
5. Vieta kā sociāls process (Mayhew, 2009).

Tas ir arī viens no galvenajiem šī bakalaura darba mērķiem, vides zinātnes un telpiskās vides (pilsētas vides, teritorijas u.c.) plānošanas kontekstā neļaut vietai zaudēt savu *sui generis* konceptuālo potencialitāti. Izsakoties vienkārši, neļaut vietai kļūt tikai par telpisku parametru, bet konceptualizēt to kā daudz svarīgāku jēdzienu, kurš ir laikam un telpai paralēls nevis hierarhiski pakārtots (sk. 1.4. attēlu).

1.4.attēls. Vieta kā topogrāfiskas un topoloģiskas mijiedarbības vieta (!) starp dabas elementu un antropogēno pasauli (izstrādājis autors)

1.4. attēlā redzama autora veidota oriģināl-ilustrācija, kas vienkāršā un vienotā formā skaidro vietas topoloģiskās attiecības un saikni ar:

- Vidi kā biotisko un abiotisko totalitāti, kurā dzīvojam un kas mūs ietver neatkarīgi no mēroga (mikro \leftrightarrow makro) un virziena (interjers \leftrightarrow eksterjers) (Kļaviņš, et al., 2008);
- Telpu kā fiziskos un psiholoģiskos (mentālos) apstākļus (O`Keefe & Nadel, 1978);
- Ainavu kā šo apstākļu telpiskās pieredzes struktūru (Kursīte, 2014);
- Robežām kā šīs telpiskās pieredzes struktūras limitiem (Malpas, 2016), (Malpas, 2016);
- Laiku kā mediju un procesuālos apstākļus (Fry, 2008);
- Rūpēm kā proaktīvu vides apziņas aģentu (Heidegger, 1971);
- Prasmēm kā dizaina procesu (Willis, 2006).

Līdz ar to sekojot šādai lineārai attēla konceptuālā satura interpretācijai: „telpa – ainava – robežas – **vieta** – prasmes – rūpes – laiks”, iespējams nonākt līdz kvalitatīvam secinājumam, ka vieta ir vides apstākļu kopums, kas ietver, nevis izpleš. Vieta ir savdabīga un tieša visa netieši ieslēgtā pieredze, caur kuru realitātē ienāk ne tikai vide kā totalitāte, bet arī satiekas telpa un laiks, veidojot mūsu vides pieredzi, apziņu un ētisko fenomenu (Malpas, 2012).

1.2.4 Pilsētas vides plānošana

1.2.4.1 Uzstādījums un pretrunas

Ja plānošanas vēsture ir upe, pilsētu vēsture ir fragmentēta metropole (Abott, 2006).

Plānošanas disciplīna ir attīstījusies laikā un telpā gluži kā to dara upes, plūstot cauri ainavai. Mazas tērcītes no dažādiem avotiem un virzieniem (ainavu arhitektūra, civilā inženierija, mājokļu politikas) satikās 19.gs., lai savienotos un kopīgi veidotā straumē ieplūstu 20.gs. Plānošanas disciplīna kā arvien lielāka upe, plūstot cauri 20.gs., sevī iekļāva arvien vairāk nozaru, tādējādi veidojot specifisku profesionālo identitāti. Taču pamats uzskatīt, kā mūsdienās šī plānošanas upe veido sapītu un savītu straumju tīklojumu, kurā idejas un kustības šai „lielajai” plānošanas upei gan pievienojas, gan atvienojas, tādējādi radot ne tikai vietu inovācijām, bet arī apjukumam (Abott, 2006).

Pilsētas vides plānošana (turpmāk tekstā PVP) ir visai abstrakti un nekonkrēti definēta disciplīna, kas sabiedrībā vienmēr ir radījis neizpratni, ko tad īsti var sagaidīt no šīs disciplīnas prakses un tās praktiķiem (Fischler, 2012).

Var uzskatīt, ka PVP ir process, kura laikā tiek izlemts, ko un kā darīt. Plānošana šādā skatījumā ir dažādu izvēļu veikšana par labu konkrētam mērķim. Ar plānošanu cilvēki nodarbojas dažādos līmeņos – sākot ar ikdienas darbu plānošanu, beidzot ar valstiska mēroga norišu plānošanu. Veiksmīgas pilsētas vides plānošanas pamatā ir metodisks process, kas skaidri definē soļus, kas ved uz optimālu rezultātu. Šim procesam izdala konkrētus principus (Litman, 2009):

- Vispusīgums – tiek apsvērtas visas iespējas un ietekmes;
- Efektivitāte – plānošanas process nedrīkst pārtērēt ne finanšu, ne laika resursus;
- Iekļaušana – cilvēki, kurus skars plānošanas produkts, nepieciešams iesaistīt plānošanas procesā;
- Informatīvisms – plānošanas rezultāti tiek saprotami izskaidroti ieinteresētajām pusēm;
- Integrācija – individuāliem īstermiņa lēmumiem jāatbalsta stratēģiski, ilgtermiņa mērķi;
- Loģika – katrs solis ved pie nākamā;
- Caurspīdīgums – visām iesaistītajām pusēm ir skaidrs, kā darbojas plānošanas process.

Sekmīga PVP ir vērtīga, stratēģiska un visaptveroša, tā pieprasa korekti definētas problēmas un uzdod kritiskus jautājumus. Plānošanas procesu nevajadzētu limitēt tiklīdz piedāvāts pirmais risinājums vai plānošana atduras pret kādām nepilnībām (Litman, 2009).

PVP ir sarežģīti definēt un vēl grūtāk praktizēt, jo tā ir nestabila disciplīna, kas atrodas mūžīgās „dzirnavās” starp dažādām pretrunām, paradoksiem un saspīlējumiem, kā piemēram (Fischler, 2012):

- Starp pilsētas vides plānošanu kā transvēsturiski sociālu aktivitāti un pilsētas vides plānošanu kā modernu profesiju, kas radusies 19.gs. beigās;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā visaptverošu mēģinājumu uzlabot dzīves kvalitāti un pilsētas vides plānošanu kā specifisku praksi, kas fokusējas uz zemes lietojuma jautājumiem;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā tuvošanās ideāliem un pilsētas vides plānošanu kā pragmatisku pieeju konkrētu problēmu risināšanā;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā telpu un vietu dizainu un pilsētas vides plānošanu kā institūciju un procesu dizainu;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā politisku aktivitāti un pilsētas vides plānošanu kā tehnisku aktivitāti;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā vērtību aizstāvēšanu un pilsētas vides plānošanu kā objektīvu konsultēšanu;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā stiprināšanas un izvēļu paplašināšanas instrumentu un pilsētas vides plānošanu kā dominances un ierobežošanas rīku;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā kolektīvas gribas izpausmi un pilsētas vides plānošanu kā individuāla radošuma izpausmi;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā praktisku sasniedzamību un pilsētas vides plānošanu kā iedoloģisku uzstādījumu;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā plānošanu priekš kopienas un pilsētas vides plānošanu kā plānošanu, ko ievieš kopiena;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā ilgtermiņa stratēģiju veidošanu un pilsētas vides plānošanu kā pastāvīgu koriģēšanu;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā izolētu intelektuālu aktivitāti un pilsētas vides plānošanu kā kolektīvu pieredzi;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā sistemātiskas pētniecības produktu un pilsētas vides plānošanu kā *ad hoc* aktivitāti;
- Starp pilsētas vides plānošanu kā tiekšanos pēc labākā iespējamā un pilsētas vides plānošanu kā *status quo* pagarināšanu.

1.2.4.2 Nozīme, jēga un izcelšanās

Plānošana (pilsētas vides – autora piezīme) ir gribas mobilizācija noteiktu mērķu sasniegšanai, kā arī šī procesa dizains un dažādu resursu (laiks, nauda, pūles) apgūšana. Šī griba, rīcību virziens un vadlīnijas parasti ir tieši tas, kas veido klasiskus pilsētas vides attīstības plānus, kuru forma ierasti ir ļoti daudzveidīga – sākot no stingrām tehniskām specifikācijām līdz fleksibiliem lēmumu pieņemšanas principiem. Pilsētas vides plānošana ir kolektīva vides pārvaldība, kas laikā un telpā piešķir saturu, formu un veidu cilvēku apmešanās, darba un mītnes vietām. Tā ir kopienu mobilizācija un stratēģisks dizains vietējās vides radīšanai, uzlabošanai un saglabāšanai – vides, kas ir gan fiziska (dabas un būvētā), gan kulturāla un mentāla (sabiedrība, ekonomika, politika). Pilsētas vides plānošana ir arī izveidojusies un nostabilizējusies profesija, kuras mandāts ir sniegt ekspertu viedokli un konsultācijas, kā organizēt vietas mēroga (place-based) kopienas (kopienas, kas ir integrēti piesaistītas unikālam un savdabīgam *topos* un *locus*) un to pārvaldības formas. Līdz ar to profesionāli pilsētplānotāji nav vienīgie, kas nodarbojas ar pilsētas vides plānošanu; lai arī tā primāri ir šo profesionāļu atbildība, tā jāspēj realizēt kopā ar ļoti plašu iesaistīto *aktieru* tīklojumu. Būtiski ir arī saprast, ka pilsētas vides plānošana kā sociāla aktivitāte ir pastāvējusi kopš pirmo pilsētu rašanās pirms vairākiem tūkstošiem gadu, taču kā profesionāla nodarbošanās (ekspertu zināšanās bāzēta prakse) pilsētas vides plānošana ir radusies, nostabilizējusies industrializācijas laikā – 19.gs. Eiropā un 20.gs. sākumā Ziemeļamerikā. Tāpēc arī modernā pilsētas vides plānošana ir veidojusies, saplūstot zinātnei un utopijai, empīriskumam un ideālismam. Tās agrīnajos laikos PV plānošana pauda ambīcijas ne tikai reaktīvi izprast likumus pēc kādiem darbojas daba un sabiedrība, bet arī radīt proaktīvus apstākļus labākai dzīvei – sociālās reformas un fiziskās vides uzlabošana tika uzlūkotas kā saistītas vienības, kas nav iespējamas viena bez otras (Fischler, 2012).

Modernā pilsētas vides plānošana savu *raison d'être* ir radusi vēsturiski lokālajos mēģinājumos risināt industriālizācijas laikmeta pilsētu sociālās un estētiskās problēmas. Tā attīstījās, dažādu nozaru profesionāļiem izplatot inovatīvas idejas nu jau globālā pilsētu tīklojumā. To virzīja un vēl arvien virza lēns un pakāpenisku izmaiņu process, kurā tiekas dažādas iesaistītās puses, meklējot jaunas veidus, metodes un tehnoloģijas kā risināt arvien kompleksākās pilsētas vides izaicinājumus. Lai arī pilsētas vides plānošanā un tās vēsturiskajā attīstībā milzīga loma ir bijusi spējai dažādās ģeogrāfijās un vidēs izplatīt pēc uzstādījuma visai universālas idejas, pilnīgi visa veida plānošana ir veidojama izteikti lokāla – piemērota noteiktai videi, telpiskiem apstākļiem (ainavai un teritorijai) un sabiedrībai (Fischler, 2012).

Te arī slēpjas viena no lielākajām mūsdienu pilsētas vides plānošanas problēmām. Lai arī teorijā ir skaidra nepieciešamība plānošanu situēt esošajos, unikālajos un savdabīgajos apstākļos, neaizmirstot par visa veida kontekstuālajām (funkcionālā saistība starp pilsētu un ciemu) un konceptuālajām (ekoloģijas un ilgtspējas principi, vides aspekti) saiknēm, praksē pilsētas vides plānošana jau no pirmajiem mirkļiem ir ieslēgta funkcionālo zemes lietojuma plānu un izmantošanas noteikumu varā, kas balstoties telpiskos apsvērumos, kļūst par nekritisku ārējas pieredzes pārneses platformu. Piemēram, industriālās revolūcijas laika pilsētas vides plānošana (kā profesionālās disciplīnas attīstības pirmsākumos) tika raksturota kā laba pilsētas pārvaldība organizējot izaugsmi, kontrolējot straujo urbanizāciju, kā arī limitējot industriju (ražošanas teritoriju) negatīvo sociālo un telpisko ietekmi – plānošana tika uzverta kā vienojošu standartu (spēles noteikumu) meklējumi, kuru vadītājiem (plānotājiem) jāgūst arvien lielāka autonomija (profesijas elitārisms). Tādas PVP galvenie mērķi bija (Fischler, 2012):

- Ekonomikas izaugsme;
- Sabiedrības harmonija;
- Fiziskais skaistums.

Līdzīgi daudzām sociālajām reformām un vietējām politikām, PVP tika balstīta ticībā, ka tik kompleksas sistēmas kā pilsēta vai reģions var tikt objektīvi izprastas un pielāgotas sabiedrības interesēm, tās reducējot līdz normatīvām prasībām. Sekojot šādai loģikai, arī izskaidrojams, ka PVP primāri tika situēta ekonomiskā vidusslāņa prasībās – tās uzstādījumos un izpratnēs par dzīves kvalitātes „standartu”, kas augošos industriālos apstākļos arvien biežāk tika saistīts ar patēriņa kultūras veidošanos un nihilisma izplatīšanos sabiedrībā (Fischler, 2012), (Fry, 2013).

Pozitīvi, protams, ir tas, ka, lai arī mūsdienu PVP vēl arvien sevī nes ārkārtīgi daudz no *industriālā laikmeta apziņas*, post-industriālā PVP arvien biežāk tiek raksturota pēc tās jaunajiem izaicinājumiem:

- Pārvaldīt ne tikai izaugsmi, bet arī regresu;
- Arvien lielāku uzmanību pievērst dabas un antropogēnās vides aizsardzībai;
- Savstarpēji integrēt ne tikai cilvēku, bet arī dažādu vietu atšķirības (iekļaujošas identitātes un vienojošais atšķirīgajā);
- Arvien lielāku ietekmi uz plānošanas procesu panākt, integrējot tieši vietējās, nevis ārēju ekspertu zināšanas, sapratnes un prasmes.

Pilsētas vides plānotāji vairs neatrodas pozīcijā, no kuras ir iespējams apgalvot, ka praksē (vienas disciplīnas un profesionāļu kopienas ietvaros) iespējams pilnībā izprast tik kompleksu

vidi (sistēmiskās attiecības) kā pilsētu. Izmaiņas, kas PVP skārušas 20.gs. laikā, ir saistāmas ne tikai ar pāreju uz post-industriālu ekonomiku, bet arī feminisma un visa veida eko-kustību rašanos un izplatīšanos. Šīs jaunās paradigmas uzstāj uz tūkstošiem gadu seno doktrīnu nomaiņu, kuru galvenie principi bijuši – ekstrakcija, izmantošana un dominānce (cilvēks pār dabu, vīrietis pār sievieti, viena rase pār otru). Spilgts piemērs ir ilgtspējīgas attīstības teorija un prakse, kas tās programmas pragmatiskajā minimumā iestājas par vienkārši ekonomiskāku, taisnīgāku un labai draudzīgāku tautsaimniecību (Fischler, 2012).

Protams, tās utopiskais uzstādījums ir daudz ambiciozāks, mēģinot radīt apstākļus, kurā viss, ko saprotam ar civilizācijas progresu, tiek transformēts veidos, kas rada laiku, kurā rasties nākotnēm ar nākotnēm – nodrošina to vides aspektu ilgtspēju, no kuriem ir atkarīga mūsu eksistence (Fry, 2008).

1.2.4.3 Latvijas attīstības plānošanas sistēma

Latvijā teritorijas attīstības plānošanu nosaka „Attīstības plānošanas sistēmas likums”, bet procesa institucionālā pārvaldība atrodas VARAM (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija) pakļautībā.

Latvijas plānošanas likumdošana ietver šādus likumus un ministru kabineta noteikumus:

- Attīstības plānošanas sistēmas likums;
- Teritorijas attīstības plānošanas likums;
- Noteikumi par plānošanas reģionu teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem;
- Noteikumi par pašvaldību teritoriju attīstības plānošanas dokumentiem;
- Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepcija;
- Teritorijas attīstības plānošanas informācijas sistēmas noteikumi;
- Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi

VARAM mājaslapā atrodams arī šāds jēdzienu skaidrojums (VARAM, 2017):

- Telpiskā plānošana ir nozīmīgs teritoriju pārvaldības līdzeklis, kas zemes izmantošanu konkrētā teritorijā sasaista ar šīs teritorijas attīstības prioritātēm, politiku un attīstības programmu nostādņiem. Telpiskā plānošana ietver metodes, ko izmanto sabiedriskais sektors, lai dažādās līmeņos ietekmētu cilvēku un to aktivitāšu izplatību telpā, kā arī dabas, rekreāciju teritoriju un dažāda veida infrastruktūras izvietojumu;
- Telpiskās plānošanas uzdevums ir nodrošināt efektīvu teritorijas izmantošanu, kas veicina gan plānojamās teritorijas ekonomisko attīstību, gan kvalitatīves dzīves vides veidošanu katram indivīdam un sabiedrībai kopumā;
- Attīstības plānošana ir process, kas ietver pašreizējās situācijas apzināšanu, mērķtiecīgus pētījumus, prognozes, vērtēšanu, lēmumu pieņemšanu, iesaistot sabiedrību, valsts un pašvaldības institūcijas, un vērsts uz attīstības stratēģijas un teritorijas plānojumu izstrādāšanu, pieņemšanu vai pārskatīšanu;
- Teritorijas plānošana ietver zemes izmantošanas plānošanu, pilsētplānošanu, transporta plānošanu, ainavu plānošanu, detālplānošanu, utml. Tā attiecas uz aktivitātēm, kas tieši ietekmē un izplāno apdzīvotu vietu un vietējo sabiedrību fizisko struktūru un vidi (un tādējādi ir atšķirīga no ekonomiskām un sociālās plānošanas aktivitātēm). Šobrīd Latvijā teritorijas plānošanu īsteno nacionālajā, reģionālajā un vietējās pašvaldības līmenī.

1.3 Pilsētas vides plānošanas un dizaina izaicinājumi

1.3.1 Pilsētas vide

Cilvēce mūsdienās kļūst arvien urbanizētāka un līdz 2050. gadam, saskaņā ar ANO veiktajiem pētījumiem, pilsētās dzīvos vairāk kā 70% no globālās populācijas. Nākotnei piederot pilsētām, tas nemaina faktu, ka vēl arvien esam pilnībā atkarīgi no dabas un tās resursiem.

Lai nodrošinātu nākotnes pilsētu spēju ņēmties šādu lomu, jau tagad ir jāmeklē veidi, kā pārskatīt pilsētvides plānošanas un dizaina procesu – tiem jāpiedāvā konkrēta metodika pilsētu ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā un vides ekoloģiskā stāvokļa uzlabošanai. Šo mērķu sasniegšanai ir izvirzītas neskaitāmas koncepcijas saistībā ar zaļo pilsētvides plānošanu, kuras ar dažādu metožu un instrumentu palīdzību apraksta būtībā vienu uzstādījumu:

Pilsētas vide var tikt uzskatīta par jauna veida pseido ekosistēmu un tās eksistences nodrošināšanai, maksimāli jācenšas saglabāt tajā esošās zaļo struktūru, ilgtspējīgas mobilitātes un iekļaujošas publiskās ārtelpas struktūras un to tīklojumi.

1.3.2 Plānošana mūsdienās

1.3.2.1 Kritika *status quo*

Ir pamats uzskatīt, ka pilsētas vides plānošana mūsdienās ir kļuvusi:

- Galvenais instruments ir zemes lietojuma un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi – funkcionālie zonējumi;
- Pasaulē pastāv ļoti daudz un dažādas plānošanas sistēmas;
- Vislielākās pretrunas ar plānošanas ideju realizējas:
 - Uzstājot uz stingriem zemes lietojuma veidiem;
 - Stimulējot sociālu segregāciju;
 - Veicinot monofunkcionālo zonu rašanos – tirdzniecības centru klasteri;
 - Pieejamo telpu apgūst uz gājēju un daudzveidīgas lietošanas rēķina;
 - Praksē ievieš satelīt-guļamistabas jeb guļamrajonus, līdz ar to panākot funkcionālo saikņu dihotomiju un no lokālās unikalitātes (vietas) atrautu risinājumu ieviešanu (epistemoloģiskais koloniālisms).

1.3.2.2 Apstādījumu funkcijas un citi ekosistēmu pakalpojumi

Liela nozīme vides stāvokļa uzlabošanā pilsētās un apdzīvotās vietās ir apstādījumiem. Dānijas apstādījumu speciālisti ir minējuši desmit argumentus zaļo (apstādījumu teritoriju) saglabāšanai un veidošanai pilsētā, jo apstādījumi (Kļaviņš, et al., 2008):

- Ir jebkuras vides kultūrvēsturiskais mantojums;
- Iedzīvotājiem samazina stresu;
- Iedzīvotājiem nodrošina labu miegu un veselību;
- Ir vislētākais vides elements pilsētā;
- Attīra gaisu;
- Nodrošina tīru ūdeni;
- Ir derīgu un retu kukaiņu dzīvesvieta;
- Ražo kompostējamus atkritumus;
- Ir vieta dabas iepazīšanai pilsētā

Apstādījumu struktūrā liela nozīme ir kokiem. Tie iespaido pilsētas klimatu 10 reizes vairāk kā zālieni, jo to lapotnes platība, salīdzinot ar koka aizņemto platību, t.sk. zāliena platību, pārsniedz 10 reizes. Apstādījumiem ir arī īpaša nozīme apdzīvoto vizuālās kvalitātes uzlabošanā. Koki var veidot pastāvīgas ainavu struktūras vai arī uzlabot apbūvētas vietas tēlu. Renesanses laikā koki ar īpaši veidotiem vainagiem radīja ainavu ar augstu arhitektonisko vērtību. Baroka laikā lielas alejas savienoja valdnieku rezidences ar apkārtējo ainavu, tādējādi uzsverot valdnieka varu pār telpu un tās iedzīvotājiem (Kļaviņš, et al., 2008).

Arī šodien koki tiek apzināti izmantoti kā arhitektonisks elements. Apdzīvotās vietās ar divu vairāku rindu koku stādījumiem tiek savienoti saimnieciskie un garīgie centri. Cilvēka redzeslaukā atklājas labi sadalīta telpa, kas no augšas ir norobežota ar lapotni. Koki kopā ar to ekoloģiskajām funkcijām veido vienreizēju pārdzīvojumu telpu, ko nevar aizstāt ar citiem elementiem. Līdzīga iedarbība ir arī koku stādījumiem vienā rindā. Tie harmonizē būvformu dažādību un veido ielas koptēlu labāk nekā citi līdzekļi. Koku rindas var izmantot par iedarbīgiem satiksmes virzītājiem. Šīs rindas kopā ar koku grupām un celtnēm var veidot noslēgtas teritorijas vai aizsegt apbūves tukšumus. Pat viens koks ielai vai laukumam var piešķirt īpašu nozīmi. Koki rada mierīgu un draudzīgu vidi, un tie kontrastē ar pilsētas vidē raksturīgajām stingri ģeometriskajām būvformām (Kļaviņš, et al., 2008).

Papildus autors izšķir sešus ekosistēmu pakalpojumus, kuru iekļaušana pilsētas vides plānošanā uzskatāma par vitāli svarīgu lokālo ekoloģisko problēmu risināšanā, pievilcīgas

pilsētas vides radīšanā, cilvēku labklājības celšanā, dabas aizsardzībā un ilgtspējas nodrošināšanā:

1. Gaisa filtrācija;
2. Mikroklimata regulācija;
3. Trokšņu slāpēšana;
4. Lietus ūdeņu novadīšana;
5. Bioloģisko atkritumu sadalīšana;
6. Kultūras (nemateriālie pakalpojumi).

1.3.2.3 Ilgtspējīga mobilitāte – velobraukšana kā ekoloģiska izvēle

Kā cilvēciskas būtnes, mēs esam apdāvināti ar visām mūsu maņām ar kurām, var teikt, mēs mācāmies pasauli. Redze stāsta par krāsām un veidoliem, tauste ļauj saprast faktūras un iepazīt virsmu iedabu, oža mums paver durvis uz bezgalīgi blīvo smaržu pasauli, dzirde mūs atrod katras detaļas unikālajā mūzikā un garša tieši savieno ar visa esenci. Mūsu ķermenis ir perfekts instruments, kas simbiozē ar prātu un dvēseli ir unikāli piemērots, lai mēs ikdienā varētu būt ciešā un atgriezeniskā kontaktā ar apkārtējo vidi — šajā gadījumā ar pilsētu (Laundry, 2012).

Diemžēl vispārpieņemtās un mantotās vēsturiskās prakses mūs ir novedušas mūsdienās, kurās sadzīvē uz ielām un cita veida publiskajā ārtelpā iespējamā sociālā komunikācija ir reducējusies līdz virtuālas atsvešinātības un totālas īpašumtiesību manifestācijas līmenim.

Pašlaik dominējošās autocentriskās apziņas precīzi pirmsākumi ir diezgan grūti nosakāmi, jo savā ziņā tas ir gan tiešs industriālās revolūcijas mantojums, gan komplekss antropoloģisks process, kuru veidojusi mijiedarbība starp zinātņi, mākslu un kultūru, tomēr par izteikti kritisku brīdi var uzskatīt 20. gs. 20. gadus, kad arvien izteiktākas kļuva fordisma pazīmes, kas socioloģijas teorijā apzīmē tāda paša nosaukuma sistēmu, kas radīta, lai ražotu standartizētas, zemas kvalitātes preces, kuras, pateicoties saprātīgām algām, var atļauties tie paši strādnieki, kas tās radījuši. Līdz ar to var secināt, ka jau 20. gs. sākumā arvien skaļāk sevi pieteica patēriņa dzīves veids (Almendinger, 2001).

Piemēram, attiecībā uz pilsētvides mobilitāti 20.gs. 30.gados uzņēmums National City Lines 45 ASV pilsētās pārpirka elektrisko tramvaju sistēmas, lai tās pēc tam vienkārši likvidētu. Shēma bija elementāra — katrs noņemtais tramvajs atvēlēja vietu 50-100 automašīnām. Šādi notikumi spilgti apliecina to, ka problēmātika praktiski aizsākās brīdī, kad ielu telpa tika sāka uzlūkot kā potenciāls ienākumu un peļņas gūšanas avots, aizmirstot tās sociālo dimensiju (Snell, 1974).

Jāizceļ arī notikumi pēc Otrā pasaules kara, kad, intensīvi izstrādājot militārās tehnoloģijas, likumsakarīgi noritēja arī autoindustrijas attīstība. Tā vēlāk kļuva par pamatu daudzu valstu (pamatā ASV) ekonomikas izaugsmei, kas sekmēja autocentriskas domāšanas integrāciju visās dzīves jomās — visos kontinentos (Henderson, 2010). Laikā posmā, ko sauc arī par kapitālisma zelta ēru jeb pēckara ekonomisko ekspansiju patēriņa produkti (no automašīnām līdz ikdienas priekšmetiem) dažādu lobiju un sabiedrības attīstības tendenču dēļ no pieejamiem kļuva par seksīgiem. Lietas plašām sabiedrības masām sāka un varēja apmierināt ne tikai vajadzības, bet arī vēlmes.

Ņemot vērā sociālekonomiskos apsvērumus, visa pēckara atkopšanās noritēja, pateicoties milzīgām investīcijām patēriņa ražošanā, kas tieši atsaucās un turpina atsaukties uz cilvēku psiholoģiskajām attiecībām ar materiālo pasauli. Šie vēsturiskie notikumi ar mazāku vai lielāku nobīdi laikā arī pašlaik ir tieši atbildīgi par mūsdienu sabiedrības vērtībām, vajadzībām, vēlmēm un praksi, kā tiek plānota, būvēta un transformēta gan mentālā, gan fiziskā vide arī Latvijā.

Šajā brīdī ir būtiski saprast ilgtspējīgas un pašpietiekamas attīstības kontekstu, kuras aktualizēšana pēdējās desmitgadēs pamatā bijusi un ir saistīta ar nepieciešamību rekonstruēt mūsu vispārpieņemtās vides plānošanas prakses, kuras pie pašreizējā resursu patēriņa un attieksmes pret produktu, materiālu dzīves ciklu, kā arī ietekmēm uz dabas un cilvēka radīto vidi ir cēloņi lielākajai daļai no problēmām, ar kurām saskaramies. Piedevām mēs paši kopīgiem spēkiem apņēmīgi izslēdzam dažādu citu, alternatīvu nākotņu iespējamības.

Līdz ar to var teikt, ka autocentriskas domāšanas virzīta pilsētas vides plānošana ir tāda prakse, kurā telpiskā, sociālā un ekonomiskā attīstība primāri tiek fokusēta ap automašīnām un tām nepieciešamās infrastruktūras izveidi un uzturēšanu, ignorējot citu pilsētas un tās satiksmes lietotāju grupu vajadzības un ierobežojot tiesības, kāpēc un kādā veidā izvēlēties noteiktus pārvietošanās veidus.

Atsaucoties uz visu augstāk minēto, autocentriska domāšana un tā iekļaušana dažādās praksēs ir sekas ilglaicīgai sabiedrības veidošanai par tādu, kurā privātās automašīnas lietošana ikdienā ir nevis neapejama nepieciešamība, bet pamatā sociālā statusa apliecinājums, kas pašlaik ir novērojams Latvijā un Rīgā jo īpaši. Runājot par šādas prakses sekām, var teikt, ka pārmērīgs automašīnu skaits pilsētvidē agrāk vai vēlāk noved pie sastrēgumiem, kas veicina pieprasījumu pēc jaunām un platākām ielām, par labu automašīnu kustībai vērstiem satiksmes regulēšanas pasākumiem un citiem risinājumiem, kas ierobežo gājēju un velosipēdu tiesības. Šādas rīcības atvieglo un veicina automašīnu lietošanu, padarot to ērtāku un komfortablāku uz citu satiksmes dalībnieku rēķina. Paralēli autocentriskai pieejai tiek pakārtota arī pārējā pilsētvides attīstība.

Brīvajās teritorijās tiek ierīkoti stāvlaukumi, daudzveidīgas pilsētas zonas pārveidojas par monofunkcionālām teritorijām, biznesa parkiem, milzīgiem iepirkšanās centriem, pašu pilsētu sagraizot automašīnu plūsmām un ērtībām pakārtotās, homogēnās galamērķu zonās. Paralēli un nereti neatgriezeniski iek iznīcināta arī publiskā ārtelpa un saraustīts zaļo teritoriju tīklojums.

Likumsakarīgi tāda veida pilsētvides attīstības apstākļi rada arvien lielāku automašīnu skaitu, rodas jauni sastrēgumi un cikls atkārtojas no jauna. Ielu caurplūdes līmeņa celšanai tiek paplašinātas brauktuves, samazinātas ietves, būvētas jaunas un plašākas stāvvietas, degradējot dabas vidi un samazinot, piemēram, sociāli lietderīgu teritoriju izmantošanas iespējas.

Tādējādi arī sabiedriskā transporta izmantošana kļūst neizdevīga, neērta un psiholoģiski stigmatizēta, laika gaitā kļūstot par iedzīvotāju pēdējo izvēli. Būtiski tiek samazinātas iedzīvotāju iespējas ikdienā izmantot alternatīvus pārvietošanās veidus. Automašīnas lietošana kļūst par sava veida neizbēgamību.

Sabiedrību, kas veidojusies un veidojas šādas domāšanas ietekmē, raksturo hronofobija jeb sagrozīta un no realitātes atrauta laika izjūta (Fry, 2012). Tiktāl attīstījusies patēriņa kultūras būtiska iezīme ir nespēja domāt ilgtermiņa mērogos, kas sniedzas ārpus ierasto produktu dzīves cikla ilgumam, līdz ar to stipri tiek apgrūtināta iespēja saprotamā valodā ar iedzīvotājiem diskutēt par jauna veida pilsētplānošanas praksēm, kas realitātē ienes pakāpenisku un daudz ilgspējīgāku mainību.

Ikdienā pavadot sociāli noslēgtās vidēs, publisko ārtelpu un ielas izmantojot tikai un vienīgi kā tranzīta ceļus, mazinās arī pieredzamās pilsētvides kvalitātes līmenis, sociālās interakcijas un pilsoniskas sabiedrības attīstības iespējas.

Autocentriskas domāšanas un prakses negatīvās sekas parasti tiek asociētas ar paaugstinātām siltumnīcas gāzu emisijām un neatjaunājamo fosilo resursu pārpatēriņu, tomēr jāuzsver arī sociālā un kultūras dimensija. Līdzīgi kā slēgto kopienu (gated communities) gadījumā, arī privātās automašīnas rada fizisku nodalījumu starp cilvēkiem (iedzīvotājiem) un mazina gadījuma komunikācijas iespējas, kas ir ļoti nozīmīgs aspekts cilvēku kapitāla veidošanās un pilsētvides uzturēšanas procesā.

Ir skaidrs, ka pilsēta ir tās iedzīvotāji, kuri to nemitīgi iedzīcina laikā un telpā, ar to domājot cilvēku, kas ir nozīmīga sastāvdaļa vietrades procesā, kas telpu transformē par vietu. Plānojot pilsētu, jārada visi iespējamie apstākļi, lai notiktu nemitīgs dialogs starp fizisko un sociālo vidi.

Piemēram, ikdienas (lietišķās) velobraukšanas veicināšana un stratēģiska infrastruktūras attīstīšana ir viens vislētākajiem un demokrātiskākajiem veidiem, kā pilsētu transformēt daudz ilgt-pējīgākā un pašpietiekamākā veidā. Stimulējot nemotorizētu transporta līdzekļu izmantošanu, tiek uzlabots pilsētas mikroklimats (mazināts siltuma salas efekts) un izlīdzināta elementāra cilvēku-transporta līdzekļu masas bilance. Šāda bilance ir svarīgs vides pieejamības kritērijs, lai ielu telpā ērti un droši justos visas sabiedrības grupas – ģimenes ar maziem bērniem, jaunās māmiņas ar ratiņiem, veci cilvēki, cilvēki ar kustību traucējumiem un maņu invaliditāti u.c.

Cilvēku skaita un blīvuma uz ielām palielināšanās pozitīvi ietekmē ļoti plašu spektru no pilsētvides dimensijām un raksturojošajiem procesiem. Tā attīsta lokālo uzņēmējdarbību, jo daudz pieejamāka ekonomiskajai aktivitātei kļūst, kas ir ļoti aktuāli Rīgas vēsturiskajam centram, perimetrālās apbūves pirmo stāvu telpas. Mobilas cilvēku plūsmas ļauj veiksmīgi

iekļauties arī jaunām publiskās ārtelpas uzņēmējdarbības formām, piedevām, konkrētās ielās ieviešot velojoslas vai cita veida velosatiksmes infrastruktūru, var tikt veikta arī gājēju ielu koncepciju priekšizpēte.

Kājāmiešana un visa veida nemotorizēto transporta līdzekļu izmantošana veicina arī pilsētas zaļo un zilo struktūru attīstību, jo netiek radīts nekāds izmešu piesārņojums, kas paplašina iespējas kvartālu apbūves plānošanā un publiskās ārtelpas labiekārtošanā ieviest ilgtspējīgas lietus ūdeņu apsaimniekošanas praksi, kā arī citus ekosistēmu pakalpojumu ģenerējošus risinājumus. Paralēli tiek radīts pieprasījums pēc publiskās ārtelpas kultūras pakalpojumiem, ko būtiski uzsvērt Rīgas kā šī gada kultūras galvaspilsētas kontekstā un tādējādi pilnvērtīgi iespējams izmantot t.s. trešās vietas lai revitalizētu Rīgas pilsētas apkaimes atbilstoši Rīgas ilgtspējīgas stratēģijas līdz 2030.gadam pamatnostādņēm.

Velosatiksmes infrastruktūras attīstīšana ir pilsētplānošanas instruments, kas, ja stratēģiski izmantots, paver iespējas revitalizēt ne tikai fizisko pilsētas audumu, bet arī transformē sabiedrības autocentrisكو apziņu, piedāvājot daudzveidīgākas mobilitātes iespējas.

Atrodoties uz, un pārvietojoties ar velosipēdu, cilvēks ir tiešā taktilā kontaktā ar pilsētvidi. Lai arī klasiski argumenti apgalvo, ka tas ir viens no velobraukšanas trūkumiem, jo braucējs nav pasargāts no trokšņiem, vēja, lietus, pelņēm, sniega, ledus un citām negatīvajām ārvides ietekmēm, ir pamats domāt citādāk.

Cilvēkiem ir iespēja pilnai sensorai pilsētvides pieredzei, kurā piedaloties, aug vietas gara (genius loci) apziņa, veidojas detalizēta pilsētas prāta karte, orientēšanās telpā kļūst daudz smalkāka (jo vairs nepastāv automašīnas gabarītu ierobežojumi), kā arī mazinās sabiedrības iekšējā sociālā distance. Ar velosipēdu daudz ērtāk (ātrums, mobilitāte, apstāšanās, manevrētspēja, nokāpšana, uzkāpšana, novietošana) ir sasniedzami arī tādi galamērķi, kas atrodas ārpus līdz šim ierastajiem maršrutiem, tāpēc tiek sekmēta ikdienas lokālpatriotisma un sociālās atbildības veidošanās.

Cilvēciskās attiecības, iedzīvotāju psiholoģiskā un materiālā labklājība, dabas un cilvēka radītās (nošķiršana būtībā ir nevajadzīga) vides harmonija un daudzveidība ir svarīgākās pilsētvidi raksturojošās dimensijas. To kopšana un attīstīšana ir pašvaldības galvenais uzdevums. Investējot velosatiksmes infrastruktūras izveidē, ir iespējams panākt tiešu atgriezenisko saiti, iedzīvotājiem kļūstot par daļu no savas pilsētas veidotājiem, ar to esot ciešā ikdienas kontaktā, ko veida blīva visu maņu pieredze. Tāda prakse arī pamatā veicina sociāli iekļaujoša dzīves veida rašanos.

1.3.2.4 Publiskā ārtelpa

Publiskā ārtelpa ir vide, kurā uzturamies ārpus mūsu mājām un darba vai mācību telpām. To ierasti veido mobilitātes struktūras (ielu telpa un citi savienojumi), apstādījumu un dabas (rekreācijas), kā arī publiskās apbūves teritorijas. Vēlamā gadījumā publiskā ārtelpa ir tīklveida struktūra, kas iekšēji ir droši savienota ar tādu infrastruktūru, kas ir ērti pieejama visiem cilvēkiem neatkarīgi no to ienākumu līmeņa, sociālās piederības vai vecuma un fiziskās sagatavotības (Kīnasts, et al., 2016).

1.3.3 Dizains kā sintēze starp rūpēm un prasmēm

Nekas, ko mēs zinām un saprotam, nepieder mums. Var pat teikt, ka jebkura īpašība, ko saucam par cilvēcisku, ir kolektīvas apziņas rezultāts – vai tās būtu jaunas idejas, jēgpilnas domas vai patīkamas sajūtas, kas noved pie harmoniskām izjūtām un otrādi (Guattari, 2000). Līdzīgi kā šāda prāta ekoloģijas gadījumā, tādi pati saikne ir arī starp fiziski dabisko vidi un to *pasauli-pasaulē*, kurai realitātē ienākt ļāvis ir dizains. Jautājums, kā un vai vispār lietišķās vides pārvaldības prakses to ņem vērā?

Izsakoties vienkārši, īstenība ir savstarpēji saistīta, dziļi procesuāla un tās pamatā ir plurāla cirkulācija, kas nav tikai viens no daudziem realitātes aspektiem, bet gan fundamentāls priekšnoteikums tam, ko saucam par esību. Kur ir, tur rodas. Bet lai kaut kur būtu, vispirms tur ir jānonāk (Fry, 2013).

Kosmosa izplešanās, to veidojošo matēriju transformācijas, vielu un enerģiju apmaiņa, planētu orbītu cikli, vietējie gadalaiki, dažādās klimatiskās paradības, diennakts ritmi, cilvēku garstāvokļi, rūpes par sevi un citiem, galu galā jau pieminētās zināšanas un sapratne. Viens nomaina otru, pārvēršas par to un atrodas bezgalīgā kustībā ar visiem iespējamajiem virzieniem (Guattari, 2000).

Pilsētas, protams, ir daļa no šiem procesiem un pārvietojas saskaņā ar tiem. Tās nāk un iet, katra savā unikālajā laikā ierodoties noteiktā telpā un pēc kāda brītiņa dodoties tālāk. Pilsētas ierodas kopā ar to veidotāju un lietotāju kosmoloģijām, un tām satiekot piemērotus apstākļus – pilsētas dzimst, bet nespējot adaptēties nepiemērotiem – mirst (Kalantidou & Fry, 2014).

Tomēr, neskatoties uz šo likumsakarību, viens vienīgs fakts, ka pilsētu vides (cilvēku mītnes vieta, ko veido mijiedarbība starp dabisko un antropogēno vidi) vidējais dzīves ilgums ir garāks par cilvēka mūžu, ir radījis dīvaino mītu par pilsētu pārļācīgumu un līdz ar to – statiskumu. Šādi vēl arvien daudzviet aktīvi uzturēts pilsētas vides tēls dabiski veido neaktīvu un dezorientētu sabiedrību, kas nespēj sevi identificēt kā tieši atbildīgo, pilsētas vidi veidojošo kopienu, *jo nekas tāpat nekad nemainīsies*.

Piemēram, kaut vai salīdzinot senāko pilsētu mūžus ar pašreizējā interglaciāla ilgumu, tie ir vismaz divas līdz trīs reizes īsāki. Un pēdējais ledus laikmets beidzās pirms aptuveni 13 tūkstošiem gadu, kas uz mūsu planētas 4.6 miljardus gadu senās vēstures fona ir visai nebūtisks laika posms (Kļaviņš, et al., 2008).

Pat mūsu trauslās *Homo Sapiens* sugas vecums ir krietni lielāks, līdz ar to var teikt, ka mūsdienu civilizāciju nometniecība un tai pakārtotās pilsētu prasmes vēl tikai attīstās (piemērs

ir visi iespējamie urbānisma trendi), norādot uz ļoti būtisku, bet bieži ignorētu faktu, ka mūsu nomadiskā pieredze ir daudzkārt senāka un būt pastāvīgā kustībā, pārvietoties un migrēt no vienas vietas uz otru, ir integrāla parādība visām būtnēm, visos procesos (Fry, 2013), (Diamond, 1992).

Taču mūsu apziņā pilsēta ir padarīta par telpiski norobežotu un sociāli ekskluzīvu konceptu, kurā mobilitātes un publiskās ārtelpas jautājums ir degradēts līdz instrumentālai inženiertehniskās infrastruktūras būvniecības praksei, kas neļauj atklāt kritiskos pilsētas slāņus, kā arī liecina par visai aprobežotajiem uztveres mērogiem un nespēju *aiz trīs kokiem ieraudzīt mežu*.

To spilgti apliecina lielākā daļa no mūsdienu urbānājam praksēm, runājot par viedajām, zaļajām un visādām citām nākotnes pilsētām, tā it kā to ierašanos varētu nodrošināt kādi autonomi un ar cilvēka morāli un ētiku nesaistīti tehnoloģiski procesi, kuros pilsēta tiek interpretēta kā telpa („Tinder” iepazīšanās aplikācija), ne vieta (Laimas pulkstenis Vecrīgā).

Protams, kā jau iepriekšējās nodaļās iztīrīts, telpa un vieta ir divi viens no otra neatraujami vides jēdzieni, tomēr iedziļināšanās to konceptuālajās attiecībās un savstarpējās transformācijas procesos, ļauj saprast, ka vieta nav tikai atrašanās punkts telpā, bet daudzdimensionāls apstākļu kopums, kas sevī ietver izteiktu identitāti, citādību, jēgu, vērtības vai pat lirisko *Genius Loci*. Piedevām vietas eksistē ne tikai fiziskajā, bet arī mentālajā ainavā, kas ļauj par pilsētas vidi domāt arī psihoģeogrāfiskos mērogos kā par vietu mūsu galvās, sirdīs un nākotnes plānos, kuros nereti pilsētu raksturo tieši dažādas iracionālas abstrakcijas.

Tomēr lielākā telpas-vietas diskusijas vērtība ir iespēja šajā kontekstā runāt par rūpēm, tās reprezentējot un eksponējot kā proaktīvu un nenovērtētu pilsētas vides plānošanas un dizaina aģentu. Proti, telpa pārvēršas par vietu, kad tiek pieslēgtas rūpes to plašākajā izpratnē (x.attēls ar vietas shēmu). Svarīgs jautājums šajā brīdī ir, kas un kādā veidā var atbalstīt šo procesu, veicinot rūpju izplatību, savienojot punktus un procesus, kuros tās ir nepieciešamas (Heidegger, 1971).

Bet kāpēc vispār par pilsētas vidi, tās publisko ārtelpu un mobilitātes risinājumiem būtu jārunā kā par vietu (!), kur infrastruktūra nodrošina nevis metāla kastīšu, bet gan visaptverošu rūpju pārvietošanos? Sāksim ar dažiem jautājumiem, jo daudz vairāk kā atbildes, tieši jautājumi ir tie, kas veido sapratnes pamatus. Ja tie neaprobežojas ar vienkāršu vēlmi pēc iespējas ātrāk nonākt līdz kādai un modernismā raksturīgi, ka vienīgajai atbildei, bet ir platforma, kurā attīstīt iedziļināšanos, tad to uzdošana kļūst par sociāli vērtīgu praksi *sui generis*.

Ģeogrāfija ir apburoša. Tā daudz vairāk kā citi atļaujas dreifēt pa vidu starp mākslu, filozofiju un zinātni, nevienā brīdī neizkāpjot ārpus sava pirmā likuma, ko Valdo Tobblers (Waldo Tobbler) 1969.gadā definēja:

„*Viss ir savstarpēji saistīts, bet tuvāk esošas lietas ir saistītas vairāk, kā tālāk esošās.*”

Tas, ko šis likums nepasaka, ir jautājuma *kur* būtiskums, runājot par jebkuru uz šīs planētas esošu entitāti. Lai būtu iespējams saprast, kāpēc un kā šīs lietas savstarpēji saistās, vispirms jānoskaidro, kur tās atrodas un cik tuvu vai tālu sāk veidoties to citādības.

To var saukt par pastāvīgu orientēšanos laikā un telpā, tādējādi veidojot mūsu pašu realitātes modeļus, ko citkārt pazīstam kā kartes, pieņemot, ka optimālā gadījumā tās veido nepārtrauktu ainavas pierakstu. Tieši šis pieraksts ir tas, kam praksē būtu jāveido jebkura pilsētas vides plānošanas un dizaina projekta darba uzdevuma ietvars. Līdz ar to ģeogrāfija ir absolūts konteksts – vide, kurā eksistē vienota telpa, radot bezgalīgi daudz vietas, kurās notikt lietām.

Mēs visi esam kopā uz vienas planētas, vienās mājās, apdzīvojot vienu Zemi. Un lai arī dabā ir atrodamas dažādas pārejas zonas, to interpretēšana un ņemšana par pamatu nu jau mūsu antropocentrēto robežu radīšanai ir visai ciniska un nihilistiska. Tieši šis evolucionārais aklums liedz ieraudzīt, ka šobrīd, šajā laika un telpas punktā mēs atrodamies vienotā sistēmā, kas vismaz pagaidām mums, cilvēkiem, ir galīga – citas Zemes vienkārši nav. Un saprotot, ka esam pavisam laicīga suga, kuras ikdienas sociālmateriālās prakses arvien vairāk atņem to neilgo laiku, kurš mums ir pieejams, mēs turpinām ignorēt *kur* nozīmību. Jo tas taču mūs neskar. Bet atbildēšana uz šodienas *kur* ir komplekss reprezentācijas uzdevums, jo tas ietver skarbas realitātes un sevi kā par to atbildīgās būtnes apzināšanos.

Dizaina filozofs *Tonijs Frajs* (Tony Fry) kā piemēru lieto klimata mainību, kuras kontekstā pašlaik dzīvojam. Lai arī klimata mainība ir dabisks Zemes process, var uzskatīt, ka cilvēce ir pacentusies diezgan īsā laikā to traumēt tik sāpīgi, ka pat, ja no šodienas visa pasaule sāktu dzīvot, pilnībā iztiekot bez mākslīgi radītām siltumnīcas efekta gāzu emisijām, pārtiekot no vegāniska uztura un mistiskā veidā vismaz uz pusi samazinot ne tikai savu patēriņu, bet arī populāciju, visticamākais, ka inducētā notikumu ķēde vairs nav apturama. Pasaule gluži vienkārši ir pilnībā saistīta un, kā teiktu Vācijas Universitātes Kairā profesore *Anna-Marija Vilisa* (Anne-Marie Willis), to veido ontoloģisks dizains, kas vienkārši izsakoties, ir bezgalīga *dizainera-dizaina-dizainētā* interakcija (Willis, 2006).

Atgriezīsimies pie ieskicētas vides apziņas trijādības *telpa-rūpes-vieta*. Tam, ka autors lieto tieši šādu konteksta detalizāciju, iemesls ir jau daudzkārt pieminētās rūpes. Šis jēdziens līdzīgi kā daži dalīšanās ekonomikas principi ir ticis diezgan vardarbīgi apdalīts („Airbnb”, „Uber”), laika gaitā padarot par palamu visam, kas saistīts ar veselības aprūpi kā sociāl-ekonomisku praksi, piedevām latviešu valodā piešķirot distancējošo piedēkli *ap*. Protams, rūpes ietver sevī arī reaktīvu gādību par slimajiem, tomēr jāpiekrīt daudziem dabas

zinātniekiem un filozofiem, ka rūpju *gravitācijas centrā* atrodas ļoti vienkārša un proaktīva kosmoloģija – rūpes ir apziņas stāvoklis, kurā un kad mūsu politikas informē nesavtīga interese, gādība un visa, kas atrodas mums apkārt (vides), kopšana.

Šādā gadījumā rūpes var tikt uzlūkotas kā vissvarīgākais pilsētas vides plānošanas un dizaina aģents un medijs, kas citādi ļauj mums nonākt ilgtspējīgā interakcijā ar mūsu apdzīvoto vidi un telpu, tajā radot jaunas vietas, kas ģenerē kultūras produkciju (vērtības, identitāti, attieksmi, tradīcijas), nevis materiālo patēriņu. Taču par cik lielu daļu no mūsu radītajām artefaktu pasaulēm, ko skrupulozi kā dažādas plānošanas un dizaina kategorijas ienesam dabas ainavā, varam teikt, ka tās eksponē rūpes? Ka tās ir materializētas rūpes ārpus *aprupēm*? Ka tās ontoloģiski dizainē rūpes, tām brīvi ļaujot cirkulēt, pieslēdzot un atbalstot citas realitātes dimensijas, pašām kļūstot par sava veida infrastruktūru?

Diemžēl to var teikt tikai par niecīgu daļu no tā visa, kas *Homo Sapiens* sugai seko pa pēdām papildus tās radītajiem atkritumu, militāro konfliktu un klimata noviržu veidiem. Ar uzsvāru uz to, ka seko pa pēdām, jo tās ir tikai problēmu sekas. Cēlonis esam mēs. Mēs esam problēma, kuru līdz šim esam saukuši par risinājumu, to izmantojot par semantisko bāzi, veidojot modernisma projektu (Fry, 2013).

Tāpēc arī mēs te atrodamies, ka, nesaprotot, kur mēs atrodamies, ka esam bezgalīgi saistīti uz galīgas planētas, kur uzbūvējot šo robežu starp viņu un mums, atslēdzām rūpes kā ceļu no viena uz otru, tādējādi paši kļūstot par plānošanas un dizaina vienīgo *raison d'etre*. Tas, piemēram, ir iegāns nekritiskai mākslīgā intelekta attīstīšanai un tā potenciāla attiecināšanai teju uz visām mūsdienu virtuāli-digitalajām platformām (TAPIS ir tikai viens spiltgts konteksta piemērs). Kāpēc gan tā vietā, lai vides apziņu paplašinātu sociāli un kulturāli, mēs to darām tehnoloģiski? Jo tehnoloģijas ļauj aizmirst, ka mēs nesaprotam, kur un kāpēc te atrodamies. Nemaz nerunājot par to, kas ir tas, ko visā šajā jezgā esam ienesuši pasaulē kopā ar mums.

Apdzīvojot tikai vienu pasauli, mēs dzīvojam daudzās un dažādās pasaulēs vienlaicīgi. Un caur šo dažādo pasaulu būvniecību, kas ir gan biofizikālās adaptācijas, gan pakārtoti radušās ne tikai simboliskās un sociālās, bet arī materiālās kultūras, mēs apkārtējo vidi esam piepildījuši ar, kā vienkāršoti minēts augstāk, artefaktu pasaulēm. Tāpēc arī plānošana un dizains ir nedalāms no *Homo Sapiens* evolūcijas un nebūt nav problēmu risināšanas metode vai kāds unikāls domāšanas veids, kas ar šo vai to ir labāks par kaut ko citu. Savā ziņā pilsētas vides plānošana un dizains nav kategorija vai izšķirama disciplināra prakse, bet gan process, kura

laikā mēs realitātē ienesam mūsu iedomātus konceptus un mūsu izpratne par šo procesu, kā pierāda *kur mēs atrodamies* pašlaik, ir diezgan vāja (Willis, 2006)³.

To papildinot ar faktu, ka viss, ko esam konceptualizējuši, plānojuši un ienešu realitātē, turpina šo procesu pats no sevis, radot pieminētās ontoloģijas, pavisam vienkārši iespējams salīdzināt pasauli, kāda tā bija pirms mēs pirmo reizi pacēlām akmeni, lai no tā izgatavotu instrumentu un to, kāda tā ir pašlaik – pārsātināta ar mūsu *risinājumiem*, kas satikušies ar realitāti, uzsāk savu autonomo dzīvi un nespējot sevī nest rūpes, burtiski momentāli kļūst par projektiem-cēloņiem jaunām neparedzamībām vai vismaz uzklāj papildus patēriņa slāni mūsu jau tā neilgtspējīgajai ikdienai.

Tādējādi dziļākas pilsētas vides plānošanas un dizaina nozīmes meklējumu pamatā ir tādas teorijas definēšana, kas labu pilsētas vides plānošanu un dizainu saista ar organisku pasaules skatījumu, ne novecojušajiem tradicionālistu un neo-tradicionalistu uzskatiem; ne postmodernisma nihilismu vai pēc-postmodernisma praktiskumu. Tā dziļākas nozīmes izprašanai nepieciešama visu šo pieeju sintēze un mēģināšana tuvoties pašai matērijas būtībai – ir jāmeklē vienots pasaules skatījums, kas noteiktu pilsētas vides radīšanu ārpus klasiskajiem uzskatiem. Modernam pilsētvides dizainam ir jābūt organiskam un holistiskam un vienlaicīgi atbilstošam 21. gadsimtam – tehnoloģiski cieņpilnam. Zinātnei globāli jāvirza šāds pasaules skatījums un tas ir jāintegrē jau pirmajos pilsētas vides attīstības posmos (Arida, 2002).

Lai dizana objektam piešķirtu noteiktākas aprises un līdz ar to konkrētāk definētu šo „matēriju”, dizainu var vienkāršoti paskaidrot kā izmaiņu veikšanu jebkādā vidē – fiziskā, mentālā vai virtuālā. Pilsētvidi šajā kontekstā uztverot par pamata apzīmējumu cilvēku apmešanās vietai, kas, savukārt, ir telpas, apbūves, ainavu, ekosistēmu un mentālās vides kopums, ko ikkatrā brīdī veido tā lietotājs – cilvēks.

Izejot no visa augstāk minētā, par pilsētas vides dizaineriem nevar uzskatīt tikai speciālistus, kuru profesijai ir šāds nosaukums. Pilsētas vides dizainers ir tās nepārtrauktais veidotājs un lietotājs vienā personā (lasīt: iedzīvotājs). Speciālistus tādējādi precīzāk būtu saukt par dizaina komandu, kuru radītais produkts ir limitēts laikā un ir spējīgs funkcionēt tikai tad, ja tiek nodrošināta tā nepārtraukta lietošana.

Lai arī komunikatīvais dizains mēģina darboties pēc šiem principiem, tā nepilnība ir lietotāju kopuma uztveršana par nosacīti statisku kopu, kuras īpašības ir stingri definētas. Sabiedrība ir atvērta un dzīvs organisms, kas laika gaitā maina savu dzīves stilu, gaumi, vajadzības un noteikumus. Papildus tam neizbēgama ir arī ekonomiskās situācijas maiņa.

³ No autora personīgajiem pierakstiem, Grifitas Universitātes Kvīnslendas mākslas koledžas (Brisbena, Austrālija) un Aristoteļa Universitātes (Tesaloniki, Grieķija) rīkotā vasaras skola: „Design Futures Thessaloniki”, Grieķija, 2013

Summējot šos aspektus, ir skaidrs, ka notiekot lietotāju paaudžu maiņai, jaunākās distancēsies no iepriekšējo dzīves veida.

Pilsētas videi nav jābūt komplicētai un tehniski sarežģītai – tai tikai jābūt vienkārši un ilgtspējīgi lietojamai neatkarīgi no tā, kuru paaudzi, etnisko vai sociālo grupu pārstāv cilvēks! Šī bakalaura darba uzstādījums ir tāds, ka kvalitatīvs *pagrieziens* ir iespējams brīdī, ja pilsētas vides plānošanas pamata objekts no telpas tiktu padarīts par vietu. Izsakoties vienkārši, vietrade ir par to, ka, lai mums būtu iespējama harmoniska telpiskā pieredze, kas rezultējas vides apziņas paplašinājumā, nepieciešama izpratne par vietu un vietas mērogu (līmeni, saiknēm, ekoloģiju) kā pilsētas vides plānošanas un dizaina procesa cēloni, nevis neparedzamām sekām.

1.4 Vietrades pieeja

1.4.1 Teorija un konceptuālais ietvars

Vietrade šādi iezīmētā kontekstā ir jēdziena *placemaking* (angļu valoda) autora veikta (oriģināltulkota) interpretācija latviešu valodā, kas sevī ietver pilsētas vides (un ne tikai) plānošanas un dizaina pieeju, kurā teorētiski kā vides zinātnes apakšnozares apvienotas vides ģeogrāfija, pārvaldība un plānošana, kā arī dizains (ieskaitot ainavu arhitektūru. Praksē tās ir telpiskā, stratēģiskā un sociālā plānošana, radošā un kultūras ekonomika, arhitektūra, dizains (pakalpojumu un produktu, kā arī procesu) un vides pārvaldība.

Vietrade, ja secīgi un tieši mantota no tās vēsturiski izveidojušās prakses, ko rietumu pasaulē drīzāk pazīst kā *placemaking* (angļu valoda) kustību, ir iepriekšējā gadsimta 60tajos un 70tajos gados radusies pieeja, par kuras celmlaužiem uzskatāmi vismaz trīs cilvēki: *Reičela Kārsona* (Rachel Carson) ar grāmatu „*Klusais Pavasaris* („Silent Spring”) (Carson, 2002), *Džeina Džeikobsa* ar savu pētniecisko aktīvismu un grāmatu „*Amerikas Dižo Pilsētu Nāva un Dzīve*” („Death and Life of Great American Cities”) (Jacobs, 1961), kā arī Viljams H. Vaits, kura izgudroto dizaina-antropoloģijas novērojumu un kartēšanas metodi (līdzīgas ir arī Kevina Linča pieejas), šķiet, mūsdienās lieto teju jebkura sevi par pilnu ņemoša pilsētvides plānošanas un dizaina kompānija.

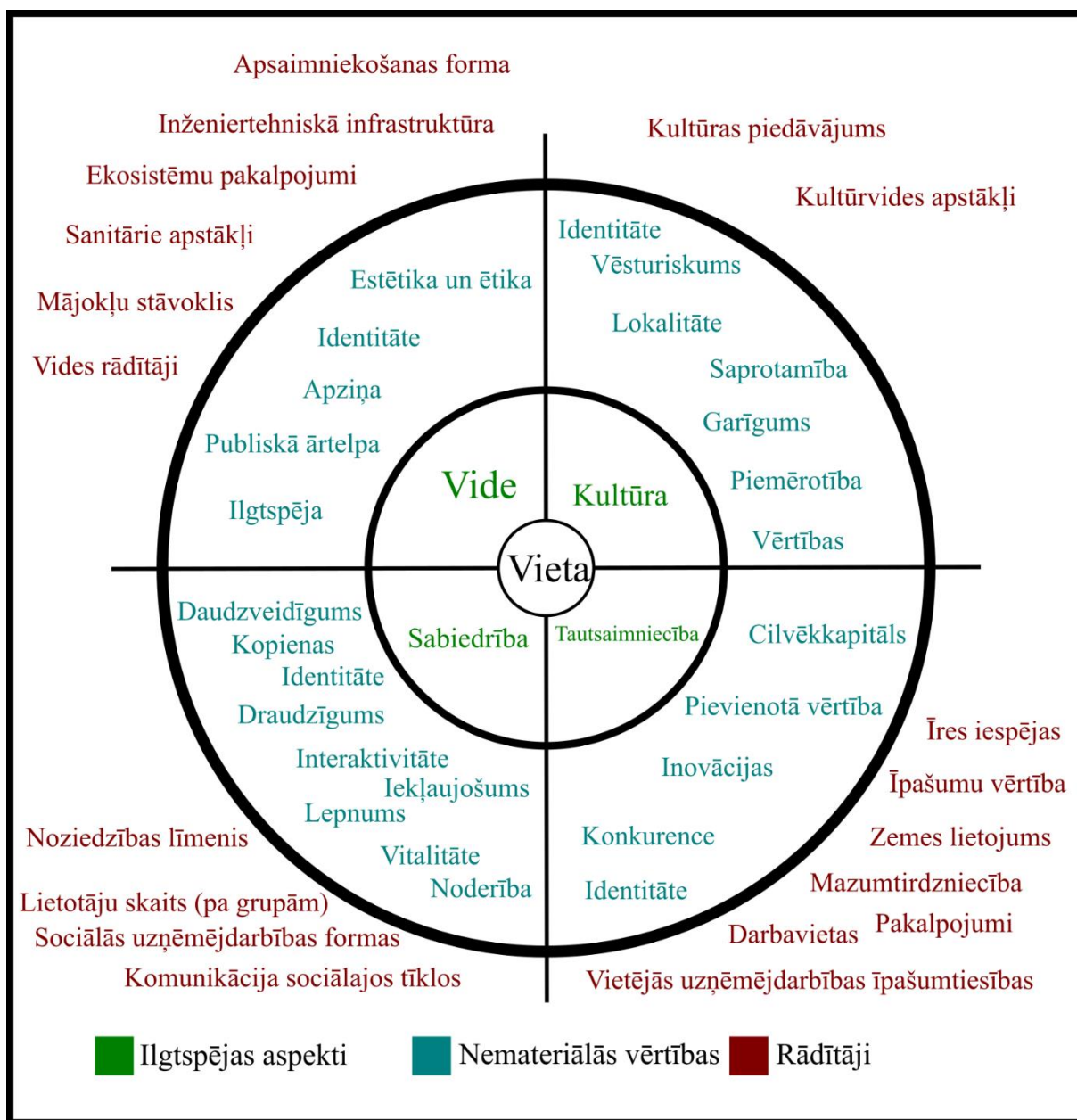
Viljama H. Vaita ideja bija pavisam vienkārša – Vaits kāpa uz ēku jumtiem un no tiem *intervāla-fotografēšanas* (time-lapse) formātā filmēja ielas un cilvēka līmenī esošos ielu stūrus, ietves un mazos skvērus, lai noskaidrotu, ka iedzīvotāji nereti ir ne tikai ar sliktas pilsētas vides plānošanas un dizaina palīdzību no vietām izslēgtā lietotāju, bet arī visprofesionālākā šo vietu radītāju un veidotāju kopiena. Uz šī visa pamata arī 1975. gadā Amerikā tika dibināta biedrība „*Publiskās ārtelpas projekti*” (“Project for Public Spaces”) jeb kā mūsdienās to pazīst, vienkārši „PPS” (Kent, 2017).

Nepieciešamību ieviest šādu vietrades pieeju veido vispārzināmā situācija pasaulē, ko raksturo ne vien jau pieminētais antropocēns (kā telpiska cilvēku ietekmes uz vidi totalitāte), klimata mainība kā globālā lokalitāte, bet arī dažādu disciplīnu efektīvā spēja plānot un būvēt telpas, taču to absolūtā nespēja to kontekstā radīt jēgpilnas vietas.

Spilgts piemērs ir autocentriska telpiskā plānošana, pieejamo telpu bez kritiskas analīzes atvēlot tikai motorizētai satiksmei, kā arī visa veida absurdā zvaigžņu arhitektūra, kuras uzmanības fokusā ir bezjēdzīgi un disfunkcionāli risinājumi, kas ir atrauti no publiskās ārtelpas un tās pieejamības un nepieciešamības vietējo kopienu kontekstā.

Vietrade līdz ar to ir par cilvēka vietas (vietas cilvēkam) atrašanu un radīšanu ne tikai fiziskajā, bet arī mentālajā vidē – blakus mājām, mūsu domās un nākotnes plānos.

Vietrade var tikt aplūkota kā pilsētas vides plānošanas un dizaina process, kura laikā tiek radītas zināšanas un akumulēta sapratne par mūsu potencialitāti, kā apdzīvot un iedzīvot šo pasauli (no telpas uz vietu, no ēkas uz mājām). Ņemot vērā, ka vietrade ir sensora un taktila vides transformācija, tās ietekme sniedzas tālāk par dotajām apdzīvojamības struktūrām un ir fokusēta uz tādu kopienu radīšanu, kas laikā un telpā var pašas kļūt par vietām.

1.5.attēls. Vietas diagramma (autora izstrādāta adaptācija (PPS, 2017))

Pāri visam vietrades prioritāte ir kolektīvas darbības, lai ekoloģiski pilnveidotu un tehnoloģiski vienkāršotu veidus, kādos kopīgi radām savas dzīves vietas. Ar vietradi var saprast vides un to elementu transformēšanu par dzīvu metabolismu, kuru raksturo tādas īpašības kā identitāte, apziņa un visaptveroši integrēta piederīgā kopiena. Vietrades ideju pamatā ir šī

transformatīvā procesa virzība uz alternatīvu risinājumu ieviešanu, lai rekonstruētu sevi izsmēlušās pieejas, kas ilgtermiņā izraisa dažāda veida krīzes.

Tādējādi vietrade kā visaptveroša pieeja ļauj objektīvi paraudzīties uz visu ilgtspējas dimensiju (vide, kultūra, sabiedrība, tautsaimniecība) apguves un realizēšanas komplekso procesu, un ir izmantojama jebkura pilsētas vides projekta konceptualizēšanā, ieviešanā, uzturēšanā un novērtēšanā (Rozentāle, et al., 2015).

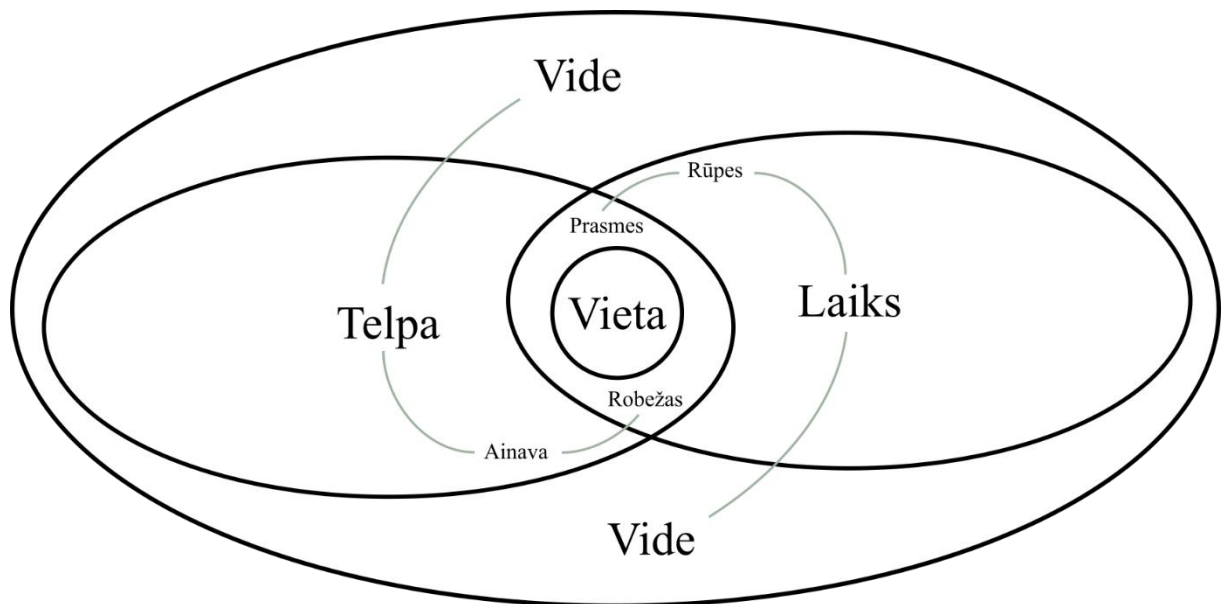
Plānošanas un konkrēti publiskās ārtelpas veidošanas kontekstā vietrade ir problēmās balstīts, uz risinājumiem virzīts process, kurā tiek sapludinātas *top-down*⁴ un *bottom-up*⁵ pieejas. Tas nozīmē, ka maksimāli efektīvi tiek iesaistīta vietējā sabiedrība jeb kopiena, kas ir profesionālākie savas vides lietotāji - līdz ar to veidotāji.

Tomēr ir vēl kāds veids, kā raudzīties uz vietrades pieeju un tā ir domāšana, kas sniedzas vēl pirms jebkura pilsētvides mēroga. Tā ir ideja, ka jebkura lieta (ne tikai objekt-lieta kā taustāms priekšmets), ko mēs varam iztēloties, iedomāties (konceptualizēt kā abstrakciju), bet arī ienest realitātē kā dizaina artefaktu, ir vieta pati par sevi. Kā visai vērtīgu piemēru var minēt *heidegerismā* patapināto ideju par lietu lietību – krēsls ir ne tikai pasīvs objekts, uz kura apsēsties, bet arī aktīva lieta, jo kā krēsls tā nodarbojas ar savu krēslošanu, kura var izrādīties visai autonoma un pat proaktīva mūsu sēdēšanas veidotāja. Krēsls šādā skatījumā ir arī vieta, caur kuru realitātē vispār var ienākt sēdēšana; krēsls ir sava veida tikšanās vieta, kurā satiekas cilvēka ideja par sēdēšanu un dizaina artefakts, kas to ļauj realizēt un pieredzēt vidē.

Līdzīgi iespējama arī domāšana par jebkuru pilsētvides elementu (plānošanas instrumentu), vai tas būtu fizisks un attiecināms pret cilvēka mērogu vai abstrakts un izteikti procesuāls laikā. Šoreiz par piemēru var izmantot ielu publiskajā ārtelpā, kas kā fiziska lieta ir arī daudzveidīga vieta, kas pasaulē ienes, praktiski realizē un eksponē pārvietošanos, kas drīzāk būtu saprotama kā cirkulācija, kurai nepieciešamā infrastruktūra atbalsta rūpju, nevis nihilisma pārvietošanos. Taču, ir skaidrs, ka tas nav iespējams bez cilvēka līdzdalības – līdz ar to visām no tā izrietošajām sekām. Te savukārt novērojama līdzība ar M.Heidegera grāmatā „*Building, Dwelling, Thinking*” (Heidegger, 1971) minēto tēzi, ka ēka nav dzīvošana, bet bez ēkas nav iedomājama dzīvošana (no angļu valodas *dwelling*, kas latviski būtu mišana (no mītne)).

⁴ Vertikālās pārvaldes struktūras

⁵ Iedzīvotāju iesaiste

1.6.attēls. Vieta kā topogrāfiskas un topoloģiskas mijiedarbības vieta (!) starp dabas elementu un antropogēno pasauli (izstrādājis autors)

Turpinot šādā veidā, iespējams jau pilnīgi citādi paraudzīties arī uz vietrades vēsturiski definēto darbības lauku – kopienu iesaisti un autorizēšanu publiskās ārtelpas radīšanā un veidošanā. Seniora novietots puķu pods, skolēnu uzcelts rotaļu elements un skrituļotāju iekopts skeitparks vairs nav tikai tehnisks labiekārtojuma elements publiskās ārtelpas ainavā – tās visas ir vietas, kas patiesībā sasnien kopā ap tām esošo telpu – piešķir tai papildus jēgu ārpus utilitārā un tabulās ieliekamā. Papildus tam visam savā izveides procesā ietverot cilvēka interakciju caur rūpēm un individuālajām prasmēm, kas ir spēcīgākais pilsētas vides plānošanas instruments.

2 PĒTĪJUMA MATERIĀLI UN METODEDES

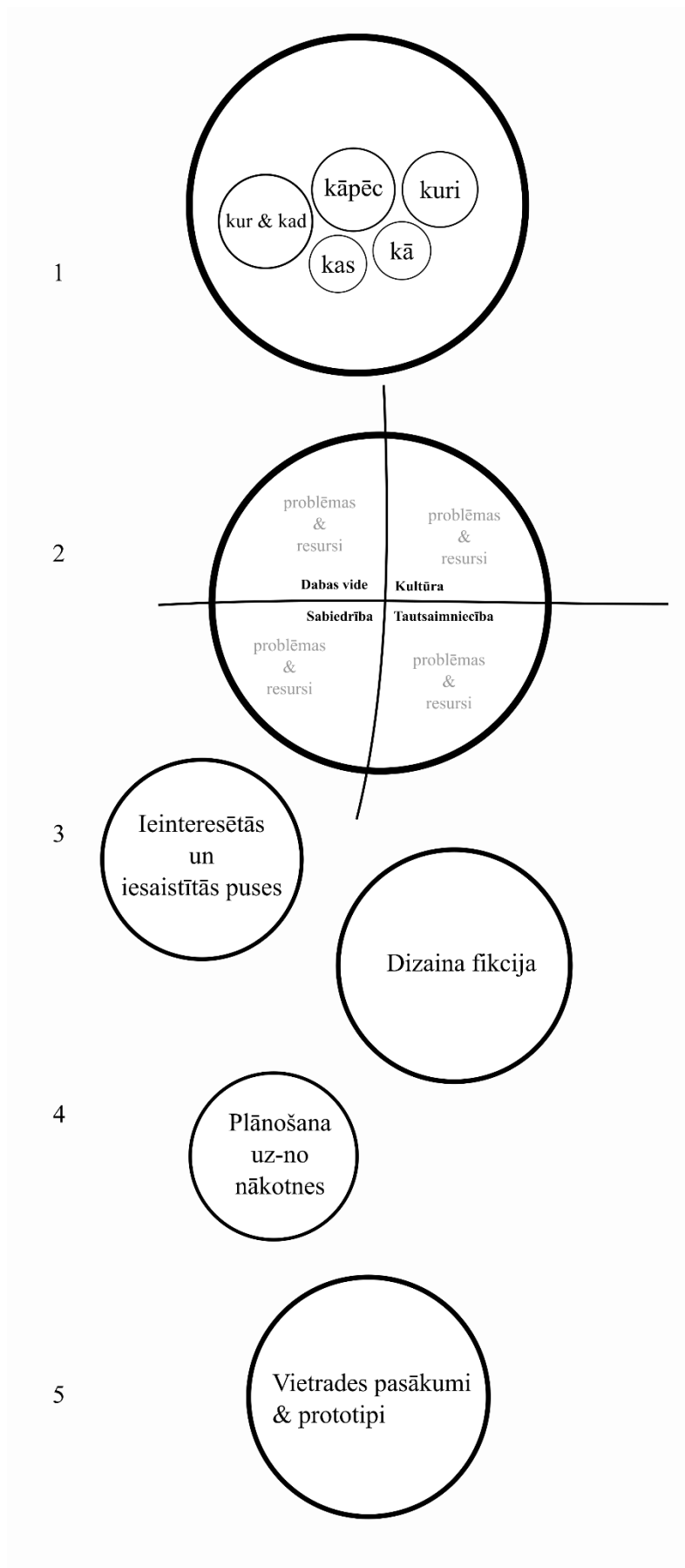
2.1 Literatūras analīze

Bakalaura darba teorētiskā pētījuma pamatu veido literatūras analīze, kas šī pētījuma kontekstā izceļama kā būtiska pētījuma metode, ņemot vērā, ka vides zinātne un vietrade ir relatīvi jaunas disciplīnas, kuru konceptuālie ietvari un saturiskais papildījums vēl arvien tiek aktīvi attīstīts. Vides zinātnes kā starpdisciplināras zinātnes pētījuma objekti un metodes arvien intensīvāk iekļaujas un pārklājas ar citu zinātņu uzdotajiem jautājumiem un izpētes problēmām, tādējādi veidojot jaunus un neapgūtus pētījumu laukus, kas šī darba ietvaros ir pilsētas vides kā telpisku un ne tikai apstākļu kopuma plānošanas jautājumu skatījums caur vietrades pieejas prizmu. Lai būtu iespējama artikulēta pētījuma tēmas iztirzāšana, literatūras analīze tika veikta, pamatojoties uz vides zinātnes, ģeogrāfijas, filozofijas un dizaina (ietverot arhitektūras teorijas) ideju un atziņu skatījumu vienotā ietvarā jeb balstoties vienotā uzstādījumā, ka vide mums apkārt ir dažādu aspektu, bet galvenokārt mākslīgā un dabiskā sintēze, mijiedarbība, reizē cēlonis, rezultāts un sekas. Līdz ar to nepieciešamība skatīt ne tikai *dabiskās* (lai cik arī diskutabls nebūtu šis jēdziens), bet arī antropogēnās vides veidošanās procesus (kuros fundamentāla loma ir cilvēku kā Homo Sapiens sugas spēja un kapacitāte iztēloties, plānot un ieviest konceptualizētas abstrakcijas – dizainēt), ir bijis kritiski svarīgi, lai būtu iespējama vietrades pieejas kontekstualizēšana un konceptualizēšana.

2.2 Vietrades pieejas metodoloģija

Savienojot vietrades pieejas specifiku vienotā ietvarā, iespējams izšķirt jebkuras šādas iniciatīvas soļus, kas veikti, izstrādājot šo bakalaura darba pētījumu:

- Kartēt vides kontekstu laikā un telpā, jebkuru projektu analizējot ar secīgu jautājumu *kur un kad, kāpēc, kas, kā, kuri* palīdzību:
 - Kur un kad – projekta konteksts laikā un telpā;
 - Kāpēc – projekta vērtība, jēga, iemesls un nolūks;
 - Kas – projekta kritiskais saturs un ilgtspējas dialektika (kas tiks iznīcināts radot un otrādi);
 - Kuri – projekta kopiena;
- Apzināt lokālās vietas problēmas un pieejamos resursus ilgtspējas dimensiju ietvaros;
- Kartēt iesaistītās un ieinteresētās puses;
- Veidot adaptīvu, bet detalizētu vīziju (dizaina fikciju) par vietu un noteikt vēlamo un diktēto (normatīvo) lēmumu kombināciju, kas to palīdzēs realizēt;
- Izstrādāt iespējamus attīstības scenārijus un stratēģiju (plānošana uz un no nākotnes);
- Pēc iespējas ātrāk praksē realizēt pirmos vietrades pasākumus un mikro risinājumus (prototipus) – vietas iezīmēšanu kartē, notikumus publiskajā ārtelpā, fiziskās vides labiekārtošanu, kopienu tikšanās, diskusijas un tīklošanās (Kļīnasts & Rozentāle, 2015);
- Ar šo risinājumu palīdzību dekonstruēt apstākļus, kas radījuši un turpina radīt problēmas;
- Uzsākt procesu, kura laikā veidojas jauni, pašradoši apstākļi - realizējas kopiena, kas arī ir šī **vieta**.

2.1.attēls. Vietrades procesa metodoloģija (izstrādājis autors)

2.3 Gadījuma izpēte

2.3.1 Esošās situācijas un SVID analīze

Bakalaura darba pētījuma teorētisko daļu papildina Priekuļu ciema gadījuma izpēte un tā esošās situācijas un SVID analīze. Kā izejas kvantitatīvie un kvalitatīvie dati izmantoti:

- Centrālā statistikas biroja (CSB) statistikas dati par Priekuļu novadu un Priekuļu ciemu;
- Latvijas likumdošana:
 - Attīstības plānošanas sistēmas likums;
 - Teritorijas attīstības plānošanas likums;
 - Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi;
 - Aizsargjoslu likums;
 - Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā;
- Nacionāla līmeņa plānošanas dokumenti:
 - Ilgtērmiņa konceptuālais dokuments – Latvijas izaugsmes modelis;
 - Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam;
 - Latvijas nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. gadam;
- Nozaru politikas plānošanas dokumenti:
 - Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam;
- Reģionāla līmeņa plānošanas dokumenti:
 - Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030;
 - Vidzemes plānošanas reģiona attīstības programma 2014 – 2020;
- Vietēja līmeņa plānošanas dokumenti:
 - Priekuļu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013. – 2030. gadam;
 - Priekuļu novada attīstības programma 2015. – 2021. gadam;
 - Priekuļu ciema detālpļānojums;
 - Priekuļu pagasta detālpļānojums;
 - Priekuļu novada pašvaldības publiskie pārskati;
- Standarti:
 - Latvijas standarts LVS 190-9 „Ceļu projektēšanas noteikumi. 9. daļa: Velosatiksmē”.

Priekuļu novada vietējie plānošanas dokumenti skatīti SVID analīzes formātā (x.tabula), to papildinoši adaptējot arī vienkāršotā tabulas formā, kurā SVID analīzes stiprās puses un iespējas apvienotas ilgtspējas dimensiju ietvaros kā vietējie resursi, bet vājās puses un draudi kā vietējās problēmas (x.tabula).

2.3.2 Lauka darbi

Lauka darbi Priekuļu ciemā veikti laika posmā no 16.06.2016. – 16.09.2016. Kā lauka darbu metodes tika izvēlētas Priekuļu ciema apsekošana dabā, tās laikā veicot ne tikai fotofiksāciju, ieskaitot aerofoto, bet arī publiskās ārtelpas un ielu tīkla uzmērīšanu dabā, paralēli veicot arī neplānotas sarunas ar vietējiem iedzīvotājiem. Kopā lauka darbos pavadītas aptuveni 100 cilvēka darba stundas.

2.3.2.1 Fotofiksācija, ieskaitot aerofoto

Fotofiksācijas laikā uzņemtas vairāk kā 500 Priekuļu ciema fotogrāfijas. Fotofiksācija ar nolūku tika veikta gan Jūnijā, gan Jūlijā un Augustā dažādās nedēļas dienās un to laikos, lai iegūtu maksimāli visaptverošu informāciju par to, kā tiek lietota Priekuļu ciema publiskā ārtelpa un kādas ir iespējamās vietrades kā pilsētas vides plānošanas pieejas iespējas konkrētajā kontekstā. Fotofiksācijai izmantota šāda tehnika:

- Fotoaparāts digitālā spoguļkamera Nikon D80.

Papildus 28.08.2016. (no plkst 08.00 – 11.00) tika veikta arī ciema aerofoto un video uzņemšana, izmantojot šādu bezpilota drona tehniku:

- Phantom 3 Professional:
 - Kamera – FOV 94* 20 mm, f2.8.

2.3.2.2 Uzmērīšana dabā un tālīzpēte

Kā nozīmīga bakalaura darba pētījuma metode tika izvēlēta Priekuļu ciema publiskās ārtelpas un ielu telpas tālīzpēte, izmantojot Latvijas Ģeotelpiskās Aģentūras (LĢIA) piedāvāto tiešsaistes karšu pārliuku, kas pieejams: <https://kartes.lgia.gov.lv/karte/>, un fiziska uzmērīšana dabā. Uzmērīšana dabā tika veikta kā Priekuļu ciema robežās esošo ielu tīkla fiziska uzmērīšana, mērot ielas, brauktuvi, joslu un ietvju platumus, kā arī to savstarpēji savienotos publiskās ārtelpas zemesgabalus. Zemesgabalu analīzei izmantots Valsts Zemes dienesta (VZD) kadastra kartes pārliuks, kas pieejams: <https://www.kadastrs.lv/#>. Papildus tika analizēta arī satiksmes drošības situācija, uzskaitot izvietotās ceļa zīmes, kā arī veicot novērojumus par publiskās ārtelpas fizisko pieejamību un tās savienojumiem ar ciema dzīvojamo un industriālo apbūvi.

2.3.3 Socioloģiskā aptauja

Socioloģiskā aptauja tika veikta interneta vidē, kā aptaujas platformu izmantojot brīvpieejas aptauju rīku „Typeform” (www.typeform.com). Tālāk aptauja tika izplatīta, izmantojot sociālos medijus „Facebook” (www.facebook.com) un „Twitter” (www.twitter.com). Socioloģiskā aptauja tika izsūtīta arī Priekuļu pašvaldības speciālistiem un pašvaldības e-zīņu saņēmējiem, kā arī vietējiem iedzīvotājiem caur pašvaldības komunikācijas kanāliem. Paziņojums pašvaldības mājas lapā tika izvietots laika posmā no 24.08.2016. – 10.09.2016.

Socioloģiskajā aptaujā kopumā piedalījās 247 cilvēki, no kuriem aptauju pilnībā aizpildīja 94 respondenti (38%). Ņemot vērā, ka ciema iedzīvotāju skaits pēc pašvaldības datiem ir 2284 cilvēki, aptaujā piedalījušies vairāk kā 10% iedzīvotāji, pilnas atbildes sniedzot 4%, kas uzskatāms par augstu iesaistes rādītāju.

Socioloģiskā aptauja vēl arvien ir pieejama šādā interneta saitē:

- <https://kinasts.typeform.com/to/M3iLEm>

Socioloģisko aptauju sastādīja šādi kvalitatīvi jautājumi:

1. Jūsu nodarbošanās:
 - a. Skolnieks;
 - b. Students
 - c. Strādājošs (arī pašnodarbinātais)
 - d. Bezdarbnieks
 - e. Pensionārs
 - f. Cits variants;
2. Jūsu saistība ar Priekuļu ciemu:
 - a. Dzīvoju šeit;
 - b. Strādāju šeit;
 - c. Mācos šeit;
 - d. Studēju šeit;
 - e. Cits variants;
3. Vai savu nākotni saistāt ar Priekuļu ciemu:
 - a. Jā;
 - b. Nē;
 - c. Grūti spriest;
4. Kur, jūsuprāt, atrodas Priekuļu ciema identitāte un telpiskais centrs?

- a. Jautājuma paskaidrojums: Atrašanās vieta ir ne tikai fizisks un telpisks jēdziens, bet saistāms arī ar cilvēka emocionālo un garīgo vidi. Atbildes var būt ļoti konkrētas un tiešas, taču reizē poētiskas un liriskas;
5. Kāpēc, jūsuprāt, Priekuļu ciemam piemīt noteikta identitāte un kāpēc to nepieciešams veidot?
 - a. Jautājuma paskaidrojums: Kāds ir iemesls tam, ka Priekuļu ciemu raksturo vienas vai otras kvalitātes? Kāpēc Priekuļi ir tas, kas tie ir pašlaik un nekas cits? Kāpēc pagātne vēl arvien tik daudz nosaka tagadni?
6. Kas, jūsuprāt, veido esošo Priekuļu ciema identitāti?
 - a. Jautājuma paskaidrojums: Tas vienmēr ir kompleksi un tās nekad nav tikai atsevišķas lietas un vietas. Tie ir ne tikai laikmetu tikšanās punkti, bet arī ikoniskas būves, lieli notikumi un sabiedrība, kas iedzīvo Priekuļus. Varbūt tas ir pavisam kaut kas cits?
7. Kas, jūsuprāt, ir Priekuļu ciema publiskās ārtelpas mugurkauls un lielākās vērtības?
 - a. Jautājuma paskaidrojums: Publiskā ārtelpa ir vide, kurā uzturamies ārpus mājām un darba (mācību) telpām. Tā ir visa ciema teritorija, kas ir publiski pieejama un paredzēta, lai nodrošinātu ērtas un drošas pārvietošanās un rekreācijas iespējas.
8. Kas, jūsuprāt, pietrūkst Priekuļu ciemā?
 - a. Jautājuma paskaidrojums: Tas var būt jebkas. Sākot ar ērtākām sabiedriskā transporta pieturām, platākām ietvēm un beidzot ar jauniem veikaliem un, piemēram, skatu torni vai drošākām autostāvvietām.
9. Kā jūs redzat savu iesaisti Priekuļu ciema veidošanā un vietu radīšanā?
 - a. Jautājuma paskaidrojums: Tā var būt kopīga agrīno ideju apspriešana, skicēšanu, iesniegšana, viedokļa paušana sociālajos medijos un līdz pat konkrētu vietu prototipēšanai un to kolektīvai labiekārtošanai. Tomēr varbūt jums padomā ir kaut kas cits?
10. Kuri, jūsuprāt, ir absolūti prioritārie Priekuļu ciema projekti? Izsakoties vienkārši – ar ko būtu jāsāk?
 - a. Idejas var būt daudzas un dažādas. Līdzīgi arī katram cilvēkam ir savas prioritātes. Citiem tās ir ērtas autostāvvietas, citiem papildus soliņi blakus ietvēm, vēl citiem spožāks apgaismojums gada tumšajā laikā. Bet varbūt tas ir jauns rotaļu laukums vai centrālais pulkstenis.
11. Noslēgumā, lūdzu, subjektīvi novērtējiet esošās Priekuļu ciema publiskās ārtelpas kvalitāti!

2.4 Izmantotā tehnika un programmatūra

Bakalaura darba pētījuma izstrādē izmantota šāda datortehnika un programmatūra:

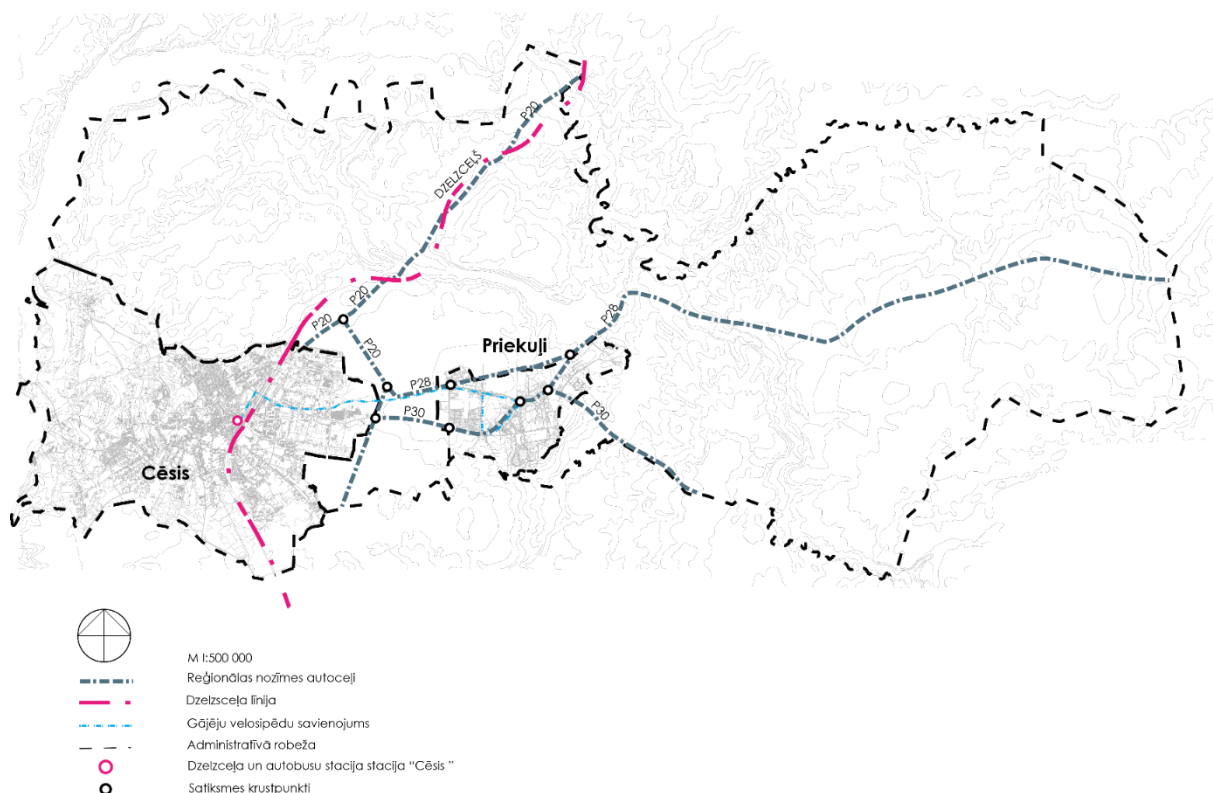
- Portatīvais dators Lenovo Yoga 14 (Intel Core i5-5200U CPU @ 2.20GHz, 8,0GB RAM, Intel HD Graphics 5500);
- Operētājsistēma Windows 10 Pro 64-bit;
- Dokumentu izstrādes pakotne Windos Office 2013;
- Vektorgrafikas programmatūras:
 - Inkscape;
 - Adobe Illustrator CC 2017;
- Projektēšanas programmatūras:
 - AutoCAD 2015.

3 REZULTĀTI

3.1 Gadījuma izpēte „Priekuļu ciema identitātes un publiskās ārtelpas attīstības koncepcija un stratēģija”

3.1.1 Konteksts

Lauku apdzīvota vieta, Priekuļu novada administratīvais centrs ar 2284 deklarētiem iedzīvotājiem⁶, atrodas 4km attālumā uz Rietumiem no Cēsīm, 32km no Valmieras un 100km attālumā no Rīgas. Priekuļi kā lielciems ir vieta ar kompaktu apbūvi visā teritorijā vai tās daļā un apvienojošu nosaukumu (vienlaikus katrai mājai var būt savs atsevišķs nosaukums). Parasti lielciemā ir attīstīta infrastruktūra (skola, pagasta padome, pasts, ārstniecības iestādes, veikali utt.) un vismaz 400 pastāvīgo iedzīvotāju. Priekuļos atrodas Valsts Priekuļu laukaugu selekcijas institūts, Priekuļu vidusskola, Priekuļu Valsts tehnikums, Priekuļu mākslas skola, PII „Mežmaliņa”, Priekuļu kultūras nams un Priekuļu saietas nams, Priekuļu bibliotēka, bērnu rotaļu un attīstības centrs, sākumskolas vecuma bērnu dienas centrs „Zīļuks” un jauniešu iniciatīvas centrs „Rest[e]”, kā arī novada pašvaldība.

3.1.attēls. Priekuļu ciema novietojums un funkcionālā saikne ar Cēsu pilsētu

⁶ Dati uz 13.09.2016. Avots: Priekuļu novada pašvaldība

Pirmā Priekuļu pazīme – vēsturiskās identitātes neskaidrā nākotne. Pirmkārt, tā ir atrašanās jaunizveidotā novadā, kas līdzīgi kā daudzviet citur Latvijā ir sarežģīts diskusiju objekts, jo 2009. gadā realizētā administratīvā novadu reforma nereti tika veikta steigā, neņemot vērā demogrāfisko dinamiku, lokāli-vēsturisko kontekstu un tradicionālās uzņēmējdarbības saiknes, kā arī vienkāršus ekonomiskās izaugsmes apsvērumus, kas ir tieši saistīti ar iedzīvotāju skaitu un pakalpojumu pieejamību (sasniedzamību).

Otrā Priekuļu pazīme – vienas no skaistākajām ainavām Latvijā. Otrkārt, tā ir atrašanās Gaujas nacionālajā parkā, kas ir neapstrīdama dabas vērtība un, ja kritiski un harmoniski apsaimniekota, arī teju neizsmeļams nākotnes resurss, kas Priekuļu ciemam var nodrošināt dabai draudzīgu, ekoloģiski tīru un ainaviski bagātu dzīves vidi un *stilu*, kurā uzaugt, nobriest un iekārtoties uz turpmākajām paaudzēm. Tas paver arī daudzas līdz šim neapgūtas iespējas, kas saistāmas ar *jēgpilno tūrismu*⁷, aktīvo atpūtu, laikmetīgo kultūru un radošajām industrijām.

Trešā Priekuļu pazīme – Priekuļi un Cēsis ir gandrīz viens un tas pats un to ikdienas saistība ir neapstrīdama. Treškārt, tā ir atrašanās tik tuvu Cēsu pilsētai un citiem reģiona centriem (arī Sigulda, Valmiera, Limbaži un Smiltene ir 1h brauciena attālumā⁸), ka abas apdzīvojuma struktūras ir uzskatāmās par telpiski, tautsaimnieciski, sociāli un kulturāli savienotām. Tas uzliek zināmas atbildības un izaicinājumus, jo veidojot Priekuļu ciema ilgtspējīgas attīstības politikas, jāņem vērā fakts, ka Priekuļu attīstības konteksts ir daudz plašāks par ciema noteiktajām robežām, kas dabā ir plūstošas, mainīgas un dažreiz pat īsti neeksistējošas, ko apliecina privātā autotransporta vadītāju braukšanas ieradumi. Piedevām Priekuļu ar Cēsīm ir saistīti arī inženiertehniskās infrastruktūras un apsaimniekošanas ziņā, kas vēl vairāk pasvīturo abu vietu saikni.

Ceturtnā Priekuļu pazīme – publiskā ārtelpa var kļūt par vidi, kur attīstīt vietējās kopienas saliedētību, stiprināt sociālo kapacitāti, lokālekonomiku un atpazīstamību valsts mērogā. Jāpiemin arī būtiskais vēstures *trīs apkaimju (Selekcija, Tehnikums, MIS)* nošķirtības stāsts un fakts, ka ciemu pašlaik precīzi pa vidu šķērso (sagriež) arī valsts nozīmes reģionālais autoceļš P30, kas Priekuļus padara par kravu un cita veida transporta tranzīta zonu⁹, līdz ar to, kopā ņemot, var uzdot jautājumu, kas veido pamatu šī projekta saturam – kur īsti atrodas Priekuļi? Vai tas ir statisks punkts vai drīzāk cilvēku kustība un ikdienas pārvietošanās process

⁷ Tūrisma paveids, kas paredz tūristu iesaisti vietējās kopienas sadzīvē, tās darba un atpūtas aktivitātēs, piemēram, piedaloties talkās.

⁸ Arī Rīga un Madona atrodas tikai nedaudz tālāk, tās sasniegšanai nepieciešamais laiks svārstās līdz 2h atkarībā no transporta veida. Mobilitātes teorijās tieši 1h ir optimālais laiks, ko cilvēks ir gatavs pavadīt braucienam vienā virzienā, līdz ar to Priekuļu sasniegšana uzskatāma par optimālu).

⁹ Iespējams nozīmīgākais un nepieciešamākais Priekuļu attīstības projekts ir apvedceļa izbūve, kas ciemu padarītu daudz drošāku

no-uz Priekuļiem, Cēsīm, Valmieru, Vecpiebalgu, Madonu, Rīgu? Un kā šādos apstākļos ciema identitāte, mārketinga un zīmola aktivitātes un labi radītas vietas publiskajā ārtelpā var palīdzēt Priekuļiem nostāties uz savām kājām un kļūt pašprietiekamiem.

Piektā Priekuļu pazīme – attīstības izaicinājumi nav unikāli, bet tos nedrīkst ignorēt – tam vairs nav laika. Iemesls tik ambiciozai pieejai sakņojas ne tikai lokālās, bet arī globālās tendencēs, kuras raksturo masveida pārvākšanās uz pilsētām (urbanizācija). Tam ir dažādi un visai kompleksi iemesli, bet rezultāts paliek nemainīgs – reģionu ciemi vai nu izmirst vai paliek par neaktīviem guļamražioniem citu centru tuvumā. Tāpēc arī šī projekta uzstādījums un ambīcija ir radīt tādas plānošanas apstākļus, kas, ja virzīti uz realizāciju, var radīt tiešu un pozitīvu ietekmi uz Priekuļu ciema pašprietiekamību un tā iedzīvotāju labklājību, attīstot to, kas ir pieejams un iespējams uz vietas, nebraucot prom.

Sestā Priekuļu pazīme – bagāta dabiskā vide un vēsturiski vērtīgas materiālsociālās prakses (mazdārziņi, rūpes, sports kā kultūras sastāvdaļa, miers un procesu rīmtums). Šī projekta darba uzdevumu veido jautājums par ciema identitāti un publisko ārtelpu kā vidi, kur var tikt risinātas daudzveidīgas vietējās problēmas. Lai būtu iespējama korekta iedziļināšanās un jēgpilnu risinājumu piedāvāšana, ir jāņem vērā dažas esošas un būtiskas Priekuļu ciema vērtības. Veicot lauka darbus un ģeogrāfisko kartēšanu, šīs koncepcijas un stratēģijas ietvaros par tādām tika pieņemta šāda topoloģija:

„Piemājas dārzi ↔ ciema apstādījumi ↔ mazdārziņi ↔ pļavas ↔ lauki ↔ meži
↔ horizonta ainava”

Septītā Priekuļu pazīme – nepieciešamība ne tikai pēc estētiskas, bet arī ētiskas un funkcionālas publiskās ārtelpas. Līdz ar to svarīgs ir jautājums, kā to visu kontekstualizēt un apvienot vienotās un integrētās Priekuļu attīstības politikās, kas ir vienkārši saprotamas un kuras raksturo būtiskas un Priekuļiem svarīgas prioritātes. Šādā situācijā galvenā šī projekta prioritāte ir piedāvāt tādas vietrades risinājumus, kas publiskajā ārtelpā var radīt vietas, kas ģenerē ne tikai estētisko un vizuālo baudījumu, bet laikā kļūst par vienotu tīklojumu, kas piedāvā ko tādu, kas patiešām ir nepieciešams vietējiem iedzīvotājiem un ir ilgtermiņa galamērķis tūristiem un investīcija ilgtspējīgā vides pārvaldībā. Nereti tās ir vienkāršas lietas, kā piemēram, iespēja droši pārvietoties, ērti apsēties, netraucēti sarunāties un vērtīgi paēst vai piedalīties kultūras pasākumos.

Astotā Priekuļu pazīme – ciema nākotne un dzīvotspēja (ilgtspēja) ir atkarīga no jauniešu sociālās kapacitātes stiprināšanas, uzņēmējdarbības iespēju daudzveidošanas un tādas dzīves vides veidošanas, kas ir droša jaunajām ģimenēm, ambicioziem un *ekoloģiski tīri strādājošiem*

uzņēmumiem un mieru alkstošiem senioriem no visas pasaules. Tomēr vissvarīgākais Priekuļos ir to esošie un nākotnes iedzīvotāji¹⁰. Jēdziens *iedzīvotājs* sastāv no saknes *iedzīvot* un tas ir noteicošais publiskās ārtelpas projektos, kuros svarīgākais ir tā lietotājs kā galvenais plānotājs, dizaineris un būvnieks. Radot apstākļus, kuros iespējama kolektīva vietu iztēlošanās, plānošana un radīšana, būtisks ir jautājums par īstermiņa modelēšanu un prototipēšanu, kas ierastajā praksē būtu saucama par attīstību pa kārtām. Tas ņemts vērā arī šajā projektā, tam paredzot svarīgu lomu ieviešanas scenārijos, tādējādi stimulējot pilsētas vides plānošanas prakses procesu pārnesei no vertikālām uz horizontālām un adaptīvām struktūrām.

¹⁰ Īpaši jāizceļ Priekuļu vidusskolas un PII „Mežmaliņa” audzēkņi, kuru kopskaits sasniedz 600 bērnus – aptuveni 25% no ciema iedzīvotāju kopskaita.

3.1.2 Esošās situācijas un plānošanas dokumentu analīze

Priekuļu novadu līdzīgi kā daudzus citus lauku novadus Latvijā raksturo divās daļās izšķirama plānošanas situācija, kuru radījusi 2009.gada novadu administratīvā reforma. Pirmā daļa plānošanas dokumentu ir izstrādāta pirms tās un ir attiecināma uz katru no esošajiem pagastiem, vai Priekuļu ciema detālplānojuma gadījumā – tikai uz vienu ciemu. Detālplānojums gan netika apstiprināts. Otrā daļa plānošanas dokumentu jau cenšas konceptualizēt attīstības plānošanas politikas visa novada kontekstā. Tas rada apstākļus, kuros vietējiem iedzīvotājiem ir sarežģīti saprast plānošanas procesu, kas noved pie nevēlēšanās tajā iesaistīties.

3.1. tabulā aplūkoti aktuālākie vietējā līmeņa plānošanas dokumenti (novada pirmā apvienotā teritorijas plānojuma 2017.-2029.gadam izstrāde norisinās pašlaik – to izstrādā SIA „Grupa93”), kas par Priekuļu novadu un ciemu sniedz visaptverošāko informāciju. To analīze SVID matricā ļauj aplūkot svarīgākos aspektus, kas ņemami vērā, arī izstrādājot jauno Priekuļu novada teritorijas plānojumu, kā arī ikdienas komunikācijas darbā ar iedzīvotājiem un potenciālajiem investoriem.

Plānošanas dokumenti arī tīri praktiski ir uzskatāmi par pašvaldības nākotnes redzējumu, kurā integrēta sasniedzamā vīzija. Papildus Priekuļu vēstures pierakstam un datiem par esošo situāciju šie dokumenti ļauj kartēt lokāli risināmās problēmas un pieejamos resursus, kas ir tiešākais publiskās ārtelpas projektu konteksts un saturs.

3.1.3 Lokāli risināmās problēmas un pieejamie resursi

Pašvaldības definētās risināmās problēmas:

- Ģimenēm ar bērniem draudzīgas atpūtas zonu trūkums;
- Drošas gājēju un velobraucēju pārvietošanās iespējas;
- Autotransporta novietošanas iespējas pie objektiem.

Vietējo plānošanas dokumentu SVID un esošās situācijas analīzes rezultāti var tikt apvienoti ilgtspējas dimensiju matricā, tādējādi tos grupējot jau pēc piederības konkrētai dimensijai, tādējādi vēl konkrētāk iezīmējot publiskās ārtelpas risinājumu saturu (3.2.tabula).

3.1. tabula. Priekuļu novada plānošanas dokumentu izvērtējums SVID analīzes matricā (atsauce uz reģionālajiem projektiem)

Dokuments	Stiprās puses	Vājās puses	Iespējas	Draudi
Priekuļu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.-2030.gadam	<ul style="list-style-type: none"> • Vīzija tiek balstīta uz Priekuļu kā vietas (!) attīstību; • Spēcīgs sauklis – „Vieta, kur palikt!”; • Ilgtspējīgi stratēģiskie mērķi un ilgtermiņa prioritātes; • Teritorijas specializācijas atbilst vides kontekstam; • Korekti reprezentētas funkcionālās saites; • Atbalstāmas vadlīnijas piepilsētas teritorijas (Priekuļu ciema) attīstībai 	<ul style="list-style-type: none"> • Telpiskās attīstības perspektīva nesakrīt ar SM un IP mērogu; • Nepietiekami izcelta gājēju un velosipēdu savienojumu nozīme un nepieciešamība; • Nepietiekami izceltas īpaši svarīgās prioritātes un darbības (vispārīgas politikas) 	<ul style="list-style-type: none"> • Stratēģijas dokumentu pārveidot koncentrētā bukleta veidā, ko regulāri izplatīt vietējiem iedzīvotājiem, kā arī komunicēt sociālajos medijos 	<ul style="list-style-type: none"> • Nerealizēšana
Priekuļu novada attīstības programma 2015.-2021.gadam	<ul style="list-style-type: none"> • Kodolīgs esošās situācijas pārskats; • Saprotaams satūra iztirzājums; • Pubiskā ārtelpa minēta kā rīcības virziens 	<ul style="list-style-type: none"> • Vispārīgi vidējā termiņa prioritāšu sasniegšanas uzdevumi 	<ul style="list-style-type: none"> • Papildināt ar atbalsta pasākumiem SM radošuma veicināšanai 	<ul style="list-style-type: none"> • Pašvaldības kapacitātes trūkums

3.2. tabula. Priekuļa ciema vietējie resursi un risināmās problēmas ilgtspējas dimensiju griezumā

Tautsaimniecība		Vide	
Resursi	Problēmas	Resursi	Problēmas
<ul style="list-style-type: none"> Lauksaimniecības zemes; Savienojums ar Cēsīm, Siguldu un Valmieru Rīgas saniedzamība; Mazās aviācijas lidlauks; Nozīmīgi uzņēmumi un zinātniskie institūti; Proporcionāli augsts skaits individuālo komersantu un pašnodarbināto; E-risinājumu infrastruktūras pieejamība; Netradicionālu risinājumu un inovāciju potenciāls 	<ul style="list-style-type: none"> Viendabīgs uzņēmējdarbības konteksts; Negatīvs attīstības indekss; Zema bruto alga; Darbojas nozīmīgi uzņēmumi, tomēr liela daļa IIN nenokļūst pašvaldības budžetā; Nenoteikta investīciju vide; 	<ul style="list-style-type: none"> Atrašanās GNP; Dabas un kultūrvēsturiskās ainavas; Vēsturiskās prakses un nodarbošanās; Lielas mazdārziņu platības; Neliels teritorijas izmērs (izstaigājams ciems); Kopīgs gājēju un velosipēdu ceļš uz Cēsīm; Plaša ielu telpa 	<ul style="list-style-type: none"> Smagā transporta un kravu tranzīts cauri ciema centram; Daudzveidīgu rekreācijas zonu trūkums; Nedroši gājēju un velo savienojumi; Autocentriskums; Vēsturiskās apkaimju robežas fiziskajā un psiholoģiskajā telpā; Autovadītāju ignorance pret CSN un ceļu zīmēm; Tūrisma infrastruktūras trūkums
Resursi	Problēmas	Resursi	Problēmas
<ul style="list-style-type: none"> Ciema izmērs ļauj efektīvi mobilizēt iedzīvotājus; Lepnums par savu dzīves vietu; Baseins un biatlona trase; Sporta un izglītības infrastruktūra 	<ul style="list-style-type: none"> Sarūk iedzīvotāju skaits; Sabiedrība noveco; Veidojas paaudžu pārrāvums; Pašvaldības kapacitāte sagatavot projektu pieteikumus ES fondiem 	<ul style="list-style-type: none"> Mākslas skola; Kultūras nams; Publiskā ārtelpa kā pasakumu norises vieta; Vēsturiskais mantojums, ēkas un prasmes 	<ul style="list-style-type: none"> Nedefinēta identitāte; Mārketinga un zīmola aktivitāšu trūkums; Neizmantotas publiskās ārtelpas komunikācijas iespējas
Sabiedrība		Kultūra	

3.1.4 Socioloģiskās aptaujas rezultāti

Kā izklāstīts nodaļā par bakalaura darbā izmantotajiem materiāliem un metodēm, pētījuma ietvaros veikta kvalitatīva socioloģiskā aptauja, kurā tika uzdoti 11 dažādi ar Priekuļu ciema vidi un tās plānošanu saistīti jautājumi. Ņemot vērā, ka lielāka daļa no jautājumiem ar nolūku ietvēra brīvas un izvērstas atbildes opciju, rezultāti tika apstrādāti ar satura analīzes metodi, kvalitatīvi aplūkojot katras atbildes saturu un kā tās informē par vietējās sabiedrības (no indivīda skatu punkta) vajadzībām, vēlmēm un iespējam, kas tika tiešā veidā ņemts vērā, izstrādājot Priekuļu ciema pilsētas vides (publiskās ārtelpas) transformācijas, izmantojot vietrades pieeju.

1.jautājums: Jūsu nodarbošanās?

1	Strādājošs (arī pašnodarbinātais)	81 / 86%
2	Students	6 / 6%
3	Bezdarbnieks	5 / 5%
4	Cits variants	4 / 4%
5	Pensionārs	1 / 1%
6	Skolnieks	1 / 1%

3.2.attēls. Respondentu sadalījums pēc nodarbošanās

2.jautājums: Jūsu saistība ar Priekuļu ciemu?

1	Dzīvoju šeit	62 / 66%
2	Cits variants	30 / 32%
3	Strādāju šeit	24 / 26%
4	Mācos šeit	0 / 0%
5	Studēju šeit	0 / 0%

3.3.attēls. Respondentu sadalījums pēc saistības ar Priekuļiem

3.jautājums: Vai savu nākotni saistāt ar Priekuļu ciemu?

1	Jā	55 / 59%
2	Grūti spriest	22 / 23%
3	Nē	17 / 18%

3.4.attēls. Respondentu sadalījums pēc atbildēm uz jautājumu, vai nākotne tiek saistīta ar Priekuļu ciemu

4. jautājums: Kur, jūsuprāt, atrodas Priekuļu ciema identitāte un telpiskais centrs?

Šis jautājums ir ļoti būtisks, jo Priekuļu ciemu raksturo vēsturiskais „trīs apkaimju stāsts”, ko veido Selekcijas, Priekuļu Tehnikuma un MIS (Mašīnu izmēģinājumu stacija) apkaimes, kas vēsturiski attīstītas ne tikai ar savu infrastruktūru, bet arī dzīves un darba vietām, kas Priekuļu ciemā radījis vēsturiski sašķeltu sabiedrību, kas vēl arvien dzīvo starp dabā neeksistējošajām robežām.

Lielākā daļa no aptaujātajiem par Priekuļu telpisko centru viennozīmīgi atzīst teritoriju pretim Priekuļu vidusskolai, blakus centrālajai sabiedriskā transporta pieturai un pārtikas veikalam „Elvi”.

3.5.attēls. Aptaujā definētais Priekuļu telpiskais centrs (aerofoto uzņemts 28.08.2016.)

Šī teritorija arī sakrīt ar Priekuļu novada pašvaldības norādīto kā vienu no brīvajām teritorijām (zemesgabaliem), kuros iespējama un vēlama transformācija, to attīstot kā

potenciālo iedzīvotāju pulcēšanās un tikšanās vietu, kāda līdz šim Priekuļos nav izveidota vai vēsturiski attīstījusies.

5. jautājums: Kāpēc, jūsuprāt, Priekuļu ciemam noteikta identitāte un kāpēc to nepieciešams veidot?

Respondenti atzīst, ka jautājums par Priekuļu identitāti (vietējo vides apziņu) ir sarežģīts, bet tomēr izsekojams, kaut vai vēsturiski paraugoties uz ciema attīstību. Iedzīvotāji uzskata, ka tieši Priekuļu tehnikums kopā ar Selekciju un MIS ir bijis galvenais identitātes veidotājs, nelielā ciema teritorijā apvienojot izglītības, eksperimentālās zinātnes un autoindustrijas institūcijas. Noteikti izceļams arī Priekuļu dabisko ainavu, Vidzemes augstienes, Vaives upes ielejas un GNP konteksts, kas Priekuļus padara par vienu no ainaviski skaistākajām dzīvesvietām Latvijā.

3.6.attēls. Skats no Priekuļiem uz Vaives upes ieleju (aerofoto uzņemts 28.08.2016.)

6. jautājums: Kas, jūsuprāt, veido esošo Priekuļu ciema identitāti?

Lai arī šis jautājums ir savā ziņā līdzīgs iepriekšējam, tas atšķiras ar fokusu uz to, kāda Priekuļu identitāte ir šodien un vai tā tiešām veidojas no vēsturiskajiem apstākļiem jeb kas to varētu būt papildinājis? Papildus vēsturiskajiem Priekuļu ciema veidošanās aspektiem, lielākā respondentu daļa uzsver, ka Priekuļi mūsdienās tomēr arvien vairāk kļūst par guļamrajonu Cēsīm. Uz vietas gan izglītības, gan zinātniskās aktivitātes sāk samazināties (tomēr kā labs piemērs jāmin „Vides Risinājumu Institūts”, kas darbojas Priekuļu lidlaukā). Savā ziņā ciema sociālās aktivitātes seko šiem procesiem. Tomēr kā izteikti mūsdienīga Priekuļu identitātes iezīme tiek izcelts sports (ciemā pieejami vairāki stadioni) un netālu esošā biatlona trase ar olimpisko sporta centru. Tas kopā ar Priekuļu ainavisko un kluso dzīves vidi, GNP,

mazdārziņiem, kā arī Cēsu kā centra tuvums, arī veido mūsdienu Priekuļus – nelielu un klusu ciematu netālu no Cēsīm, kuru izvēlēties kā mājvietu gleznainā vidē.

3.7.attēls. Skats uz biatlona trasi ar Priekuļu ciema apbūvi horizonta ainavā (aerofoto uzņemts 28.08.2016.)

7. jautājums: Kas, jūsuprāt, ir Priekuļu ciema publiskās ārtelpas mugurkauls un lielākās vērtības?

Te vietā citējama kāda respondenta atbilde:

„Nesauktu par mugurkaulu, bet svarīga un novērtēta ir ikviena vieta, kur cilvēks var brīvi pastaigāties, sportot un izbaudīt laiku ar ģimeni un draugiem. Priekuļos ir pastaigu takas un sporta birzīte. Tomēr ir iespēja augt un uzlabot šīs vietas, padarot tās vēl draudzīgākas!”

Kopumā lielākā daļa respondentu uzsver, ka Priekuļu ciema publiskās ārtelpas mugurkaulu veido mobilitātes un zaļo struktūru tīklojums, kas brīvi pieejams cilvēkiem. Ar to tiek saprasts ne tikai Cēsu prospekts, bet arī apvienotais gājēju un velosipēdu ceļš, kas savieno Priekuļus ar Cēsīm, kā arī plašās zaļās zonās, kurās tomēr trūkst labiekārtojuma infrastruktūra to aktīvākai izmantošanai.

8. jautājums: Kas, jūsprāt, pietrūkst Priekuļu ciemā?

Arī šajā situācijā ir vērtīgi citēt divus respondentus, lai reprezentētu cilvēku patieso vēlmju daudzveidību un kā atšķiras katra izpratne par vidi un tās nepieciešamo plānošanu.

„Ļoti pietrūkst ielu apgaismojums pēc plkst. 23.00, it sevišķi ziemā. Nepieciešami jauni ceļi un jāsakārto esošie. It sevišķi ceļš Cēsis – Priekuļi (P30) ir liela problēma jau sen. Liela bedraina problēma. Forši būtu sakārtot ceļu gar Cēsu-Lauciņu karjeru, lai ar velo vai kājām smuki dotos uz Cēsīm. Būtu nepieciešams arī šī ceļa apgaismojums. Gribētos kādu foršu kafejnīcu (zinu, ka ir viesnīcā un laikam pie Elvi), bet zinu arī to, ka gribētos ko pilnīgi svaigu, foršu, iespējams terases tipa. Varbūt pat uzburt kādu ziemas pasaku Biatlona trasē, kur pēc slēpošanas sasildīties ar karstvīnu. Būtu forši, labprāt tur aicinātu draugus, ciemiņus, utt. Vēl teiksim sestdienās būtu forši vieta tirdziņam ar svaigiem produktiem, lauku veltēm. Zinu, ka ir Bērzkrugā. Bet ērti būtu nebraukt sestdienā uz Cēsīm, bet ar kājām no rīta aiziet pēc svaigiem tomātiem un mozarellas tepat uz pašu tirdziņu. Vēl noteikti ir kāda zona, kur māksliniekiem izpausties, lai atsvaidzinātu vidi un, iespējams, dotu iespēju mākslas skolas jauniešiem izpausties!”

Šo atbildi lieliski papildina:

„Benzīntanks centrā, kur kādreiz bija siena šķūnis, būtu labs iemesls apstāties caurbraucējiem un varbūt palikt Priekuļos ilgāk, iepazīties ar citām iespējām, ko sniedz Priekuļi. Katrā gadījuma vajadzētu pa naktīm pārstāt slēgt ārā laternas, citādāk izskatās baisi un pamesti. Un sen vajag ceļu no rotācijas apļa un ceļu no lidlauka puses noasfaltēt, lai ciemata viesi vispār te varētu atbraukt!”

Arī nākošā atbilde iederas kā vēl pavisam citāds viedoklis:

„Ja tā domāju, tad nekas nenāk prātā. Nevēlos, lai Priekuļi kļūtu par pilsētu, zaļos zāles pleķīšus nomainītu veikali vai autostāvvietas. Ietvju un veloceļu sistēma, manuprāt, ir atrisināta labāk nekā Cēsīs vai daudzās citās vietās. Man gribētos, lai Priekuļu un Cēsu veloceļņi savienotos, jo nav patīkami to mazo gabalu braukt pa asfaltu. Tie ir vien pārsimts metri, taču patīkamāk būtu, ja tos savienotu drošs veloceļņš. Arī skatu tornis būtu forši!”

Kopumā respondentu atbildes par to, kas pietrūkst Priekuļu ciemā, iedalāmas trīs kategorijās – infrastruktūra, darba vietu radīšana un rekreācijas iespējas. Kā visbūtiskākais trūkums tiek norādīts neapmierinošais ielu, ietvju, veloceļu un laternu stāvoklis, kas Latvijā ir ierasta pamata problēma iedzīvotāju skatījumā. To papildina vēlmes pēc daudzveidīgākām atpūtas iespējām, kas papildina jau esošos sporta laukumus, biatlona trasi un estetizētās dabas vides teritorijas. Kā pēdējais trūkums, uz ko norāda lielākā daļa respondentu, ir neesošās darba vietas, kā dēļ arī cilvēki masveidā uz dabu dodas vai nu uz Cēsīm, Valmieru, Siguldu un pat Rīgu.

9. jautājums: Kā jūs redzat savu iesaisti Priekuļu ciema veidošanā un vietu radīšanā?

Lielākā respondentu daļa uzsver, ka ar lielāko prieku iesaistās projektu apspriešanā un ideju apmaiņā, ko labprāt papildina ar darbošanos talkās un vides sakopšanā savas dzīvesvietas tuvumā. Tomēr ir pamats uzskatīt, ka šis ir sociālās kapacitātes neizmantotais potenciāls, ko ir iespējams stiprināt ar vietrades pasākumiem, kas organiski iederas jau pašlaik aktīvajos sabiedriskās apspriešanas un kolektīvo talko procesos. Kopumā vairāk kā 75% no respondentiem uzsver, ka ir gatavi iesaistīties arī ārpus ierastās nodokļu maksāšanas un viedokļu paušanas. Te, protams, ir jautājums par pašvaldības kapacitāti efektīvi vadīt šo pārmaiņu procesu, kurā iedzīvotāji no vides patērētājiem var kļūt par tās radītājiem. Vairumā gadījumu tas ir saistīts ar nepieciešamību pašvaldībai pārskatīt savas *status quo* darbības, kas kļuvušas par tradīcijām, kuras neviens nesaredz kā maināmas un attīstāmas.

Lai arī tikai viena respondentu atbilde, tā ir ļoti iepriecinoša, kurā tika apstiprināts, ka kolektīva vietu prototipēšana uzreiz ainavā ir lielisks potenciālais sadarbības veicināšanas instruments.

10. jautājums: Kuri, jūsuprāt, ir absolūti prioritārie Priekuļu ciema projekti? Izsakoties vienkārši, ar ko būtu jāsāk?

Kā svarīgākie Priekuļu ciema projekti tiek norādīti:

- Cēsu prospekta rekonstrukcija un apvedceļa izbūve, lai ciema centru atvieglotu no smagā transporta tranzīta kustības un būtu iespējams ieviest 30km/h ātruma ierobežojuma zonu;
- Ielu tīkla atjaunošana, izbūvējot jaunas, platākas ietves, ierīkojot kājāmiešanas un velobraukšanas infrastruktūru un uzstādot apgaismojumu;
- Jauni un uzlaboti esošie bērnu un jauniešu rotaļu un sporta laukumi;
- Centrālā pulcēšanās vieta ar vertikālu dominanci (daudzviet tiek minēts tirgus, estrāde un skatu tornis);
- Jaunas un pārdomāti novietotas autostāvvietas, kas ļautu pašlaik novietotās mašīnas pārvietot prom no daudzdzīvokļu namu pagalmiem;
- Sākt domāt par alternatīvu un bez izmešu enerģijas ieguvī, uzstādot saules paneļus, kolekturos un mazizmēra vēja turbīnas, lai nodrošinātu Priekuļu energoneatkarību;
- Nepieciešami cilvēku satuvināšanas pasākumi, jo esošā Priekuļu sabiedrība uzskatāma par savrupu.

11.jautājums: Noslēgumā, lūdzu, subjektīvi novērtējiet esošās Priekuļu ciema publiskās ārtelpas kvalitāti!

3.8.attēls. Respondentu vērtējums par Priekuļu ciema esošās publiskās ārtelpas kvalitāti

Vidējā atbilžu vērtība uz šo jautājumu ir 6,81/10.

3.1.5 Piedāvātie risinājumi

Turpmāk aplūkotie risinājumi ir konceptuāli, tomēr to saturs un forma pilnībā izriet no Priekuļu ciema vides konteksta kartēšanas, esošās situācijas analīzes un socioloģiskās aptaujas rezultātiem (risinājumu izstrādē izmantota autora izstrādātā vietrades pieejas metodoloģija (x.att.)). Papildus ar piedāvāto risinājumu palīdzību pēc iespējas tiešāk jāspēj sekmēt iepriekš uzskaitīto vietējo resursu apguvi un investēšanu vietējo problēmu risināšanā. Pētījuma ietvaros šie risinājumi atspoguļo vēlamo situāciju, bet ir laikā un telpā transformējami, vienkāršojami un ieviešami pa kārtām, izmantojot vietrades pieeju, kas paredz to radīšanā jau no pirmajām projekta attīstības fāzēm iesaistīt vietējos iedzīvotājus, kā arī par plānošanas objektu padarīt vietu cilvēka mērogā un ielas līmenī, ne funkcionāli zonētu telpu putna lidojuma abstraktajā mērogā.

Vislielākā pētījuma ambīcija ir kontekstualizēt un konceptualizēt realizējamu vīziju, kas Priekuļu ciema publiskajā ārtelpā kā vietējās pilsētas vides *mugurkaulā* palīdzētu radīt jaunas vietas un pašu publisko ārtelpu padarītu par vienotu vietu ciema sadzīvē un ikdienā. Atsaucoties uz darba uzdevumu, šie risinājumi ir vērsti uz Priekuļu ciema identitāti un vietējās vides apziņu, drošu un ilgtspējīgu kājāmiešanas un velobraukšanas savienojumu izveidi, kā arī Priekuļu centra konceptualizēšanu caur jaunu un daudzveidīgu rekreācijas vietu tīklojuma radīšanu.

Pāri visam šī bakalaura darba vēlme ir iedvesmot, uzsākt diskusiju un ieskicēt potenciālo virzienu, nevis pilnībā definēt katru attīstības aspektu.

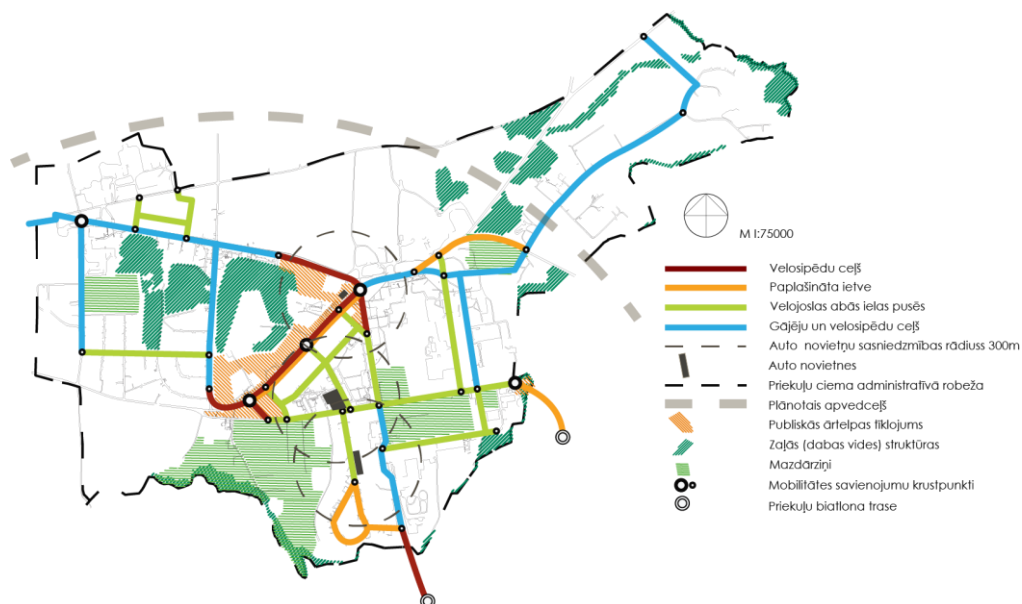
„Priekuļi nekur nesākas un nebeidzas. Tie vienmēr turpinās. No pagātnes uz nākotni, no nākotnes uz tagadni un no tagadnes visos iespējamajos virzienos. Priekuļi ir stāsts pats par sevi. Par pieķeršanos zemei un brīvai kustībai vienlaicīgi. Par rīmtu sadzīvi un skaļām ambīcijām. Par četriem gadalaikiem ainavā, kas mīt te iekšā, te ārā.

Vai tās būtu perfekti taisnas kartupeļu vagas ainaviskajos laukos vai strauji līkloči Gaujā un sporta trasēs. Vai lidlauka skrejceļa ass, kas ietriecas debesīs vai tīras burkānu un ziedu rindas mazdārziņos. Vai meža takas cauri kalniem un lejām. Priekuļi vienmēr kaut kur ved. Un aizved. Mājās.” (Ķīnasts, et al., 2016)

3.1.5.1 Publiskā ārtelpas struktūra un tīklojums

No Priekuļu novada pašvaldības tika saņemts šāds definētais gadījuma izpētes darba uzdevums: Izstrādāt Priekuļu ciema publiskās ārtelpas attīstības koncepciju un stratēģiju, veicot izpēti un analīzi teritorijas ilgtspējīgas attīstības kontekstā (nevadoties pēc spēkā esošā ciema detālplānojuma):

- Veikt velobraucēju un gājēju plūsmu analīzi un izstrādāt potenciālā tīklojuma sasaisti ar esošajiem objektiem t.sk. ietverot Priekuļu biatlona trasi, kultūras namu un Lāčplēša ielas rajonu (jauna savrupmāju attīstības teritorija);
- Sniegt priekšlikumu iespējamai iedzīvotāju kopīgās pulcēšanās vietai (centram) Priekuļu ciemā;
- Izvērtēt un noteikt iespējamo unikālo atpazīstamības zīmi, veidolu valsts mērogā Priekuļos;
- Esošo brīvo teritoriju funkcionalitātes noteikšana, ņemot vērā sporta aktivitāšu, atpūtas iespējas un rūpniecisko zonu atrašanās vietas;
- Izstrādāt zaļās zonas nepārtrauktības risinājumu.

3.9.attēls. Publiskās ārtelpas un mobilitātes risinājumu tīklojuma priekšlikums (autors Toms Ūdris B.Arch)

x.attēlā redzams izstrādātais priekšlikums Priekule ciema publiskās ārtelpas un mobilitātes tīklojuma attīstībai. Tas balstīts uz šādiem būtiskiem vides aspektiem – ekoloģiski tīru, ilgtspējīgu, drošu pārvietošanos, kas ir iespējama tikai tādā gadījumā, ja kājāmgājēju un velobraucēju infrastruktūra ir savienota pēc principa „no durvīm līdz durvīm”, ar to domājot, ka daudzviet Latvijā ieviestā gājēju un velobraucēju infrastruktūra ir fragmentēta un apvienota vienotā elementā – apvienotā gājēju un velosipēdistu ietvē, kas ir nedroši velobraucējiem un bīstami gājējiem. Lai atvieglotu un organizētu plūsmas, izvēlēta vienkārša veloinfrastruktūras tipoloģija:

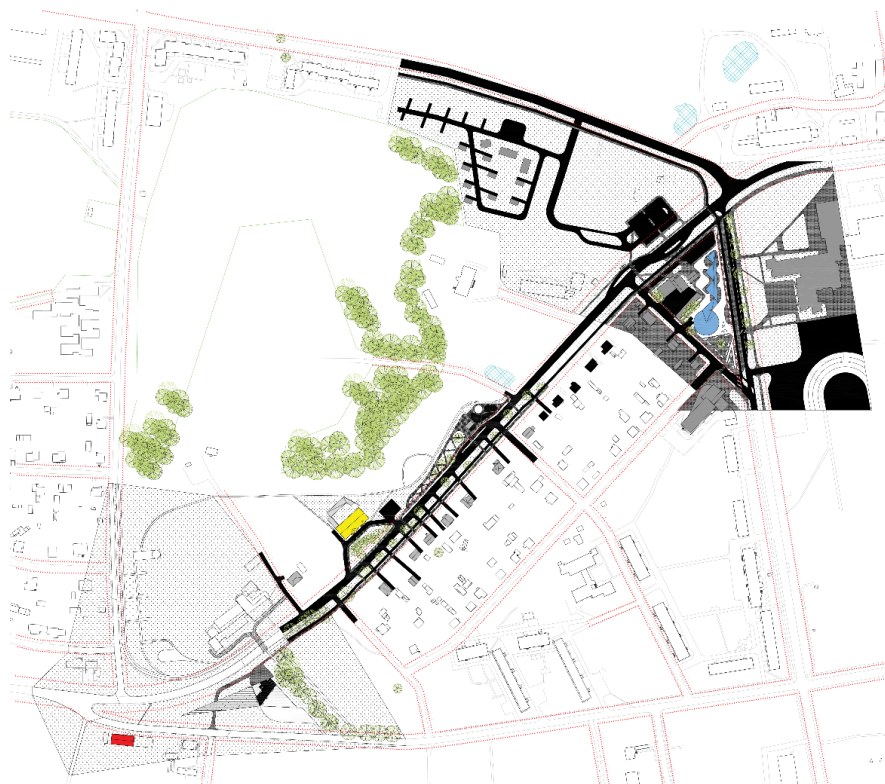
- Attīstīt esošos apvienotos gājēju un velosipēdu ceļus;
- Dzīvojamā zonā ieviest velosijas abās ielas pusēs;
- Gar Cēsu prospektu izveidot atsevišķu veloceļu un gājēju plūsmas pārnest uz paplašinātas ietves.

3.10.attēls. Ietve Cēsu prospektā, kuras kreisajā pusē ir pietiekoši daudz vietas atsevišķa veloceļa izbūvei (autora attēls)

Nākamais vides aspekts, kas ņemts vērā, izstrādājot šo priekšlikumu, ir nepieciešamība samazināt un dislocēt antropogēno punktveida piesārņojumu dzīvojamo ēku pagalmos, kas rodas no tur novietotajām privātajām automašīnām. Šī iemesla dēļ priekšlikumā ir ietverts piedāvājums izveidot trīs jaunas, labiekārtotas un drošas autostāvvietas (ar naftas produktu savākšanas filtriem un ilgtspējīgas lietus ūdeņu apsaimniekošanas risinājumiem), kas šādā novietojumā atrodas 300m attālumā no vislielākā Priekuļu ciema apbūves blīvuma un līdz ar to – iedzīvotājiem.

Publiskās ārtelpas rekreācijas un jauktas attīstības (apbūves zonas) veidotas kā pārejas no Priekuļu ciema dabas struktūrām uz iekoptajiem mazdārziņiem, nepārtraucot zaļos tīklojumus un jau esošos lokālos koridorus.

Publiskās ārtelpas ass M 1:2000

3.11.attēls. Priekuļu publiskās ārtelpas centrālā ass (autors Toms Ūdris B.Arch)

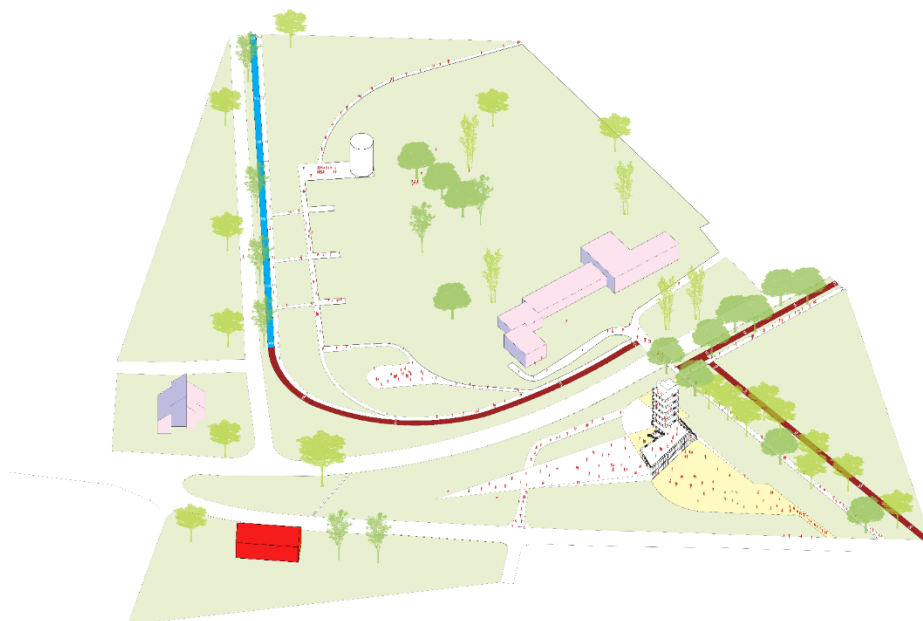
Balstoties izstrādātajā publiskās ārtelpas tīklojuma priekšlikumā, tika ieviesta ideja par Priekuļu ciemā attīstīt jau eksistējošo ciema galveno ārtelpas asi, kas šajā gadījumā ir Cēsu prospekts (attēlā diagonālā iela ar melno krāsojumu). Ņemot vērā, ka abos tā galos atrodas pašvaldības īpašuma esošie brīvie zemesgabali, tie kopā ar Cēsu prospektu arī veidoti kā galvenās Priekuļu publiskās ārtelpas vietas – galamērķi un reizē funkcionālas ikdienas telpas, kuros pieejami pakalpojumi, kas kā vēlmes tika norādītas socioloģiskajā aptaujā.

3.1.5.2 Brīvās pašvaldības zemes un teritorijas

Priekuļu vārti

3.12.attēls. Priekuļu vārtu aerofoto (aerofoto uzņemts 28.08.2016.)

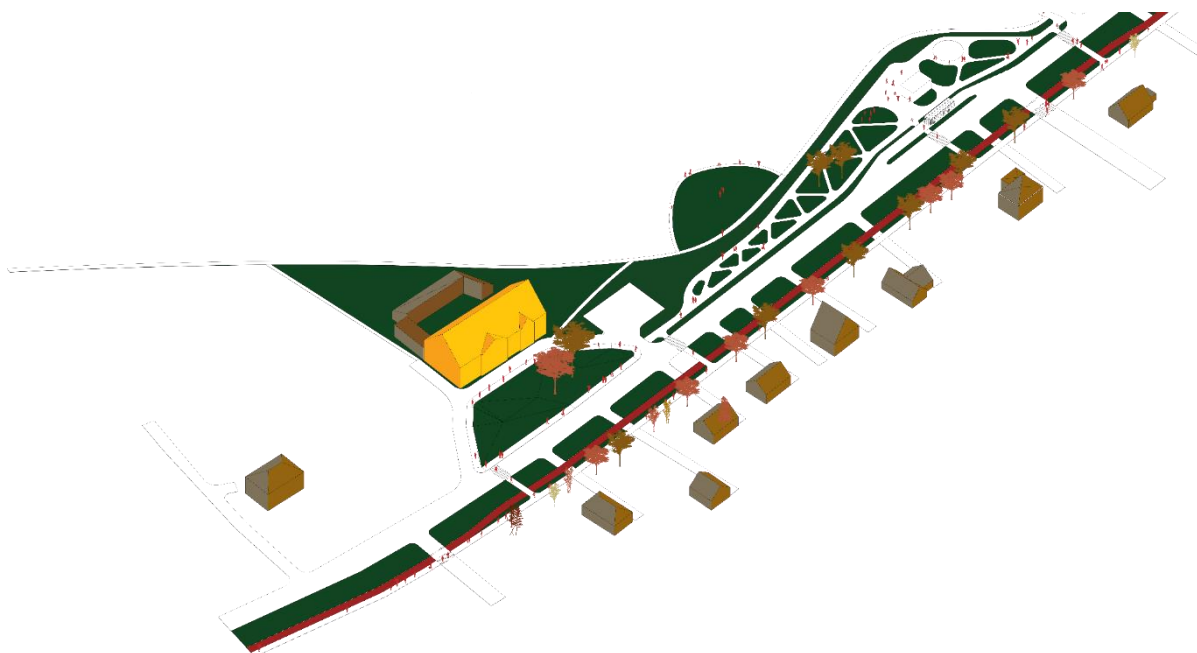
3.14.attēls. Priekuļu ciema vārtu priekšlikuma ar diviem ainavu skatu torņiem vizualizācija
(autors Toms Ūdris B.Arch)

Sekojoš uzstādījumam par nepieciešamību pēc ainavu arhitektūras elementiem, kas harmoniski un netraumējoši iegultu Priekuļu ciema ainavā, pildot vides apziņu veidojošu izglītības funkciju, teritoriju Cēsu prospekta sākumā (P30 posms, skatot no Cēsu puses) tiek piedāvāts transformēt par ainavu skatu torņu vietām, papildinoši ieviešot konceptuālus Priekuļu ciema vārtus kā telpisku orientieri.

Priekuļu ciema „Saules parks”

3.15.attēls. Priekuļu ciema Cēsu prospekta centrālās ass un Saules parka (labajā pusē) (aerofoto uzņemts 28.08.2016.)

3.16.attēls. Saules parka paplašinājuma un Cēsu prospekta gājēju un velosatiksmes mobilitātes priekšlikums (autors Toms Ūdris B.Arch)

Cēsu prospekta centrālajā daļā blakus pašvaldības ēkai (attēlā ar dzeltenu krāsu) tiek piedāvāts paplašināt Saules parku tajā ieviešot solus un galdus, kā arī uzstādot vairākas jaunas gājēju pārejās un ieviešot no gājēju ietves atdalītu velosipēdu ceļu ielas otrā pusē.

Priekuļu ciema centrs – multifunkcionāla estrāde, paviljoni un kempings

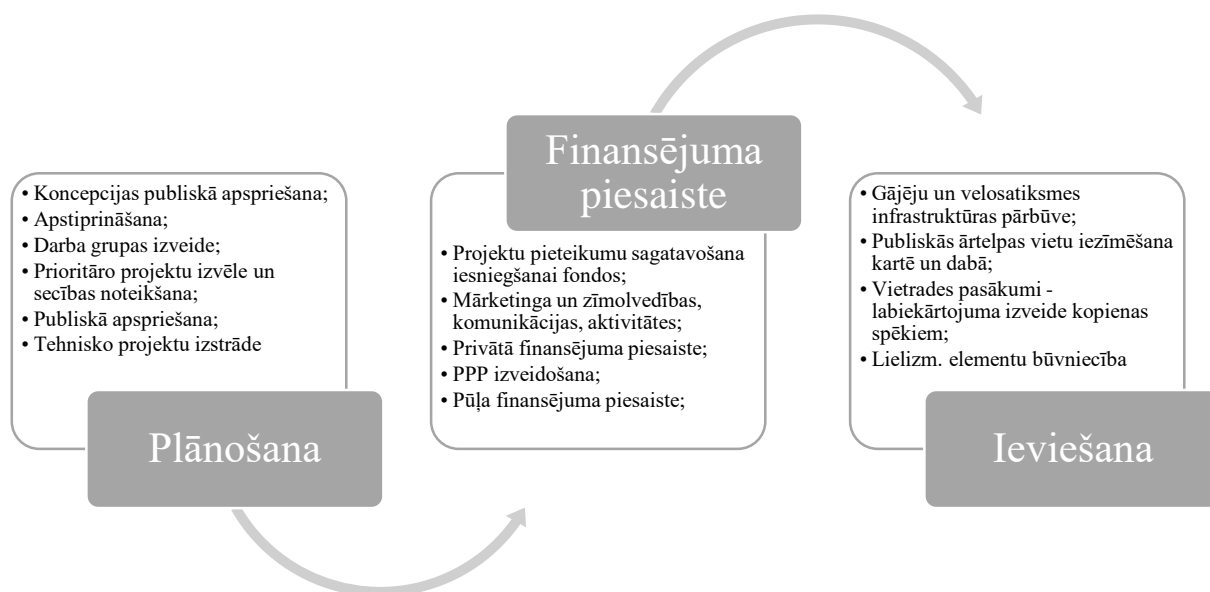
3.17.attēls. Priekuļu ciema centrālā laukuma aerofoto ar Z skatu virzienu (aerofoto uzņemts 28.06.2016.)

3.18.attēls. Priekuļu centra kā centrālā laukuma ar estrādi paviljoniem un eko-kempingu priekšlikums (autors Toms Ūdris B.Arch)

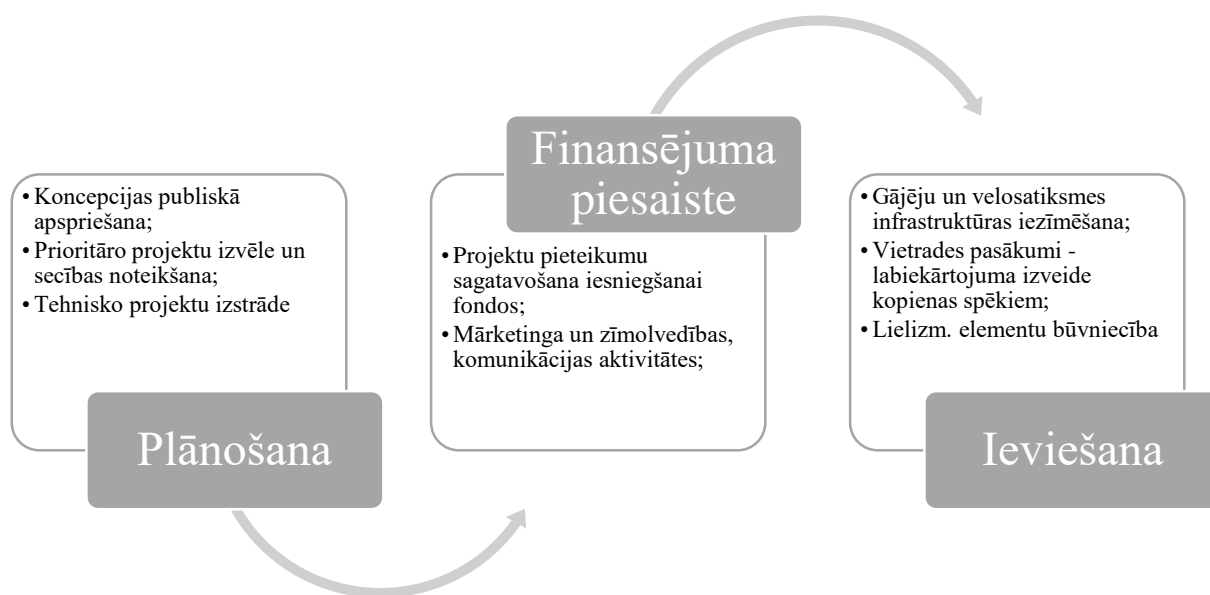
3.1.6 Ieviešanas stratēģija un scenāriji

3.1.6.1 Optimālais scenārijs

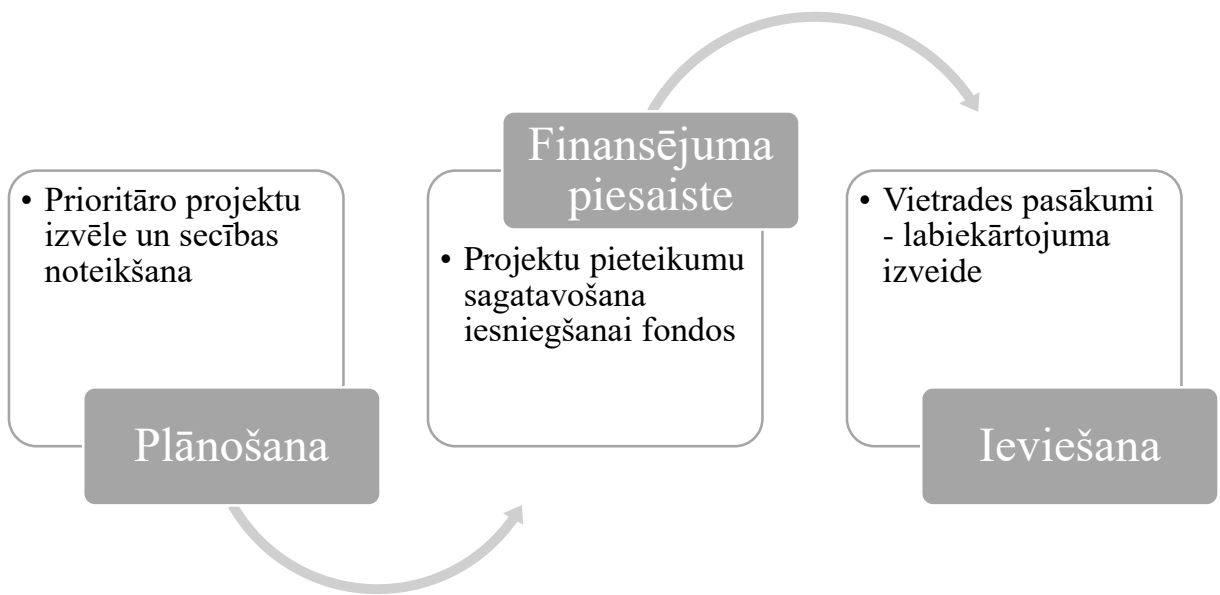
3.19.attēls. Optimālais risinājumu ieviešanas scenārijs

3.1.6.2 Mērenais scenārijs

3.20.attēls. Mērenais risinājumu ieviešanas scenārijs

3.1.6.3 Rūkošais scenārijs

3.21.attēls. Rūkošais risinājumu ieviešanas scenārijs

4 DISKUSIJA

Šī nodaļa ir veidota kā bakalaura darba noslēdzošā daļa, kurā vienotā ietvarā iztirzātas visas pētījuma daļas, kas ir savstarpēji saistītas, tomēr katrā savā ziņā neatkarīgas. Nodaļa ir strukturēta četros apakšvirsrakstos, kas netiek izdalītas kā apakšnodaļas, bet drīzāk reprezentē vietrades pieejai raksturīgo konteksta kartēšanu ar secīgu jautājumu palīdzību (skatīt pētījuma materiālus un metodes).

Šajā gadījumā ar jautājumu „kur & kad” tiek apskatīts šī darba rezultāts un kādā kontekstā tas atrodas. Jautājums „kāpēc” diskusijā iztirzā vietrades pieeju jēgpilnumu, vērtības, kā arī iemeslu un cēloni. Jautājums „kas” turpina ar paša vietrades projekta (kas ne vienmēr ir fiziskā forma, bet drīzāk kritiskais saturs) iztirzāšanu – kas tas īsti ir un varētu būt saistībā ar iepriekš uzdotajiem jautājumiem, kā arī kā vietrade darbojas kā papildinājums un savdabīga alternatīva vispārpieņemtajiem telpiskās plānošanas procesiem. Jautājums „kā” iztirzā bakalaura darbā aplūkotās vietrades pieejas ieviešanas iespējas un jautājums „kuri” tiek uzdots par šādu projektu kopieni – kuri ir tie cilvēki un institūcijas, kuri ir obligāti iesaistāmi vietrades projektu realizācijā.

Kur & kad

Vēl pirms pieciem gadiem, iesākumā dažādās akadēmiskās publikācijās un pēcāk ziņu portālos parādotes pirmajām ziņām par to, ka puse jeb 50% no pasaules globālās populācijas ir pārvākusies uz dzīvi pilsētās, tas izraisīja tikai un vienīgi visai populistisku apceri par pilsētu vides nākotnes izaicinājumiem. Vēl jo vairāk – ņemot vērā, ka Latvijā pretēji citām pasaules vietām, valstīm un reģioniem iedzīvotāju skaits samazinās (pat Rīgā notiek cilvēku skaita samazināšanās, iekšējās migrācijas ceļā iedzīvotājiem pārceļoties uz pierīgu), tas rada diezgan pretrunīgu vidi, lai vietējos apstākļos būtu iespējama kritiska diskusija par to, kas tad īstenībā varētu un visticamākais notiks ar urbānajām dzīvojnēm nākotnē. Vai kam mums būtu jāgatavojās? Vietējā mērogā nepieredzētas lietas, kas ieceļo kaut kur no citurienes (ziņas par klimata mainības izraisīto pilsoņu karu Sīrijā, Mikronēzijas salu applūšanu, graustu rajoniem Dienvidamerikā, Ēģiptē vai Ķīnas pilsētu smogu un Rīgas autocentrisko plānošanas pieeju) šķiet nebūtiskas un lokalitātei (ikdienas locus) īpaši nekaitējošas.

To visu papildinot ar Latvijas sabiedrības nevaldāmajiem centieniem panākt „attīstītos Rietumus” (kas ir nekas vairāk kā fasāde neo-liberālam un nekontrolētam kapitālismam (patēriņa kultūras uzvara)), varam ieskicēt situāciju, kurā visai daudzas lietas un procesi, kas saistāmi ar ilgtspējīgas attīstības diskursu (pilsētas vides plānošana ir īpaši svarīgs vides aspekts), ikdienas patēriņam nepieciešamo materiālo resursu ietilpības samazināšanu, dažādu lobiju un ne tikai ietekmē var ātri kļūt par kaut ko marginalizētu – neatbilstošu

vispārpieņemtajām *status quo* rīcības tradīcijām, kas rodas, kad telpiski definētā teritorijā pietiekoši ilgu laiku par normu tiek pieņemtas noteiktas cilvēku aktivitātes, līdz ar to par normu kļūst arī no iepriekšējām paaudzēm mantotā attieksme par ietekmi uz vidi.

Līdz ar to ir skaidrs, ka bakalaura darbs ar tēmu „Vietrades pieeja pilsētas vides plānošanā” ir izstrādāts mūsdienu apstākļos, kuros vēl arvien par noziegumu tiek uzskatītas tādas pilsoniskas aktivitātes, kā iestāšanās par cilvēkiem un dabai draudzīgu pilsētas vidi, mēģinājumi pašu spēkiem labiekārtot publisko ārtelpu un tieša vēršanās pie pašvaldībām, lai tās pamatos rekonstruē sabiedriskās apspriešanas procesu, kas praksē vairāk līdzinās vietējo iedzīvotāju informēšanai par pieņemtajiem lēmumiem, nevis to iesaistei visā procesā kā galvenajiem ekspertiem.

Mēs atrodamies situācijā, kurā ir skaidrs, ka pašlaik visbūtiskākā ir spēja radīt dažādus adaptācijas virzienus, arvien nopietnāk sākot plānot atpakaļ no nākotnes, jo tā jau ir radīta un notiek. Tas, kas šodien ir Klusā okeāna Mikronēzijas salu, Nīlas deltas, Dienvidamerikas, Austrālijas, Sīrijas un pat Somijas tagadne, vienā vai citā formā, ceļojot cauri ekonomikas, vides, sociālās vai kultūras dimensijām, ir tas, kas mūs sasniegs pavisam drīz.

Visskumjākais, protams, ir apzināties, ka nosacītais Latvijas komforts, ar to domājot gan vēl veselīgās un pārlietu netraumētās ekosistēmas, gan stabilo (valdošajai politiskajai varai izdevīgo) sociālpolitisko stāvokli un tā koncentrāciju Rīgas aglomerācijā, ir auglīga vide postpadomju kapitālismam, kas jau pamatos ir neilgtspējīga sistēma, kurā kaut vai sākt domāt par pašpietiekamām un samazināta patēriņa praksēm ir valdošajai dzīvesziņai neatbilstoši. Un mūs visus vieno šī pretruna, ka mēs ļoti labi zinām, kas notiek citviet pasaulē, bet mēs nesaprotam, ka mūs no tā visa šķir relatīvi niecīgi laika un telpas attālumi. Kāpēc tā?

Kāpēc

Tāpēc arī šāda veida diskusija ir svarīga, jo ir pamats uzskatīt, ka apkārtējā vide vēl arvien pārsvarā tiek uzskatīta par kolonizējamu resursu ieguves teritoriju (kas ir anonīma un ar mums nesaistīta), un dabas vide kā tāda ir padarīta par kaut ko pretēju cilvēkam (dabiskais pret mākslīgo).

Lai tas neizklausītos pēc pseido-zinātniska populisma un teju ezoteriskiem pieņēmumiem, nepieciešams atgriezties pie telpiskās domāšanas (kādu to pazīstam mūsdienās) pirmsākumiem, kas meklējami progresīvā modernisma projektā ar dzimšanas laiku Apgaismības laikmetā, kad telpa mums apkārt no kaut kā neaizskarama un neizprotama pēkšņi (?) kļūst par matemātiski kvantificējamu un ģeometriski vienkārši reprezentējamu modeli, kurā nav robežu un limitu; telpa kā absolūts jēdziens kļūst neatkarīgs no mums un kopumā var uzskatīt, ka tieši tajā brīdī arī sākas cilvēces neatgriezeniski traumējošā ietekme uz šo planētu – telpa mums apkārt kļūst par vidi, kurā varam projicēt jebkuru nu jau racionālā iemesla

mehанизēti determinēto diktātu, lai sasniegtu iecerēto, kas pārsvarā ir arvien intensīvāka ekonomiskā izaugsme, ko balsta resursu ekstrakcijas ideoloģija (kas, atsaucoties uz Saskiju Sasenu (*Saskia Sassen*), vēl arvien ir dominējošā Rietumu kultūras paradigma).

Un pilsētas vides plānošana ir viena no visvairāk vēsturiski veidotā nihilisma un cinisma pārlādētajām disciplīnām. Vēl jo vairāk, jo pilsētas vides plānošanā satiekas antropocentrisms, vēlme pēc bezgalīgas ekonomiskās izaugsmes un mūsu planētas dabiskā vide, kas atšķirībā no mūsu ambīcijām ir galīga.

Tas ir arī iemesls, kāpēc šajā bakalaura darbā kā gadījuma izpētes studija izvēlēts Priekuļu ciems, kas, neskatoties uz visai vienkāršo apdzīvojuma formu un tās funkcijām, ir reizē izteikts piemērs Latvijā novērojamajiem sub-urbanizācijas procesiem. Priekuļi kā daudzi PSRS laikā centralizēti attīstītie ciemi ar savu pašpietiekamo (?) infrastruktūru pašlaik pārdzīvo izteiktas transformācijas. Lielie valsts uzņēmumi ir vai nu likvidēti, vai privatizācijas ceļā nonākuši īpašnieku rokās, kuriem pašlaik jāmēģina, citai sistēmai radītus objektus, integrēt mūsdienu atvērtajā tirgus ekonomikā, mainījusies arī pašvaldības loma, piedevām iestāšanās Eiropas savienībā un nesēn pārciestās krīzes ir radījušas vienvirziena emigrācijas plūsmu, kuras „augštece un izteka” nereti ir meklējama tieši šādos nelielos ciematos. Cilvēki no tiem pārvācas uz tuvējiem centriem, no tiem tālāk uz reģiona pilsētām, Rīgu un utt. Priekuļu gadījumā ir notikusi telpiska un funkcionāla saaugšana ar Cēsīm, ko diemžēl ignorē 2009. gadā veiktā administratīva teritorijas reforma, Cēsis un Priekuļus, kuru starpā ir 4km, iekļaujot katru savā novadā.

Tāda arī ir mūsdienu Priekuļu situācija. Būt par nelielu guļamrajonu blakus mazpilsētai, kas ikdienā kalpo kā tranzīta zona cilvēkiem, kas Priekuļus nesaredz nekā vairāk kā ciemu pie Cēsīm. Tomēr, neskatoties uz visai ierasto Latvijas ciemu situāciju, ir pamats uzskatīt, ka Priekuļi ir lielisks izpētes gadījums, kurā pārbaudīt vietrades pieeju.

Kas

Kā daudzpusīgi un starpdisciplināri iztirzāts šajā bakalaura darbā, vietrade nav jāuzskata par neko unikālu vai pretrunīgu. Vietrades pieeja ir uzskatāma par alternatīvu papildinājumu labai pilsētas vides plānošanas praksei, kurā papildus plānošanas jautājumu skatīšanai izteikti telpiskos un kvantitatīvos mērogos, uzmanība tiek pievērsta vietas mērogam cilvēka un ielas līmenī. Iedzīvotāji vidi sev apkārt, protams, uztver telpiskos apjomos un procesos, tomēr izpratne un vides apziņa veidojas tieši caur vietu topogrāfisko pieredzi. Un kā pamatots šajā bakalaura darbā, vieta nav tikai subjektīvs telpas lokācijas punkts, bet gan pašpietiekams koncepts pats par sevi, kas ir kvalitatīvi iekļaujošs un reizē limitējošs. Vieta ir kvalitatīvu un daudzdimensionālu apstākļu kopums, caur kuru realitātē ienāk ne vien vides apziņa, telpiskā pieredze, bet arī mūsu interakcija ar laiku kā mediju un ainavu kā daudzveidīgu vietu tīklojumu.

Var teikt, ka bez vietas nav nekā – visa mūsu pieredze ir novietota noteiktās vides aspektu attiecībās, kas, iespējams, ir vienkāršākā vietas definīcija.

Vietrade līdz ar to papildus tās vēsturiski definētajam mērķim, būt par sabiedrības kolektīvi labiekārtotas publiskās ārtelpas platformu, ir potenciāls veids, kā kvalitatīvi papildināt pašlaik piekoptās pilsētas vides plānošanas prakses, tajās kaut vai daļēji integrējot vietrades teorētiskos un praktiskos uzstādījumus – principus un metodes.

Kā

Šī bakalaura darba un Priekuļu gadījumu izpētes kontekstā, vietrades pieeja ir apskatīta, lai analizētu tās iespējas, radīt fleksiblu ciema plānošanas vīziju, kas ir balstīta nevis telpiski funkcionālos apsvērumos, bet idejā par konkrētu vietu tīklojumu, kas integrēts publiskajā ārtelpā un mobilitātēs struktūrās, var kalpot kā visu ilgtspējas dimensiju apguves instruments (vides apziņas veidotājs un kopienu stiprināšanas kanāls), ļaujot par Priekuļu ciemu domāt, balstoties tā unikālajā identitātē, kā arī vietējos resursos un problēmās. Pāri visam vietrade tiek aplūkota kā disfunkcionālo sabiedrisko apspriešanu rekonstrukcija, kas ļauj ierasto informēšanu par jau pieņemtajiem lēmumiem, transformēt kā uz sadarbību vērstu prototipēšanu.

Kuri

Taču, lai arī teorētiski vietrade ir viens no potenciāli vērtīgākajiem teorijas un prakses virzieniem mūsdienu pilsētas vides plānošanā, ir jāņem vērā, ka tā balstās uz pavisam cita veida kolektīvo apziņu, kas ir tiešā veidā saistīta ar sabiedrības izglītības un kultūras līmeni, vietējās uzņēmējdarbības vēlmi iekļauties plānošanas procesos un pašvaldības kapacitāti to visu koordinēt. Ir aplami ticēt, ka sabiedrība pēkšņi metīsies kolektīvos publiskās ārtelpas labiekārtošanas darbos, vietrades prototipu izveidē un iedzīvotāju kolēģiju izveidē, kas varētu uzņemties jebkura plānošanas projekta darba uzdevuma un pirmās redakcijas sagatavošanu. Līdz ar to būtisks ir jautājums, kuriem šāds process būtu jāuzsāk? Papildus tam:

“Vietradi veido trīs dažādu zināšanu tipi: ekspertu zināšanas, vietējās zināšanas un situētās zināšanas. Šie zināšanu tipi norāda uz mērķiem, iesaistīto interesēm un vietrades procesa fāzēm (Arefi, 2014).”

Ekspertu zināšanas parasti viedokļa veidošanā izmanto racionālās un analītiskās domāšanas vispārējus principu, piedāvājot metodes un ģenerālu skatījumu uz problēmrisināšanas praksēm, pieejot tām no dažādām perspektīvām. Integrējot dizaina, ģeogrāfijas un filozofijas disciplīnu zināšanas un metodes plašā kontekstā, vietrades pētnieki un praktiķi piedāvā instrumentus, ar kuriem risināt vietējās problēmas - sociālās, ekonomiskās, veselības aprūpes, infrastruktūras un citas.

Balstoties zinātniskas racionalitātes principos, eksperti izanalizē un institucionalizē noteiktus vietrades principus, ir iespējams kvantificēt kopienas vajadzības (mājokļi, veselības

aprūpe vai izglītība) un reducēt tās uz taustāmām, kvantificējamām kategorijām, tādējādi padarot iespējamu prognozēt nākotnes iespējas, scenārijus un perspektīvas.

Vietējās zināšanas savukārt balstās veselā saprāta domāšanā, intuīcijā un vietējā pieredzē un raksturo vietējās kopienas intereses, mērķus, īpatnības un vajadzības. Vietējās zināšanas ir reģiona un novada vēsture, kopīgā kultūra, paražas, ikdienas ieradumi un zināšanas, kas spēlē ļoti nozīmīgu lomu vietējo iedzīvotāju ikdienas dzīvē un aktivitātēs. Tas, kur atradīsies ieeja skolā vai autostāvieta ir atkarīgs no tā, kā vietējie iedzīvotāji lieto savu teritoriju.

Pienācīgā vietrades procesā svarīga abu zināšanu veidu sintēze un iesaistīto grupu komunikācija un sadarbība. Vietējā kopienā neiesaistīts, ekspertu orientēts darbs ir spējīgs piedāvāt tikai atsvešinātu metodoloģisku modeli un laika gaitā kļūst par stratēģiju, kas nav spējīga redzēt patiesos līdzekļu ieguldīšanas veidus un nevar būt ilgtspējīga. No otras puses, kad ekspertu darbu pārņem vietējās zināšanas un kopienas ikdienas dzīves intereses vai īstermiņa vajadzības bez stratēģiskas perspektīvas nākotnes virzienā, vietrades process draud kļūt haotisks un sadrumstalots.

Tāpēc efektīvs vietrades darbs ietver efektīvus komunikācijas kanālus starp ekspertu zināšanām un vietējām zināšanām, kuras plānošanas procesā ienes dinamiku un neparedzamību. Šai procesā ļoti svarīga ir arī vietējās kopienas spēja sadarboties gan iekšēji, gan ar ekspertu grupu, kad svarīgi formulēt kopīgus mērķus un saskatīt kopēju labumu situāciju risināšanā. Ja šis process ir veiksmīgs, ir iespējams radīt trešās zināšanas - situētās zināšanas, kuras ir formulētas, vietējai kopienai atbilstošas zināšanas, kas ir paredzētas, lai veidotu specifisku, bet stratēģisku vietrades plānu ar iespējām to (vajadzības gadījumā) mainīt saskaņā ar vietēji specifiskām, neparedzētām situācijām vai kādu sociālo grupu, vietējo vērtību apdraudētību (Kīnasts, et al., 2017).

Vietrade līdz ar to ir pieeja, kas papildus ierastām telpiskās plānošanas darbībam, nosakot vienas vai otras teritorijas funkcionalitāti, vēlamo zonējumu un izmantošanas noteikumus (putna lidojuma mērogs), vietas un cilvēka mērogā, un *ielas līmenī* konceptualizē pavisam lietišķu pilsētas vides plānošanas pieeju konkrētu vietu radīšanai, veidošanai un būvniecībai (kultivēšanai un konstruēšanai).

5 SECINĀJUMI

Veicot bakalaura darba „**Vietrades pieeja pilsētas vides plānošanā**” izstrādi, autors izdara šādus secinājumus:

1. Vide, telpa un vieta vēl arvien ir nepilnīgi izprasti jēdzieni, kuru lietojums pārklājas, radot sarežģītus apstākļus, lai par plānošanas jautājumiem korekti komunicētu visas sabiedrības ietvaros. Tomēr, lai arī izpratne par šiem jēdzieniem ir atšķirīga ne tikai teorētiskā, bet arī praktiskā līmenī, tieši vieta kā cilvēka mēroga vides apstākļu kopums ir nepelnīti padarīta par subjektīvu un kvantificējami aprēķināmu lokāciju 3 dimensiju telpas audumā, kas ir pretrunā ar mūsu topogrāfisko vides apziņu, ko fundamentāli veido tieši vietas izjūta (*sense of place*, *Genius Loci*, *topos*, *locos*);
2. Pilsētas vide no civilizāciju pirmsākumiem ir veidojusies kā sintēze starp antropocentriski orientēto cilvēku un organiski strukturēto dabas vidi, nemitīgi veidojoties kā mijiedarbība starp cilvēka vēlmi un kapacitāti transformēt un dabiskās vides rezistenci vai pakļaušanos šiem procesiem. Tomēr 21.gs., kurā sevi arvien skaļāk piesaka klimata mainība, tehnoloģiskā progresa blaknes, kā arī iepriekšējo divu attiecībām pakārtotie sociāl-politiskie notikumi, vide pilsētās kļūst arvien vairāk pakļauta dažādiem artefaktoloģiskiem traucējumiem un ekoloģiskām fluktuācijām;
3. Mūsdienu apstākļi vairs neatbalsta modernismā balstīto plānošanas pieeju, kas uzstāj uz universālu un telpiski funkcionālu pieeju teritorijas pārvaldīšanas normatīvu izstrādē. Ņemot vērā katras pilsētas vides unikālo kontekstu, ontoloģiskā dizaina procesus un sabiedrības, kultūras un tautsaimniecības mijiedarbību izteikti savdabīgā veidā, ir pamats domāt, ka nepieciešama paradigmas maiņa uz vietā situētu (*place-based*) plānošanas pieeju, ko cieņpilni reprezentē vietrade;
4. Līdz ar to ir nepieciešams transformēt pilsētas vides plānošanas un dizaina, ieskaitot arhitektūras, normatīvo dabu, kas lielākoties izpaužas kā liela mēroga vertikālas pārvaldes operācijas, kas arī ir lielākā plānošanas problēma – plānošana „no augšas”. Padarot to par normatīvu pieeju, pilsētas vides plānotāji nereti aizmirst vai izvēlas neredzēt sadzīvē novērojamās vietrades aktivitātes, kas izpaužas kā atsevišķu kopienu tiesības uz autentiski un savdabīgi iekārtotu dzīves vidi;
5. Vides zinātnei un tās apakšnozarēm vides ģeogrāfijai, filozofijai un vides pārvaldībai sintēzē ar dizainu šādā kontekstā ir liels potenciāls informēt daudz cieņpilnākas un ilgtspējīgākas pilsētas vides plānošanas pieejas, to skaitā vietradi!

6 IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

- Abott, C., 2006. Urban History for Planners. *Journal of Planning History*, 5(4), pp. 301-313.
- Almendinger, P., 2001. *Planning in Postmodern Times*. London: Routledge.
- Arefi, M., 2014. *Deconstructing Placemaking: Needs, Opportunities, and Assets*. New York: Routledge.
- Arida, A., 2002. *Quantum City*. Oxford: Architectural Press.
- Baudrillard, J., 2006. Design and Environment: Or, The Inflationary Curve of Political Economy. In: H. S. Bee, ed. *The Universitas Project: Solutions for Post-Technological Society*. New York: The Museum of Modern Art, pp. 50-65.
- Beatley, T., 1989. Environmental Ethics and Planning Theory. *Journal of Planning Literature*, 4(1), pp. 1-32.
- Carson, R., 2002. *Silent Spring*. New York: Houghton Mifflin Company.
- Delēzs, Ž. & Gvatari, F., 2010. *Kas ir filosofija?*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Diamond, J., 1992. *The Third Chimpanzee: The Evolution and Future of Human Animal*. New York: Harper Collins.
- Dilnot, C., Fry, T. & Stewart, C., 2015. *Design and the question of history*. London [etc]: Bloomsbury.
- Eberhards, G., 1999. *Ievads vides zinātnē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Fischler, R., 2012. Fifty Theses on Urban Planning and Urban planners. *Journal of Planning Education and Research*, 32(1), pp. 107-114.
- Fry, T., 2008. *Design Futuring: Sustainability, Ethics and New Practice*. London [etc]: Bloomsbury.
- Fry, T., 2012. *Futuring, The City & Sustainment - the Remaking of Design*, Michigan: University of Michigan Stamps School of Art & Design.
- Fry, T., 2013. *Becoming Human by Design*. London [etc]: Bloomsbury.
- Guattari, F., 2000. *The Three Ecologies*. London: The Athlone Press.
- Heidegger, M., 1971. *Building, Dwelling, Thinking*. New York: Harper Colophon Books.
- Henderson, D. R., 2010. *Working Paper: The U.S. Postwar Miracle*, s.l.: Mercatus Center: George Mason University.
- Hussey, E., 1983. *Aristotle's Physics Books III and IV. Trans. with notes*. Oxford: Clarendon Press.
- Jacobs, J., 1961. *Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Kalantidou, E. & Fry, T., 2014. *Design In The Borderlands*. New York: Routledge.

- Kent, F., 2017. *Project for Public Spaces*. [Tiešsaiste]
Available at: <http://www.pps.org/>
[Pieklūts 16 Maijs 2017].
- Ķīnasts, J., 2017. Vietrades pieeja pilsētvides plānošanā un dizainā. *Latvijas Arhitektūra*, Issue 130, pp. 96-98.
- Ķīnasts, J. u.c., 2017. *Amatas novada lokālekonomikas un kultūrvides attīstības plāns: vietrades koncepcija teritorijai ap A2 autoceļu*. Amatas novads: Amatas novada pašvaldība.
- Ķīnasts, J. & Rozentāle, I., 2015. *Radošo industriju centra Dārza ielā 10 attīstības koncepcija un stratēģija*. Liepāja: Liepājas pilsētas pašvaldības iestāde "Kultūras Pārvalde".
- Ķīnasts, J., Rozentāle, I. & Ūdris, T., 2016. *Priekuļu ciema identitātes un publiskās ārtelpas koncepcija un stratēģija*. Priekuļi: Priekuļu novada pašvaldība.
- Kļaviņš, M. u.c., 2008. *Vides zinātne*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Kursīte, J., 2014. *Latvieša Māja*. Rīga: SIA Rundas.
- Laundry, C., 2012. *The sensory landscape of city*. bez viet.:Comedia.
- Litman, T., 2009. *Planning Principles and Practices - Victoria Transport Policy*. [Tiešsaiste]
Available at: <http://www.vtpi.org>
[Pieklūts 12 May 2017].
- LU, 2016. *Ģeogrāfijas un Zemes Zinātņu Fakultāte*. [Tiešsaiste]
Available at: <http://www.geo.lu.lv/vidz/>
[Pieklūts 14 Maijs 2017].
- Malpas, J., 2006. *Heidegger`s Topology: Being, Place, World*. Cambridge: The MIT press.
- Malpas, J., 2012. Putting space in place: philosophical topography and relational geography. *Environment and Planning D: Society and Space*, Sējums 30, pp. 226-242.
- Malpas, J., 2016. *Downloadable essays*. [Tiešsaiste]
Available at: <http://jeffmalpas.com/downloadable-essays/>
[Pieklūts 7 Maijs 2017].
- Malpas, J., 2016. *Place, Space and Modernity*. [Tiešsaiste]
Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=mFqX6AA19T4&t=3583s>
[Pieklūts 7 Maijs 2017].
- Mayhew, S., 2009. *Oxford Dictionary of Geography*. 4 ed. Oxford: Oxford University Press.
- Meentemeyer, V., 1989. Geographical perspectives of space, time, and scale. *Landscape Ecology*, 3(3/4), pp. 163-173.
- Merriman, P. et al., 2012. Space and spatiality in theory. *Dialogues in Human Geography*, 2(1), pp. 3-22.
- Morison, B., 2002. *On Location: Aristotle`s Concept of Place*. Oxford: University Press.
- O`Keefe, J. & Nadel, L., 1978. *The Hippocampus as Cognitive Map*. Oxford: University Press.

PPS, 2017. *Project for Public Spaces*. [Tiešsaiste]

Available at: <https://www.pps.org/reference/grplacefeat/>

[Pieklūts 10 Maijs 2017].

Rozentāle, I., Jong, V. D. & Ķīnasts, J., 2015. *A placemaking approach to creative clusters: Towards a practical framework for strategizing and conceptualization*. Angers, University of Angers.

Snell, B. C., 1974. *American Ground Transport: A Proposal for Restructuring the Automobile, Truck, Bus & Rail Industries*, s.l.: U.S. Government.

Šusts, V., 1979. *Telpas uztvere un kompozīcija*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Uitermark, J., 2015. Editorial: The Particularities of Territory. *Territory, Politics, Governance*, 3(1), pp. 1-7.

VARAM, 2017. *Vides Aizsardzības un Reģionālās Attīstības Ministrija*. [Tiešsaiste]

Available at: http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/tap/

[Pieklūts 11 Maijs 2017].

Willis, A.-M., 2006. Ontological designing. *Design Philosophy Papers*, 4(2), pp. 69-92.

PIELIKUMI

1 PIELIKUMS

Priekuļu ciema aerofoto (visi aerofoto uzņemti 28.08.2016. no plkst. 08.00 – 11.00)

Bakalaura darbs „**Vietrades pieceja pilsētas vides plānošanā**” izstrādāts LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: **Jānis Kīnasts**

paraksts

datums

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Zinātniskais vadītājs: Asoc.Prof., Dr.Geogr. Pēteris Šķiņķis

paraksts

datums

Recenzents: doktorante, MSc Telp.Plān. Margarita Vološina

Darbs iesniegts **vides zinātnes** nodaļas lietvedībā **23.05.2017.**

Nodaļas lietvede: Inese Silamiķele

paraksts

datums

Noslēguma darba aizstāvēšanas rezultāti:

Bakalaura darbs aizstāvēts bakalaura grāda akadēmisko studiju gala pārbaudījumu komisijas sēdē:

..... protokola nr. vērtējums

gads, mēnesis, datums

Sekretārs:

paraksts

datums